

การแสดงทางเครื่องบางเสว่ “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเสว่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

นางสาววราภรณ์ บัวผา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-17-0700-2

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PERFORMANCE OF BANG SARAE “MAE THANOM DANCE TROUPE” IN TAMBON
BANG SARAE, SATTAHIP DISTRICT, CHON BURI PROVINCE

Miss Waraphorn Buapha

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance
Faculty of Fine and Applied Arts
Chulalongkorn University
Academic Year 2001
ISBN 974-17-0700-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การแสดงทางเครื่องบางเสร์ “คณะแม่ถนนอม” ตำบลบางเสร์ อำเภอเสร์ตหีบ จังหวัดชลบุรี
โดย	นางสาววรรณภรณ์ บัวผา
สาขาวิชา	นาฏยศิลป์ไทย
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์วิชชุตตา วุฒาทิตย์

คณะศิลปกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
( )

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์วิชชุตตา วุฒาทิตย์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อมรา กล้าเจริญ)

..... กรรมการ
(อาจารย์มาลีนี อาชายุทธการ)

วราภรณ์ บัวผา : การแสดงหางเครื่องบางเส่ย “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเส่ย อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
(THE PERFORMANCE OF BANG SARAE “MAE THANOM DANCE TROUPE” IN TAMBON BANG
SARAE, SATTAPHI DISTRICT, CHON BURI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษา : อ.วิษุตา วุธาติย์, 158 หน้า.
ISBN 974-17-0700-2

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของหางเครื่องในบางเส่ย และศึกษาการแสดงหางเครื่อง
“คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเส่ย อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ในด้านประวัติ วิธีการฝึกหัด และวิเคราะห์รูปแบบการแสดงที่มี
ทำชาวไทยปรากฏอยู่ในการเต้นของหางเครื่องบางเส่ยประเภทเป็นสำคัญ ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 จนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาจาก
เอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้แสดง เจ้าของคณะหางเครื่องในยุคแรก-ปัจจุบันและผู้ที่เคยชมการแสดงหางเครื่องตลอดจนการฝึก
หัดของผู้วิจัยกับหางเครื่องบางเส่ย

ผลการวิจัยพบว่า การแสดงหางเครื่องบางเส่ยเป็นการแสดงที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2511 แต่ยังไม่ได้รับความนิยม
มากนัก (รางวัลอาชีพก็ยังมีการแสดงอยู่แต่ไม่ได้รับความนิยมมาก) สมัยแรก ๆ ยังมีได้เรียกว่า “หางเครื่อง” แต่เรียก
ว่า “การเต้นประกอบเพลง” มีผู้หญิงเต้นเพียง 2 คน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2519 การเต้นเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น เปลี่ยนมา
เป็นการแสดงเพื่อธุรกิจภายในครอบครัว ที่ทุกคนเรียกการแสดงนี้ว่า “หางเครื่องบางเส่ย” โดยมีนายทองแถม อินทรวิจิตร
เป็นผู้ฝึกหัดจัดเป็นคณะหางเครื่องอาชีพเป็นคนแรก หางเครื่องมิได้เป็นศิลปะที่เกิดมาจากการรำวงอาชีพ แต่เป็นศิลปะ
ที่ใกล้เคียงกับรำวง ในเรื่องขององค์ประกอบการแสดงเช่น ดนตรี บทเพลง นักแสดง โอกาสที่แสดง ฯลฯ ในความ
คล้ายคลึงก็จะมีแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง เช่น รูปแบบการแสดง ลักษณะการฝึกหัดการเต้นเข้าจังหวะ เป็นต้น สิ่ง
เหล่านี้ทำให้ทราบว่าหางเครื่องมิได้เป็นศิลปะที่มาจากรำวงชาวบ้าน แต่เป็นศิลปะการแสดงที่เกิดขึ้นจากคณะวงดนตรี
นั่นคือ “เขย่าหางเครื่อง” อยู่ในวงดนตรีลูกทุ่งของนักร้องชื่อดังเช่น สุรพล สมบัติเจริญ

หางเครื่องบางเส่ย เป็นการเต้นเพื่อการค้า ใช้ผู้หญิงแสดงล้วน แสดงตามงานรื่นเริงทุกงาน ปัจจุบันมีอยู่ 5
ใหญ่ๆ คือ 1. คณะแม่ถนอมกลุ่มภุชงาแดนซ์ 2. คณะแม่ถนอมกลุ่มจินตนาแดนซ์ 3. คณะแสงบุญเสริม 4. คณะรุ่ง
โรจน์แดนซ์ 5. คณะพรศิริ ส่วนคณะเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ก็มีมากแต่จะเป็นที่รู้จักตนเองส่วนมากจะเป็นหางเครื่องของแต่ละ
คณะที่แยกตัวออกไปปฏิบัติงานกันเองในแต่ละคนจะมีหางเครื่องเพียง 4-8 คนเท่านั้น รับผิดชอบ 1 งาน วิธีแสดงมีอยู่ 3
รูปแบบ คือ 1. การแสดงบนเวทีในงานรื่นเริง 2. การแสดงในรูปของการแห่ (เดินในขบวน) 3. การแสดงบนเวทีเพื่อประกวด
การแสดงบนเวทีในรื่นเริงพบว่า นิยมแสดงในงานบวช งานแต่ง งานเลี้ยงสังสรรค์ เป็นส่วนใหญ่ และการแสดงในรูปแบบ
ของขบวนแห่จะนิยมเต้นในขบวนแห่กัน ส่วนการแสดงบนเวทีเพื่อการประกวดจะนิยมประกวดในงานเทศกาลประ
จำปีจังหวัดชลบุรี

การเต้นประกอบจังหวะเพลงลูกทุ่งของหางเครื่องแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เต้นประกอบจังหวะ เพลงไทย
สากล จังหวะลีลาศ การเต้นประกอบจังหวะเพลงไทยลูกทุ่งพื้นบ้าน (ลูกทุ่งประยุกต์)

การแสดงหางเครื่องชาวบางเส่ย “คณะแม่ถนอม” ปัจจุบันเหลือเพียง 2 กลุ่ม เท่านั้นที่ยังคงประกอบเป็นธุรกิจ
และได้รับความนิยมมากที่สุด มีหางเครื่องในสังกัดประมาณ 100 คน ปัจจุบันนี้เป็นที่นิยมของวงการศึกษาทั่วไปในเรื่อง
ของวงการศึกษาทั่วไปในเรื่องของการเลียนแบบการแสดงของอาชีพของชาวบ้านโดยนำมาสอนให้กับนักเรียนตั้งแต่
ชั้นอนุบาล-ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยส่งเข้าร่วมประกวดตามห้างสรรพสินค้าทั่วไปในภาคตะวันออกและในเมือง
หลวง (กรุงเทพฯ) เป็นศิลปะที่มีไว้เพื่อสร้างความบันเทิง และเพื่อประกอบเป็นอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านบาง
เส่ย ในจังหวัดชลบุรีได้เป็นอย่างดี มีการพัฒนาไปพร้อมกับความเจริญของสังคมในแต่ละยุคสมัยเป็นสมัยเป็นศิลปะที่
สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละสมัยเป็นอย่างดี ควรแก่การอนุรักษ์เผยแพร่และสืบทอดให้รุ่นต่อ ๆ
ไปได้ศึกษาและเป็นอาชีพที่น่ายกย่องอีกอาชีพหนึ่ง

ภาควิชา	นาฏศิลป์	ลายมือเขียนนิสิต .....
สาขาวิชา	นาฏศิลป์ไทย	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ปีการศึกษา	2544	

4186561135 : MAJOR THAI CLASSICAL DANCE

KEYWORD : THE PERFORMANCE OF BANG SARAE “MAE THANOM DANCE TROUPE” IN TAMBON BANG SARAE, SATTAHIP DISTRICT, CHON BURI PROVINCE.

WARAPORN BUAPHA : THE PERFORMANCE OF BANG SARAE “MAE THANOM DANCE TROUPE” IN TAMBON BANG SARAE, SATTAHIP DISTRICT, CHON BURI PROVINCE. THESIS ADVISOR: WICHUTA WATATIT, 158 pp. ISBN 974-17-0700-2

This objective is studied about the origin of Dance Troupe and Performance of Mae Thanom Dance Troupe in Tambol Bangsarae, Sattahip District, Chonburi Province:- story, practice and analysis of Thai dancing show for some the performance of Dance Troupe since 1985 until now. However I studied from documents which are concerned actors & actresses, owner of Thai Dancing, Started period to present of Dance Troupe and audiences included my practice with them.

As a result of research notices that The Performance of Dance Troupe in Tambol Bangsarae was established since 1968, but it was unpopular in that era (Although Thai Dancing Profession was showing, but that one was as unpopular as). For the first time, they didn't say that “Dance Troupe” but said that “pulsation”, which there were only women dancers. Then 1976, it was more popular which became the household business hereby said “The Performance of Dance Troupe in Tambol Bangsarae by Mr. Thongthame Intarawijit, the first Dance Troupe Profession owner. Anyway that was not art, which was applied by Thai Dancing Profession, but style looked like it. In case of component for showing such as music, song, actors & actresses, occasion etc. Even resemblance, but it always had difference all of them. E.g. Showing style, pulsation practices like this. As to these could know that Dance Troupe had not origin from peasant's art, but that started from musician group, “Shaking Dance Troupe” (Kayaohangkueng), in famous country singer team like Mr. Surapon Sombudcharoen.

The Performance of Dance Troupe in Tambol Bangsarae aim commercial that is shown by women at every party. Nowadays on one hand there are 5 the grand Dance Troupe Teams as 1. Mae Thanom of Kissanha Dance Team, 2. Mae Thanom of Jintana Dance Team, 3. Sangbunserm Team, 4. RungRoj Dance Team and 5. Pornsiri Dance Team. On the other hand there are new arrival small teams which are almost each team separate from grand team and taking a job by themselves. Each singer has 4 to 8 dance troupes and taking a job only one per day. Therefore they have 3 styles for show as following:- 1. On the stage show at party for ordination ceremony, marry ceremony and other parties 2. Parade Show (Walking in procession) for Kathin Procession and 3. On the stage contest showing for annual contest of Chonburi Province.

The country pulsation of dance troupe separates 2 types, Thai occidental music and dance in a ballroom pulsation, Thai peasant music pulsation (applied peasant) and Thai occidental music pulsation that is popular in present (String music)

In each era that art effect to the social changing and should valuable small children to secondary. Most them are sent to contest at eastern and Bangkok general department store. Thus this art is for the entertainment, making revenue to people at Tambol Bangsarae, Chonburi Province. And also there are developments with thriving conserve to reveal and follow to generation for education about a eulogy Current the Performance of Mae Thanom Dance Troupe rest 2 groups that still run business and the most popular. There are 100 members in team. Other side they are original for imitation profession bearing, which they teach to the children from a class for of society occupation.

Department   Dance   Student's signature .....

Field of study   Thai Classical Dance   Advisor's signature .....

Academic year   2001

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาของท่าน วิชชุชุตตา วุฒาติศย์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ท่านได้ให้คำปรึกษาวิทยานิพนธ์และนำและให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ตลอดจนให้ความเมตตาปราณีเอื้อเฟื้อช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องของการทำวิทยานิพนธ์ทุก ๆ ด้าน มากเกินกว่าภาระหน้าที่ของท่านอันพึงมีให้กับนักศึกษาเสียด้วยซ้ำ ผู้วิจัยขอให้คุณความดีของท่านอาจารย์ที่ได้กระทำในครั้งนี้นี้ส่งผลให้ท่านอาจารย์มีความเจริญรุ่งเรือง มีแต่สิ่งที่ดี ๆ เข้ามาในชีวิต จนตรวบสิ้นลมหายใจ ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ดร. สุรพล วิรุฬห์รักษ์ คุญพยงค์ มุกดา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อมรา กล้าเจริญ อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์ ซึ่งท่านได้ให้โอกาสและสละเวลาอันมีค่าของท่านมาให้คำแนะนำ เพิ่มเติมความรู้อันเป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณแม่ทองแถม อินทรวิจิตร แม่ถนอม ผดุงประเสริฐ คุณสนิท ปิ่นบัว, คุณกฤษณา ผดุงประเสริฐ คุณจินตนา ผดุงประเสริฐ และนักเดินทางเครื่องทุก ๆ คนที่ได้สละเวลาในการอนุเคราะห์ให้เอกสารและสัมภาษณ์ข้อมูลต่าง ๆ และได้ถ่ายทอดท่าทางการเดินทางเครื่องทั้งหมดให้แก่ผู้วิจัยตลอดจนข้อมูลการแสดงเพื่อบันทึกวีดิทัศน์บันทึกภาพพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม และได้อนุเคราะห์ภาพถ่ายที่การแสดงทางเครื่องทั้งหมด

ขอขอบคุณศิลปินคณะรำวงอาชีพบ้านห้วยใหญ่ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์เทศบาลตำบลบางเส่ยที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเครื่องตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน และแผนที่สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของผู้คนชาวบ้านบางเส่ย เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ที่อยู่เบื้องหลังที่ทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จ ในครั้งนี้ ได้แก่ คุณภาณุเมศวร์ จิตติสมบุญ และ ขอกราบรำลึกถึงคุณบิดา มารดา คุณครู อาจารย์ ญาติพี่น้องรวมทั้งผู้สนับสนุนทุนการศึกษาทุกท่านที่ทำให้งานวิจัยในครั้งนี้ประสบความสำเร็จการศึกษาในชั้นที่สูงขึ้น

(นางสาววราภรณ์ บัวผา)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	7
2 ความเป็นมาของหางเครื่องบางลำภู.....	9
2.1 กำเนิดหางเครื่อง.....	10
2.2 พัฒนาการหางเครื่อง.....	13
3 การแสดงหางเครื่องบางลำภู “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางลำภู อำเภอเสด็จพิสัย จังหวัดชลบุรี	20
3.1 ความเป็นมาของหางเครื่องบางลำภู “คณะแม่ถนอม”.....	21
3.2 ระบบการจัดองค์กร.....	24
3.3 พัฒนาการของหางเครื่อง “คณะแม่ถนอม”.....	29
3.4 การประกอบธุรกิจ.....	39
3.5 รูปแบบการแสดง.....	58

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
4	ขั้นตอนการฝึกหัดการเดินทางเครื่องบางเสร์ "คณะแม่ถนอม".....	61
	4.1 วิธีการฝึกหัด.....	61
	4.2 ระยะเวลาและสถานที่ฝึกซ้อม.....	92
	4.3 ผู้ฝึกซ้อม.....	92
5	วิเคราะห์การแสดงของทางเครื่องบางเสร์ "คณะแม่ถนอม"	94
	5.1 ที่มาของการแสดง.....	94
	5.2 เกณฑ์การเลือกวิเคราะห์การแสดงทางเครื่อง.....	96
	5.2.1 รูปแบบการแสดง.....	96
	5.2.2 บทเพลง.....	96
	5.2.3 ท่าเต้น.....	98
	5.2.4 นักแสดง.....	100
	5.2.5 การแต่งกาย.....	100
	5.2.6 ลักษณะการจัดแถว.....	102
6	บทสรุป.....	122
	รายการอ้างอิง.....	128
	ภาคผนวก.....	130
	ภาคผนวก ก. แผนที่การจัดตั้งสุขาภิบาลบางเสร์ ตำบลลี้ดหีบ จังหวัดชลบุรี.....	132
	ภาคผนวก ข ประวัติตำบลบางเสร์.....	134
	ภาคผนวก ค ภาพประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงทางเครื่องบางเสร์.....	137
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	158

สารบัญตาราง

	หน้า
บทที่ 3	
ตารางที่ 1 แสดงอัตราค่าจ้างของหางเครื่องบางสัปดาห์ ระหว่าง พ.ศ. 2511-2519.....	45
2 แสดงอัตราค่าจ้างของหางเครื่องบางสัปดาห์ ระหว่าง พ.ศ. 2519-2528.....	45
3 แสดงอัตราค่าจ้างของหางเครื่องบางสัปดาห์ ระหว่าง พ.ศ. 2528-ปัจจุบัน (2545)	46
บทที่ 4	
4 สัญลักษณ์แสดงการย่อเท้าประกอบจังหวะเพลง.....	71
5 ตารางแสดงการเดินจังหวะชะชะช่า แบบที่ 1 (8 จังหวะ).....	74
6 ตารางแสดงการเดินจังหวะชะชะช่า แบบที่ 2 (4 จังหวะ).....	74
7 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะกลซ่า.....	75
8 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะรุมบ้า.....	75
9 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะบีกิน.....	76
10 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะรีอค.....	76
11 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะวอลซ์.....	77
12 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะสโลว์.....	77
13 ตารางแสดงการเดินประกอบจังหวะฮาวาย.....	78
14 ตารางแสดงลักษณะการใช้หน้า.....	88
15 ตารางแสดงการใช้มือ.....	90
16 ตารางแสดงการใช้เท้า.....	90
17 ตารางแสดงลักษณะการทรงตัวในการเดิน.....	91

สารบัญญภาพ

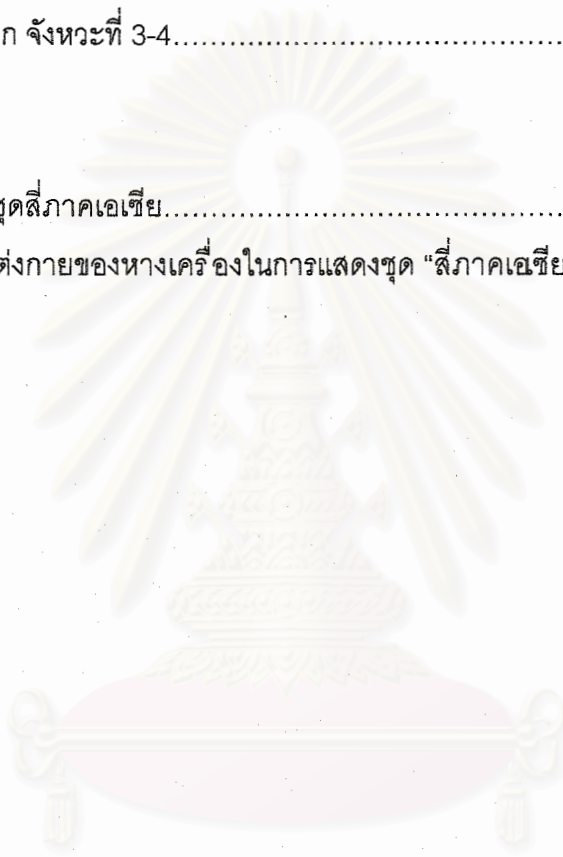
บทที่ 3	หน้า
ภาพที่ 1 นามบัตรที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์คณะ.....	27
2 การแต่งกายชุดราตรีเต้นประกอบเพลงช้าด้วยสีที่เหมือนกัน.....	30
3 การแต่งกายหางเครื่องประกอบการเต้นจังหวะเพลงช้าด้วยสีที่สดใสแต่ต่างสีกัน.....	31
4 การแต่งกายของหางเครื่องประกอบการเต้นจังหวะเพลงช้า.....	31
5 การแต่งกายของหางเครื่องประกอบการเต้นจังหวะเพลงช้า.....	31
6 การแต่งกายของหางเครื่องเต้นประกอบเพลงเร็วปานกลาง.....	32
7 การแต่งกายของหางเครื่องเต้นประกอบเพลงเร็วปานกลาง.....	32
8 การเต้นประกอบจังหวะเพลงเร็ว.....	33
9 การแต่งกายของหางเครื่องประยุกต์ในจังหวะรำวง.....	35
10 การแต่งกายของหางเครื่องประยุกต์ในจังหวะรำวง.....	36
11 การแต่งกายของหางเครื่องประยุกต์ในจังหวะฟ้อน ทางภาคเหนือ เพลงรักน้องพร.....	36
12 การแต่งกายของหางเครื่องประยุกต์ในจังหวะฟ้อน ทางภาคเหนือ เพลงโรคแพ้ความสวย.....	37
13 การแต่งกายของหางเครื่องประกอบการเต้นในจังหวะเซ็ง (พื้นบ้านอีสาน).....	37
14 การแต่งกายของหางเครื่องที่มีทำนองเลียนแบบมาจากศิลปะพื้นบ้านได้แก่ ลิเก, ลำตัด.....	38
15 การแต่งกายของหางเครื่องที่มีทำนองเพลงเลียนแบบมาจากจังหวะตลุง.....	38
16 ภาพการแต่งกายของหางเครื่องที่มีทำนองเพลงแขก.....	39
17 ไบบันที่การว่าจ้างไปแสดงของคณะหางเครื่อง.....	40
18 การแสดงบนเวทีของหางเครื่องทุกครั้งจะต้องมีผู้นำการเต้น "เฟิร์ส".....	47

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 22 รูปแบบเวทีถาวร.....	49
23 รูปแบบเวทีชั่วคราว.....	50
24 รูปแบบเวทีชั่วคราว 2 ชั้น.....	51
25 รูปแบบเวทีชั่วคราว 3 ชั้น.....	52
26 ภาพแผนผังการจัดวางตำแหน่งหน้าที่ทางเครื่องและกลุ่มนักแสดงที่เกี่ยวข้องบนเวที...	56
27 ภาพแผนผังการจัดวางตำแหน่งหน้าที่ของทางเครื่องและกลุ่มนักแสดงที่เกี่ยวข้องใน ขบวนแห่.....	57
บทที่ 4	
29 ขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นชั้นที่ 1 จังหวะที่ 1.....	62
30 ขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นชั้นที่ 1 จังหวะที่ 2.....	63
31 ขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นชั้นที่ 1 จังหวะที่ 3.....	64
32 ฝึกหัดการใช้เท้า การยืนหย่ง ขึ้น-ลง.....	65
33 ฝึกหัดการใช้เท้า โดยการแตะ.....	66
34 ขั้นตอนการฝึกเดินพร้อมทั้งสะโพก.....	67
35 ท่ากระแทกไหล่.....	79
36 ท่าโบกมือ.....	80
37 ท่ากำมือดันอก.....	80
38 ท่าวาดมือจังหวะที่ 1.....	81
39 ท่าวาดมือจังหวะที่ 2.....	82
40 ท่าชูมือ.....	83
41 ท่าเหวี่ยงแขนจังหวะที่ 1-2.....	84
42 ท่าเหวี่ยงแขนจังหวะที่ 3-4.....	85
43 ท่าตั้งมือจับคว่ำ.....	85

สารบัญภาพ (ต่อ)

บทที่ 4		หน้า
ภาพที่	44 กำม็อยักสะโพก จังหวะที่ 1-2.....	86
	45 กำม็อยักสะโพก จังหวะที่ 3-4.....	87
บทที่ 5		
ภาพที่	46 ภาพนักแสดงชุดสีภาคเอเชีย.....	101
	47 ลักษณะการแต่งกายของหางเครื่องในการแสดงชุด "สีภาคเอเชีย".....	102

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทเพลงลูกทุ่งนับเป็นประจักษ์พยานแสดงให้เห็นถึงความสร้างสรรค์ที่มีวิวัฒนาการ มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง เพลงลูกทุ่งมีกำเนิดมาจากเพลงไทยเดิม เพลงพื้นเมือง ลิเก ลำตัด รำวง ฯลฯ และสิ่งที่เกิดตามมาและนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้เลย นั่นคือ “หางเครื่อง” สมัยแรก ๆ เรียกกันว่า “เขย่าหางเครื่อง” (ดูภาคผนวก ข ภาพที่ 1 ประกอบ)

นับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2517 ลีลาการเต้นของหางเครื่องได้เปลี่ยนจากการเขย่าเครื่องประกอบจังหวะขยับเท้าไปกับดนตรีเดินขึ้นเดินลงธรรมดา มาเป็นการเต้นประกอบเพลงโดยใช้ ผู้เต้นประมาณ 10 คน มีลีลาการเต้นแบบ “ระบำสาววย” ของชาวตะวันตก²

หลังจากนั้นต่อมาในวงดนตรีจึงมีการประกวดประชันการเต้นของหางเครื่องมากขึ้น ให้ความสำคัญทั้งท่าทางการเต้น และการแต่งกาย มีการเต้นที่เรียกว่า “รีวิว” เปลี่ยนเครื่องแต่งกายทุกเพลง จึงทำให้การจัดวงดนตรีลูกทุ่งเข้าสู่ระบบนายทุนมากขึ้น เนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายสูง เพราะในระยะนี้วงดนตรีวงใหญ่จะมีหางเครื่องเต้นประกอบทุกเพลง จำนวนผู้เต้นเพิ่มมากขึ้น 20-30 คน วงดนตรีหลายวงสู้ไม่ไหวจึงต้องยุบไปก็มีหลายคณะ จึงส่งผลให้ผู้ที่มียุทธินายทุนมากหันมาประกอบอาชีพฝึกหัด รีวิวไว้รับจ้างมากขึ้นทั้งในเมืองและชนบท

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมาวงการลูกทุ่งเริ่มซบเซาลง เพราะการแสดง “คอนเสิร์ต” แนวสตรีทได้รับความนิยมมากขึ้นเพราะเป็นสิ่งแปลกใหม่ จึงทำให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติหาหนทางฟื้นฟูวงการเพลงลูกทุ่งให้กลับมาใหม่อีกครั้ง (ดูภาคผนวก ข ภาพที่ 2 ประกอบ) ด้วยการจัดงานกึ่งศตวรรษเพลงไทยลูกทุ่งขึ้นมาเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2532 โดยนำนักร้องที่ร้องเพลงสตรีทและกำลังโด่งดังมาร้องเพลงลูกทุ่ง เป็นการเชิญชวนให้ประชาชนทุกเพศทุกวัย หันมาให้ความสำคัญกับเพลงลูกทุ่งอีกครั้ง แนวเพลงลูกทุ่งก็มีการพัฒนารูปแบบ

¹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กึ่งศตวรรษเพลงไทยลูกทุ่งภาค 2 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, 2534), หน้า 48.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

แปลกใหม่ที่เห็นได้ชัดเจน ต่อมาได้มีการจัดงานกึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทยภาค 2 พ.ศ. 2534 จะเป็นการนำทำนองเพลงของเพลงไทยเดิม ลำตัด ลิเก ฯลฯ มาใส่เนื้อร้องให้ทำให้ง่ายต่อการจำ สุกสนานรื่นเริง และเป็นผลทำให้บรรดากลุ่มทางเครื่องทั้งหลายตื่นตัวกันอีกครั้งหนึ่งและมีพัฒนาการเด่นขึ้นมาในรูปแบบใหม่ และจะเรียกการเด่นชนิดนี้ว่า "จินตลีลา" ประกอบเพลง จะนิยมเด่นในเพลงไทยลูกทุ่งที่มีจังหวะช้าและมีทำนองเพลงแบบไทยเดิม เช่น ยอยศพระลอ เพลงลูกสาวใครหนอ เพลงทหารใหม่ไปกอง มีการแต่งกายแบบนาฏศิลป์ไทย (ดูภาคผนวก ข ภาพที่ 3,4 ประกอบ) และจะนิยมนำทำนองเพลงพื้นบ้านมาใส่เนื้อร้องใหม่ทั้ง 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

ต่อมาภายหลังสังคมไทยเริ่มเปิดกว้างขึ้น จึงทำให้วงการทางเครื่อง พัฒนาไปอีกก้าวหนึ่ง มีการผสมผสานระหว่างความเป็นไทยเดิมและความเป็นตะวันตกเข้าด้วยกัน ทั้งรูปแบบการเต้นและการแต่งกาย และได้เรียกทางเครื่องชนิดนี้ว่า "ทางเครื่องประยุกต์" และได้รับความนิยมมาก เพราะการแต่งกายจะมีสีที่ตัดกัน เช่น สีดำกับสีทอง และมีเครื่องประดับมากตั้งแต่หัวจรดเท้า การแต่งกายเหมือนกันทุกคน จำนวนผู้เต้นก็มีประมาณ 8-10 คน ศิลปินนักร้องที่โด่งดังมากในเรื่องของการมีทางเครื่องในรูปแบบใหม่นี้ก็คือ นายจักรพันธ์ อาบครบุรี และนายเอกชัย ศรีวิชัย จึงทำให้คณะทางเครื่องตามต่างจังหวัดต้องพัฒนารูปแบบการแสดง ทั้งการเต้น การแต่งกายเลียนแบบของนักร้องดัง เพื่อเอาใจผู้ว่าจ้าง (ดูภาคผนวก ข ภาพที่ 4 ประกอบ) และหมู่บ้านที่มีคณะทางเครื่องมากที่สุด นั่นก็คือ หมู่บ้านบางเสร่ (ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นตำบลบางเสร่แล้ว) เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ดีมาก เริ่มประกอบอาชีพนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2519 แต่ยังไม่ได้รับความนิยมเท่าสมัยนี้ เพราะยังขาดการโฆษณา สมัยก่อนทำไปเพราะเอาไว้แสดงต้อนรับหรือแสดงตามงานประจำปี งานทอดกฐิน เพื่อความสนุกสนานเท่านั้น เพราะรางวัลอาชีพของหมู่บ้านใกล้เคียงเริ่มลดความนิยมลงใน พ.ศ. 2521 จากนั้นถูกห้ามเล่นตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นช่วงที่ทางเครื่องกำลังได้รับความนิยมพอดี

"ทางเครื่อง" ในบทบาทของการแสดงเพื่อสร้างสีสันให้กับวงดนตรีในตำบลบางเสร่ ได้มีการพัฒนามาโดยตลอด และได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ จากระดับหมู่บ้านจนปัจจุบันนิยมกันทั่วประเทศ ยิ่งสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงและเจริญมากขึ้นเท่าใด ผู้ประกอบอาชีพทางเครื่องก็พยายามที่จะปรับปรุงรูปแบบวิธีการแสดงให้ทันสมัยเช่นกัน

¹ เรียกตามบทเพลงที่ผู้แต่งเพลงให้คำจำกัดความว่าเพลงลูกทุ่งประยุกต์

² ปิ่นเกศ วัชรปาด, รำวง : กรณีศึกษารำวงอาชีพ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี (วิทยานิพนธ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 45-46.

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงของหางเครื่องบางเส้น พบว่ามีคณะหางเครื่องคณะหนึ่งที่ทำให้การแสดงของหางเครื่องมีการพัฒนาไปในรูปแบบใหม่อยู่เสมอและได้นับความนิยมมากที่สุด ซึ่งได้มาจากศิลปะการแสดงโดยตรง มิใช่ได้รับความนิยมจากความบีบคั้นความวาทวิของเสื้อผ้าที่ใส่ และขายบริการทางเพศเพื่อใช้อาชีพเดินกินรำกินบั้งหน้า อย่างที่หลาย ๆ คนเข้าใจ เขาทำไปเพราะความอยู่รอดของตัวเองและครอบครัว และยังช่วยจรรโลงศิลปะระดับท้องถิ่นให้คงอยู่เพื่อสร้างสีสัน สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อื่นด้วยใจรัก และทุ่มเทให้กับอาชีพหางเครื่องอย่างแท้จริง และต่อสู้อาจจนทำให้หางเครื่องบางเส้นเป็นหางเครื่องที่มีชื่อเสียงโด่งดัง นั่นก็คือ คุณแม่ถนนอม ผดุงประเสริฐ เจ้าของคณะหางเครื่องคณะแม่ถนนอม (ดูภาคผนวกภาพที่ 5 ประกอบ)

ผู้วิจัยพบว่าคณะแม่ถนนอมเป็นคณะเดียวที่มีการพัฒนารูปแบบการแสดงอยู่เสมอและเป็นคณะที่ได้รับรางวัลจากการประกวดประชันหางเครื่องทุกปี มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำสิ่งที่มีอยู่ดั้งเดิม (รำวง) กับศิลปะแนวใหม่การเต้นแบบหางเครื่อง นำมาผสมผสานกันจนเกิดการแสดงหางเครื่องแนวใหม่ออกมาให้ชมกัน เพราะการแสดงประเภทนี้ถือได้ว่าเป็นนาฏยประดิษฐ์ประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ และการเต้นที่มีแบบแผนมาก่อนเลย นับได้ว่าเป็นมรดกระดับท้องถิ่นที่ควรให้ความสำคัญและ ยกย่องอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกและเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัด ก่อนที่จะมีรูปแบบการแสดงเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับความเจริญที่อาจส่งผลกระทบต่อหางเครื่องของบางเส้นเสื่อมสลายกลายเป็นการแสดงรูปแบบใหม่ เพราะการตลาดมีส่วนทำให้รูปแบบการแสดงของหางเครื่องเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา เพราะเป็นศิลปะการแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงควบคู่ไปกับบทเพลงที่นิยมตามยุคสมัย ดังนั้นการแต่งกายก็มีส่วนพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน โดยมุ่งเน้นถึงความทันสมัยตามสมัยนิยม และรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามากขึ้นด้วยการแต่งกายที่นูนน้อยห่มน้อย จึงทำให้ผู้คนต่างถูกเหยียดหยามไม่เห็นคุณค่าของการแสดงหางเครื่อง ทำให้อาชีพนี้ขาดการยกย่องสรรเสริญ อีกประการหนึ่งคือเป็นศิลปะที่เกิดจากสังคมชาวบ้านที่ไม่มีการศึกษา แต่รูปแบบกระบวนการแสดงหางเครื่องบางเส้นมีการปรับปรุงตลอดระยะเวลาโดยนำท่าทางนาฏศิลป์ไทยเข้ามาผสมผสานกับท่าทางการเต้นและการแต่งกายอันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่โดยเฉพาะศิลปะการแสดงที่แฝงไว้ด้วยการประกอบธุรกิจ ปัจจุบันผู้อาวุโสในการแสดงหางเครื่องนั้นมีลดน้อยลงและเลิกกิจการไปหลายคณะ เนื่องจากสภาพร่างกายได้เสื่อมสภาพไปตามเวลาและลูกหลานที่สอนมาเริ่มหันไปประกอบอาชีพอื่น และให้ความสำคัญกับการเรียนหนังสือมากกว่าการประกอบ

อาชีพการเดินทางเครื่อง แต่ผู้ที่เห็นความสำคัญและมีความรู้ในการเป็นทางเครื่องกลับกลายเป็นผู้ที่มาจากต่างจังหวัดแทบทุกคน เพราะความยากจนบังคับให้มาประกอบอาชีพนี้ ดังนั้น หากผู้คนในบางเสร์ในรุ่นปัจจุบันที่ตั้งคณะไม่มีการถ่ายทอดให้กับลูกหลานของตนเอง เชื่อได้ว่าอีกไม่เกิน 50 ปี ทางเครื่องบางเสร์จะต้องได้ยุบสลายไป และได้ไปเกิดขึ้นในจังหวัดอื่นแน่นอน จึงไม่มีผู้สนใจที่ศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับอาชีพทางเครื่อง จึงทำให้ไม่มีผู้บันทึกหรือเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หากวันใดศิลปะแขนงนี้สูญหายไปคนรุ่นหลังก็จะไม่รู้ว่าการแสดงทางเครื่องในบางเสร์มีรูปแบบการแสดงเช่นไร และมีบทบาทต่อสังคมท้องถิ่นของตนอย่างไร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการแสดงของทางเครื่องบางเสร์ คณะแม่ถนอมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิธีฝึกหัด และวิเคราะห์รูปแบบการแสดงที่นำท่ารำไทยบางท่ามาผสมผสานกับท่าเต้นของทางเครื่องในจังหวัดเพ็ญลพบุรี นำเสนอในวิทยานิพนธ์ เรื่องการแสดงทางเครื่องบางเสร์ คณะแม่ถนอม ตำบลบางเสร์ อำเภอเสด็จพิสัย จังหวัดชลบุรีต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของทางเครื่องบางเสร์

1.2.2 เพื่อศึกษาวิธีฝึกหัด และวิเคราะห์รูปแบบการแสดงที่นำท่ารำไทยบางท่ามาผสมผสานกับท่าเต้น

1.3 ขอบเขตการวิจัย

มุ่งศึกษาเกี่ยวกับประวัติทางเครื่องบางเสร์คณะแม่ถนอมที่ตั้งอยู่ที่ตำบลบางเสร์ อำเภอเสด็จพิสัย จังหวัดชลบุรี และวิธีการฝึกหัด วิเคราะห์รูปแบบลักษณะการแสดงที่มีท่ารำไทยปรากฏอยู่ในการเดินของทางเครื่องบางประเภทเป็นสำคัญ จากข้อมูลตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เริ่มตั้งคณะ จนถึงปัจจุบัน

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.4.1 ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ ตำรา ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแสดงทางเครื่องจากแหล่งข้อมูล ดังนี้

1.4.1.1 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

1.4.1.2 หอสมุดแห่งชาติ

1.4.1.3 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

1.4.1.4 หอสมุดตามสถาบันต่าง ๆ

1.4.2 ศึกษารวบรวมภาคสนามโดย

1.4.2.1 จากการสังเกตการณ์ วิธีฝึกหัดและการแสดงจริงของทางเครื่อง

คณะแม่ถนอม

1.4.2.2 ลงฝึกปฏิบัติด้วยตนเองพร้อมกับทางเครื่องที่เริ่มหัดใหม่เพื่อให้ได้ประสบการณ์โดยตรงตามแบบการเดินของทางเครื่อง

1.4.3 ศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์ทางด้าน การเดินทางเครื่องและบุคคลที่มีความรู้ทางด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยหลักเกณฑ์ ดังนี้

1.4.3.1 เคยเป็นทางเครื่อง

1.4.3.2 เคยเดินรำวงมาก่อนในหมู่บ้านใกล้เคียง

1.4.3.3 เป็นผู้รู้และนักวิชาการในท้องถิ่น

1.4.4 บันทึกวีดิทัศน์การแสดงทางเครื่องแล้วนำมาศึกษาโดยละเอียด

1.4.5 นำเสนอผลการวิจัยเป็นรูปเล่มด้วยการพรรณความ โดยเรียบเรียงออกเป็น

บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2 ความเป็นมาของทางเครื่องบางเสร์

2.1 กำเนิดทางเครื่อง

2.2 พัฒนาการทางเครื่อง

บทที่ 3 การแสดงทางเครื่อง “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัด

ชลบุรี

3.1 ความเป็นมาของทางเครื่องบางเสร์ “คณะแม่ถนอม”

3.2 ระบบการจัดองค์กร

3.3 พัฒนาการของทางเครื่อง "คณะแม่ถนอม"

3.4 การประกอบธุรกิจ

3.5 รูปแบบการแสดง

บทที่ 4 ขั้นตอนการฝึกหัดการเดินทางเครื่องบางเสร์ "คณะแม่ถนอม"

4.1 วิธีการฝึกหัด

4.2 ระยะเวลาและสถานที่ฝึก

4.3 ผู้ฝึกซ้อม

บทที่ 5 วิเคราะห์การแสดงของการแสดงทางเครื่องบางเสร์ "คณะแม่ถนอม" ชุดการแสดงที่มีท่ารำไทยปรากฏอยู่ในการเดินประกอบจังหวะเพลงของทางเครื่อง

การแสดงทางเครื่องประกอบเพลงชุด "สีภาคเอเชีย"

5.1 ที่มาของการแสดง

5.2 เกณฑ์การเลือกวิเคราะห์การแสดงทางเครื่อง

5.2.1 รูปแบบการแสดง

5.2.2 บทเพลง

5.2.3 ท่าเดิน

5.2.4 นักแสดง

5.2.5 การแต่งกาย

5.1.6 ลักษณะการจัดแถว

บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการฝึกหัดและการประดิษฐ์ท่าเดินประกอบเพลงลูกทุ่งที่นำท่ารำไทยมาผสมกับท่าเดิน ทำให้เกิดทางเครื่องรูปแบบใหม่

1.5.2 เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะการแสดงทางเครื่องบางเสร์ให้คนทั่วไปได้รู้จักและยอมรับการประกอบอาชีพทางเครื่องมากขึ้น

1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. หางเครื่องบางเส้น หมายถึง คำที่ใช้เรียกผู้หญิงที่มีอายุตั้งแต่ 13-30 ปีที่เต้นประกอบจังหวะเพลงประเภทต่าง ๆ ทั้งบทเพลงลูกทุ่งและสตริง รวมทั้ง มีท่าทางการเต้นและการแต่งกายที่เหมือนกัน ด้วยการฝึกซ้อมโดยยึดจังหวะของการใช้จังหวะของเท้าตามจังหวะสากลเป็นหลักได้แก่ จังหวะสามช่า ชิกิน รุมบ้า กลซ่า ชะชะซ่า เป็นต้น ลักษณะของการใช้มือคิดทำไ้เองตามความเหมาะสมของจังหวะเพลงแต่จะจังหวะไม่มีท่าทางที่แน่นอน เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตามสังคมเมือง โดยมีผู้นำการเต้นเป็นผู้นำการเต้นทุกครั้งเพื่อทำให้เกิดความพร้อมเพียงกัน และสามารถเต้นประกอบเพลงได้ทุกเพลงโดยมิได้ทำการฝึกซ้อมมาก่อนในตำบลบางเส่ย เรียกรการแสดงนี้ว่า การแสดงหางเครื่องบางเส้น

2. เฟิร์ท หมายถึง ผู้แสดงการเต้นนำเพื่อทำหน้าที่ให้สัญญาณการเปลี่ยนท่าทางการเต้นเพื่อทำให้การเต้นเกิดความพร้อมเพียงกันและจะอยู่ด้านหน้าเสมอ

3. เต้นอ่อน หมายถึง ผู้แสดงหางเครื่องที่ยังเต้นไม่เก่ง

4. เต้นแข็ง หมายถึง ผู้แสดงหางเครื่องที่มีความคล่องแคล่ว เต้นเก่งส่วนมากจะเป็นผู้เต้นนำที่เรียกว่า เฟิร์ท

5. ตัวอ่อน หมายถึง ผู้แสดงหางเครื่องที่มีท่าทางการเต้นที่สง่างาม มีความอ่อนตัวดูกลมกลืนสัมพันธ์กันหมดทั้งท่าทางการเต้น การแต่งกาย การใช้ท่าทางการเต้น ดูไม่ขัดตา เมื่อชมแล้วเพลิดเพลิน

5. ตัวแข็ง หมายถึง ผู้แสดงหางเครื่องที่ยังเต้นไม่ดี ได้แต่ท่าทางแต่ยังขาดลีลาการเต้นที่ทำให้ผู้ดูคล้อยตาม เช่น ไม่มีท่าทางการเชื่อมท่าที่ต่อเนื่องไม่มีความมั่นใจในการแสดง ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายยังขัดกัน

6. ลายมือ หมายถึง การเปลี่ยนท่าทางของการใช้ลักษณะของมือในแต่ละท่าที่มีความต่างกัน-เรียกว่าการเปลี่ยนลายมือแทนการเปลี่ยนท่า เพราะจังหวะทำยังใช้เหมือนเดิม

7. หางเครื่องประยุกต์ หมายถึง การแสดงหางเครื่องที่มีท่ารำไทยบางท่ามาผสมผสานกับการเต้นประกอบดนตรีสากลในจังหวะต่าง ๆ และมีทำนองเพลงเป็นแบบไทยเดิม เพลงพื้นบ้าน เพลงนานาชาติ

6. ลายมือ หมายถึง การเปลี่ยนท่าทางการใช้ลักษณะของมือในแต่ละท่าที่มีความต่างกัน-เรียกว่าการเปลี่ยนลายมือแทนการเปลี่ยนท่า เพราะจังหวะทำยังให้เหมือนเดิม

7. หางเครื่องประยุกต์ หมายถึง การแสดงหางเครื่องที่มีทำรำไทยบางท่ามาผสมผสานกับการเต้นประกอบการดนตรีสากลในจังหวะต่าง ๆ และมีทำนองเพลงเป็นแบบไทยเดิม เพลงพื้นบ้าน เพลงนานาชาติ

8. เขย่าหางเครื่อง หมายถึง บุคคลที่ออกมาตีฉิ่ง ฉาบ กรับ ไม้ตอก และเคาะลูกแซก อยู่ข้างหลังนักร้องใกล้กับพวกนักดนตรี ทำให้จังหวะเด่นชัดขึ้น มีความไพเราะและสนุกสนานมากขึ้น

9. เพลงลูกทุ่งประยุกต์ หมายถึง ผลงานของผู้ประพันธ์ นักร้องนักดนตรี ที่เรียกตัวเองว่าลูกทุ่งได้นำเพลงไทยเดิมหรือเพลงพื้นบ้านภาคต่าง ๆ มาแต่งเนื้อใหม่ โดยตัดเอื้อนออกและใส่คำร้องลงไปแทนที่บรรเลงด้วยดนตรีสากล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ความเป็นมาของหางเครื่องบางเสร่

คำจำกัดความ

หางเครื่อง หมายถึง หญิงสาวที่มีอายุระหว่าง 13 – 30 ปี ที่เต้นประกอบเพลงลูกทุ่ง ในจังหวัดต่างๆ มีผู้เต้นตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีท่าทางการเต้นและลักษณะการแต่งกายในแบบเดียวกัน มีทั้งกระโปรงสั้นกระโปรงยาว ตามสมัยนิยม ด้วยลีลาที่สดใส เป็นการแสดงเพื่อสร้างความเพลิดเพลิน และดึงดูดความสนใจให้กับวงดนตรีที่แสดงตามงานต่าง ๆ

บางเสร่ หมายถึง หมู่บ้านที่ตั้งขึ้นเป็นตำบล เมื่อ พ.ศ. 2523 ขึ้นอยู่กับอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีประชากรทั้งหมด 8,052 คน (สำรวจเมื่อ พ.ศ. 2542) ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ชาวจีนที่อพยพมาทำการค้าขายและทำประมง และอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2519 ก็คือรับจ้างเต้น¹

“หางเครื่องบางเสร่” หมายถึง การแสดงที่ใช้หญิงสาวล้วน อายุระหว่าง 13 – 30 ปี แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใส มีทั้งกระโปรงสั้น กระโปรงยาว และรัดรูป ลักษณะการแต่งกายจะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเนื้อเพลงและจังหวะเพลง มีท่าทางการเต้นที่พร้อมเพรียงกันตามจังหวะบทเพลงลูกทุ่ง มุ่งเน้นเพื่อสร้างความเพลิดเพลินและเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจให้กับการเล่นวงดนตรี และงานแต่ละงานที่ได้ว่าจ้างไปแสดง นิยมใช้ผู้แสดงตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป นิยมแสดงเป็นคู่ มีการฝึกหัดการเต้นมาจากแหล่งเดียวกัน ทำให้หางเครื่องบางเสร่ทุกคณะมีขั้นตอนการเต้นที่เหมือนกัน พัฒนาไป พร้อม ๆ กัน เป็นหางเครื่องที่ฝึกหัดการเต้นที่เป็นจังหวะมากกว่าที่จะเต้นเป็นบทเพลง จะเน้นจังหวะทำเป็นหลัก สามารถเต้นได้กับวงดนตรีทุกวงโดยมิต้องซ้อม ทำให้เป็นลักษณะการประกอบอาชีพที่ทุกคนสนใจ และเรียกชื่อตามแหล่งกำเนิดว่า “หางเครื่องบางเสร่”²

¹ สัมภาษณ์คุณเอมอร พิมพมาลา. เจ้าหน้าที่ธุรการสำนักงานปลัดเทศบาลตำบลบางเสร่, วันที่ 21 ตุลาคม 2542

² มีการตั้งเป็นคณะครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2519 คณะแรกที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้านคือ คณะป่าทองแถม

ต่อมาชาวบ้านในบางเสร์เริ่มให้ความสนใจกับการแสดงประเภทนี้มากขึ้นตามสังคมเมืองหลวง กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก¹ ชาวบ้านในแถบนี้จึงหันมานิยมการเต้นแทน "รำวงอาชีพ" ของหมู่บ้านห้วยใหญ่ จึงทำให้ "รำวง" ลดความนิยมไปด้วยเหตุหลายประการ จนกระทั่งสูญหายไปเป็นที่สุด² ทำให้มีการตั้งคณะฝึกหัดทางเครื่องรับจ้างแสดงประกอบวงดนตรีเป็นอาชีพตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ด้วยการส่งลูกหลานที่เป็นหญิงสาวเข้าฝึกหัดการเต้นทางเครื่องเพื่อเต้นรับจ้างตามงานทั่วไป โดยมีคุณป้าทองแถม อินทรวิจิตรเป็นผู้ฝึกซ้อม และเป็นเจ้าของคณะเป็นคนแรก ด้วยการใช้ความรู้จากการเต้นประกอบเพลงที่มีลักษณะคล้ายการเต้นระบำ ประกอบการร้องเพลงตามวงดนตรี และคณะลิเกมาเป็นพื้นฐานการสอน ประกอบกับมีครูที่ชำนาญการเต้นมาต่อทำให้อาทิตย์ละ 1 ครั้ง ป้าทองแถมก็จะจำมาสอนและปรับปรุงให้เกิดความเหมาะสมกับผู้เต้นและสภาพแวดล้อมในชุมชน

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทางเครื่อง ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นกระบวนการให้กำเนิดศิลปะการแสดงทางเครื่องในบางเสร์ ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำการพัฒนาการของทางเครื่อง บางเสร์ มาเรียบเรียงให้เห็นการเกิดและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเต้นของทางเครื่องในบางเสร์ โดยแบ่งออกเป็นขั้นตอนและได้จำแนกการแสดงทางเครื่องออกให้เห็นเด่นชัด โดยจะนำเสนอเป็นหัวข้อดังนี้

- 2.1 กำเนิดทางเครื่องในบางเสร์
- 2.2 พัฒนาการของทางเครื่องบางเสร์
- 2.3 ความเป็นมาของทางเครื่องบางเสร์ "คณะแม่ถนอม"

2.1 กำเนิดทางเครื่อง

แต่เดิมนั้นบางเสร์ไม่มีการแสดงเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านนี้เลยเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขายและทำประมงเป็นหลัก เนื่องจากมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลและเป็นเมืองที่ล้อมรอบด้วยความเจริญ เช่น เมืองพัทยา (มีสถานเริงรมย์มาก) ประกอบกับมีค่ายทหารเรือ จึงมีการติดต่อต้อนรับทั้งทหารไทย ทหารต่างชาติอยู่เป็นประจำ จึงทำให้ชาวบ้านบางเสร์มีค่านิยม

¹ ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา ตั้งแต่สุรพล สมบัติเจริญเสียชีวิตวงดนตรีลูกทุ่งได้รับความนิยมมาก คุณศรีนวล ภรรยาจึงคิดการแสดงประกอบวงดนตรีขึ้นมาที่เรียกว่า "ทางเครื่อง" แต่เป็นประเภทของระบำประกอบเพลง โดยใช้ผู้เต้นประมาณ 10 คน มีลีลาการเต้นเป็นแบบฮาวายของตะวันตก

² รำวงอาชีพตำบลห้วยใหญ่ เริ่มเล่นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2504-2521 และทางการสั่งห้ามเล่น พ.ศ.

และอุดมคติตามแบบสมัยใหม่ มีค่านิยมเชิงเศรษฐกิจและค่านิยมในการพักผ่อนหย่อนใจ ทำให้บางเสรีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการแสดงเพื่อความบันเทิง สมัยก่อนนิยมว่าจ้างรำวงมาแสดง เพราะได้รับความนิยม

ต่อมาเมื่อมีความเจริญมากขึ้น วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลังไหลเข้ามาจึงทำให้ชาวบ้านบางเสรีหันมานิยมการว่าจ้างการเต้นประกอบวงดนตรีแทน การแสดงอื่น ๆ และเรียกการแสดงเช่นนี้ว่า “การเต้นประกอบเพลง” ใช้ผู้หญิงเพียง 2 คน (ดูคล้ายการเต้นระบำ)¹

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2517 ในช่วงนี้จะมีการเรียกการเต้นประกอบเพลงนี้ว่า “หางเครื่อง” และมีนักเต้นเพิ่มขึ้น 4 – 8 คน ลีลาการเต้นจะเป็นแบบระบำฮาวาย (ดูภาคผนวก ภาพที่ 6 ประกอบ) จะนิยมเต้นประกอบวงดนตรีลูกทุ่ง และคณะลิเกจึงทำให้การแสดงประเภทนี้เข้าสู่ระบบ “ธุรกิจ” มีการจัดตั้งคณะหางเครื่องเพื่อฝึกหัดการเต้นรับจ้างให้กับวงดนตรีลูกทุ่ง² ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา

ผู้ที่ทำให้เกิดการประกอบอาชีพ “หางเครื่อง” ในบางเสรี คือ คุณป้าทองแถม อินทรวิจิตร³ แสดงในค่ายทหารเรือชุมพล ฐานทัพเรือเกล็ดแก้วเป็นครั้งแรก เพื่อต้อนรับทหารใหม่ โดยใช้ลูกหลานและหญิงสาวในหมู่บ้าน บุคคลที่สำคัญที่ทำให้เกิดหางเครื่องอาชีพในบางเสรีอีกท่านหนึ่ง ก็คือ คุณเสน่ห์ (ไม่ทราบนามสกุล) หรือตาเตี้ย ที่เล่นตลกอยู่ในคณะวงดนตรีทหาร มาชักชวนให้ป้าทองแถมช่วยฝึกซ้อมหญิงสาวไปแสดงประกอบดนตรีให้ เพราะเห็นว่าป้าทองแถมเคยเต้นประกอบเพลงอยู่ในคณะลิเกมาก่อน และมีการคุ้นเคยกันตั้งแต่บัดนั้นมา คณะป้าทองแถมจึงฝึกหางเครื่องให้กับค่ายทหารเรื่อยมา (อาทิตย์ละ 1-2 ครั้ง) จนทำให้เป็นที่แพร่หลายนิยมว่าจ้างไปแสดงตามงานเลี้ยง งานบุญต่าง ๆ ในชุมชน จนทำให้หางเครื่องในสังกัดที่อยู่ไม่เพียงพอต่อการรับงาน จึงทำให้ผู้คนในชุมชนที่พอจะมีเงินทุนเริ่มตั้งคณะขึ้นมา เพราะได้ส่งลูกหลานของคนไปฝึกอยู่คณะป้าทองแถม จนเต็มแก่งสามารถมาสอนผู้อื่นได้ และอาชีพที่เกิดขึ้นมารองรับการประกอบอาชีพหางเครื่องก็คือ การตัดเย็บชุดหางเครื่องขายในคณะหางเครื่อง⁴

¹ สัมภาษณ์คุณทองแถม อินทรวิจิตร, วันที่ 21 ตุลาคม 2542.

² เพราะเพลงลูกทุ่งได้รับความนิยมมากหลังจากสุรพลเสียดชีวิต

³ เป็นผู้ฝึกหางเครื่องคณะแรกและเป็นแม่แบบให้กับหางเครื่องทุกคณะในบางเสรี เพราะทุกคณะส่งลูกหลานของตนมาเป็นหางเครื่องของป้าทองแถมแล้วจึงแยกออกไปตั้งคณะจึงมีตระกูลการเต้นเหมือนกันทุกคณะ

⁴ แม่ถนอม ผดุงประเสริฐ ประกอบอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้าหางเครื่องเป็นคนแรก

"หางเครื่อง" เป็นสิ่งที่ทำให้เพลงไทยลูกทุ่งต่างจากเพลงลูกกรุง ผู้ชมตื่นตาตื่นใจกับเสื้อผ้าและลีลาการเต้นนับเป็นมหรสพที่ขาดไม่ได้สำหรับงานรื่นเริงทุกงานแทนการร้องอาชีพของหมู่บ้านใกล้เคียง ด้วยเหตุผลหลายประการด้วยการอธิบายของผู้ที่ยืนอยู่ในยุคการเปลี่ยนแปลงดังนี้

การฝึกหางเครื่องในตอนแรกไม่ได้คิดถึงเรื่องเงินทอง แต่ช่วยเหลือกัน ผู้รับไม่มีสิทธิ์เรียกค่าตัว แล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะเป็นผู้ให้เอง นับว่าเจ้าของคณะไม่มีบทบาทเท่าไร มีหน้าที่แค่ฝึกซ้อมอย่างเดียว ผู้ฝึกซ้อมจะได้แค่ 100 บาท หางเครื่องจะได้คนละ 50 บาท จะเต้นครั้งละ 8 คน ส่วนรางวัลที่หางเครื่องได้พิเศษก็จะแบ่งให้เจ้าของคณะ 10% ก็ถือว่าดีกว่าทำอย่างอื่นเพราะไม่พิถีพิถันมากนัก การแต่งตัวนั้นโชว์สัดส่วน สั้นบ้าง แหวกบ้าง เพื่อดึงดูดความสนใจ เพราะเล่นในค่ายทหารผู้ชายจะชอบดู แต่ได้แค่อู๋เฉย ๆ ไม่มีสิทธิ์ไปมากกว่านั้น เพราะสาเหตุนี้จึงทำให้หางเครื่องบางเส้นเป็นที่น่าดู น่าติดตาม เพราะไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้ชมเข้ามาสัมผัส พูดคุย ได้อย่างใกล้ชิด เช่น รำวง จึงทำให้ศิลปะการแสดงของหางเครื่องบางเส้นยังมีความนิยมมาโดยตลอด และไม่เคยลดความนิยมลงไปเลย มีแต่การเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้นจนหญิงสาวที่เป็นนักเต้นตั้งตัวเป็นเจ้าของคณะและไปรับเด็กจากต่างจังหวัดมา เพื่อสะดวกต่อการควบคุมดูแลเพราะอยู่กินกับเจ้าของคณะ สามารถฝึกซ้อมได้บ่อยครั้งจะเกิดความชำนาญ แต่คณะใดทุนน้อยก็สู้เขาไม่ได้ก็ยุบคณะไป เพราะปัจจัยสำคัญคือ เงิน หากช่วงใดไม่มีงานแสดงเจ้าของคณะก็ต้องรับผิดชอบพวกเขาในเรื่องของการอยู่กิน ดังนั้นชาวบ้านที่มีหางเครื่องส่วนมากจะประกอบอาชีพอื่นควบคู่ไปด้วยเพื่อชดเชยกัน¹

สังคมในปัจจุบันที่เปลี่ยนไปมาก การแสดงที่ได้รับความนิยมในสมัยนี้ก็คือการแสดงหางเครื่องบางเส้น นิยมแสดงตามงานรื่นเริงทั่วไปแทนรำวงอาชีพในสมัยก่อน แต่ผู้แสดงหรือผู้ประกอบการอาชีพเป็นคนละกลุ่มกัน²

"คณะหางเครื่องไม่ได้มาจากรำวง แต่เป็นหางเครื่องเลย อย่างคณะแม่ถนนมที่เป็นแม่ของตน อาชีพเดิมก็คือค้าขาย"

¹ สัมภาษณ์คุณทองแถม อินทรวจิตร, วันที่ 23 ตุลาคม 2542.

² นิตยสารสี่กั๊กกลาง, รำวงรอบละบาทถึงหางเครื่อง, ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 2539, หน้า 11-12.

จากคำกล่าวข้างต้นของผู้รู้ทุกท่านสามารถเป็นข้อยืนยันได้ว่า “หางเครื่องบางสร” มิได้มีกำเนิดมาจาก “รำวงอาชีพ” หากแต่ว่าการแสดงของทั้งสองหมู่บ้านอยู่ใกล้เคียงกันและพื้นฐานการฝึกหัดมีส่วนคล้ายกัน เพราะเกิดจากการได้ดูได้เห็นเมื่อครั้งยังได้รับความนิยมน ชาวบ้านเกือบทุกจังหวัดมีพื้นฐานการรำวงอยู่แล้ว จึงทำให้การคิดประดิษฐ์ท่าทางการเต้นยอมนมีท่าทางของรำวงอยู่บ้าง “แต่หางเครื่องมีจังหวะการเต้นยากกว่ารำวง”

หางเครื่องบางสรเป็นศิลปะการแสดงที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความบันเทิง ตอบสนองต่อความต้องการของสิ่งแวดล้อมทางสังคม เงื่อนไขการตลาดมีส่วนบีบบังคับให้เกิดรูปแบบการแสดงที่หลากหลาย และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยจะกล่าวไว้ในหัวข้อต่อไป

2.2 พัฒนาการของหางเครื่องบางสร

เมื่อมีหางเครื่องเกิดขึ้นมาแล้วย่อมมีการเดินทางอย่างต่อเนื่องได้มีการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของการตลาด เพราะศิลปะการแสดงหางเครื่องเป็นศิลปะที่ขึ้นอยู่กับความต้องการของ “ผู้บริโภค”² ในแต่ละยุคเป็นสำคัญ

รูปแบบการเปลี่ยนแปลงการเต้นของหางเครื่อง ถึงแม้จะขึ้นอยู่กับ “ผู้บริโภค” แต่สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของหางเครื่องที่สำคัญที่สุดคือ “เพลงลูกทุ่ง”³ เพราะหางเครื่องมีกำเนิดมาจากวงดนตรีลูกทุ่ง ดังที่อาจารย์พยงค์ มุกดา ได้เล่าว่า⁴

“หางเครื่อง” มีกำเนิดมาจาก “เขย่าหางเครื่อง” ในวงดนตรีลูกทุ่ง คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ออกไปตีเครื่องประกอบจังหวะ ทำให้ดนตรีมีความไพเราะยิ่งขึ้น (ดูภาคผนวกภาพที่ 8 ประกอบ) ต่อมาจึงเลิกถือเปลี่ยนเป็นการเต้นประกอบเพลงเพื่อดึงดูดความสนใจทำให้ผู้ชมเกิดความเพลิดเพลิน ตื่นตาตื่นใจจนถึงปัจจุบัน”

¹ สัมภาษณ์คุณทองแถม อินทรวจิตร, วันที่ 23 ตุลาคม 2542.

² ผู้ดู หรือผู้ชมการแสดง

³ หมายถึงผลงานเพลงของผู้ประพันธ์ นักร้อง นักดนตรี ที่เรียกตนเองว่า “ลูกทุ่ง”

⁴ สัมภาษณ์อาจารย์พยงค์ มุกดา, ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง ณ ห้างอิมพีเรียลเวิร์ลลาดพร้าว ห้องเสริมสวยบาบิโลน, วันที่ 15 พฤษภาคม 2542.

⁵ เครื่องประกอบจังหวะได้แก่ ฉิ่ง, ฉาบ, กรับ, ไม้ตอก และลูกเข้ก

คณะทางเครื่องในบางเสร์มีรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการเดินโดยแบ่งออกให้เห็นเด่นชัดเป็นระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะต้น (กำเนิด) ประมาณ พ.ศ. 2511 - 2519

ระยะที่ 2 ระยะเฟื่องฟู (สร้างความนิยม) ประมาณ พ.ศ. 2519 - 2528

ระยะที่ 3 ระยะพัฒนา (เปลี่ยนแปลง) ประมาณ พ.ศ. 2528 - 2533

ระยะที่ 4 ระยะฟื้นฟู (อนุรักษ์และเผยแพร่) ประมาณ พ.ศ. 2533 - 2542

ในแต่ละยุคของการเปลี่ยนแปลงของทางเครื่องในบางเสร์ จะมีเหตุและผลที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามความนิยม

เหตุ หมายถึง สาเหตุที่ทำให้รูปแบบต้องเปลี่ยนไป คือ วงการเพลงลูกทุ่ง หมายถึงผู้ที่ประพันธ์บทเพลง, นักร้อง, นักดนตรี

ผล หมายถึง ผลผลิตที่เกิดจากต้นเหตุจะต้องมีความสอดคล้อง สัมพันธ์กัน ได้แก่ การประดิษฐ์ท่าทางการเดินประกอบเพลง, การออกแบบเครื่องแต่งกาย

2.2.1 ระยะต้น (กำเนิด) ประมาณปี พ.ศ. 2511-2519

ทางเครื่องบางเสร์ในยุคนี้ยังไม่มีปรากฏให้เห็นเป็นคณะ แต่มีการเดินประกอบวงดนตรีลูกทุ่งและในคณะลิเก ใช้ผู้หญิงเดินเพียง 2 คนเดินระบำ มีท่าทางการเดินไม่มาก หมุนไปหมุนมา

ในระยะต่อมาประมาณ พ.ศ. 2517 ทางเครื่องบางเสร์เริ่มเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเดินใหม่ ตามยุคสมัยที่ชาวเมืองนิยม คือ เรียกการเดินว่า "ทางเครื่อง" เพิ่มนักแสดงมากขึ้น ประมาณ 6-8 คนต่อการเดิน 1 งาน ในจำนวนผู้เดินทั้งหมดจะมีผู้เดินชำนาญอยู่ 1 คน จะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนท่าทางการเดิน เรียกว่า แม่ท่า หรือ "เฟิร์ส"

ท่าเดิน จะเดินอวดรูปร่าง โชว์สัดส่วนของผู้เดินโดยเลียนแบบการเดินแบบตะวันตก เช่น การเดินระบำสาวสวยในจังหวะ ชะชะช่า

การแต่งกาย ลักษณะการแต่งกายก็มีความสัมพันธ์กับท่าเดิน จะมีรูปแบบแตกต่างกันไปใช้ผ้าบ้าง เชือกปอบ้าง จะเน้นให้เห็นสัดส่วนของนักเดินให้เกิดเป็นที่สะดุดตา นำมองเพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้ชมได้นาน ๆ ด้วยความเปลือยเปลือย และตั้งใจในการว่าจ้างงานอีก (ดูภาคผนวก ภาพที่ 9 ประกอบ) โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้ชายให้ความสนใจเป็นอย่างมาก

ในระยะนี้มีหางเครื่องเกิดขึ้นเพียงคณะเดียว คือ คณะป่าแกม ซึ่งทำการฝึกซ้อมหญิงสาวในหมู่บ้านให้กับวงดนตรีทหาร

“ผู้เต้น” ส่วนใหญ่คือลูกหลาน และลูกของเพื่อนบ้านที่รู้จักกัน มีอยู่ประมาณ 10 คน และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนมีมากที่สุดถึง 30 คน จนได้รับความนิยมนำจ้างไปเล่นในงานวัด งานบุญ งานเลี้ยงต่าง ๆ มากมาย ทำให้ผู้คนเริ่มหันมาสนใจในการตั้งคณะฝึกหัดหางเครื่องเพื่อเป็นอาชีพตั้งแต่นั้นมา

2.2.2 ระยะเฟื่องฟู (สร้างความนิยม) ประมาณ พ.ศ. 2519-2528

เริ่มมีการขยายคณะเพิ่มมากขึ้น ด้วยการแยกตัวของนักเต้นคณะป่าแกมที่เคยฝึกหัดมา พอเต้นเก่งก็แยกกันไปตั้งคณะขึ้นใหม่ ในยุคนี้เกิดขึ้น 6 คณะ คือ

- คณะเสริมไข่มุก
- คณะแสงส่งเสริม¹... (แดนซ์เซอร์ลุงเสริม)
- คณะแม่ถนอม²...
- คณะเจ้แหน
- คณะพรศิริ
- คณะรุ่งโรจน์

ไม่เพียงแค่นี้ บางคณะตั้งขึ้นแบบเงียบ ๆ เป็นอาชีพเสริม เพื่อรองรับงานที่ติดต่อมาในลักษณะที่ราคาถูกและใช้ผู้เต้นน้อย บางครั้งคณะใหญ่มีงานเยอะไม่เพียงพอต่อผู้ว่าจ้าง โดยเฉพาะหน้าเทศกาล จึงทำให้คณะเล็ก ๆ มีโอกาสได้รับจ้างแสดงและเป็นคณะที่ผู้มีทุนน้อยกว่าจ้างไปแสดง เพราะราคาถูก (ส่วนคณะเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นก็มีอีกมาก ส่วนใหญ่จะเคยเป็นหางเครื่องในแต่ละคณะมาก่อน แล้วออกมาตั้งคณะเอง แต่หางเครื่องมีจำนวนน้อยจึงไม่ได้ตั้งชื่อคณะ)³

เมื่อคณะหางเครื่องมีมากขึ้น นักเต้นในหมู่บ้านก็ไม่เพียงพอ จึงทำให้บางคนไปรับเด็กจากทางภาคเหนือมาเต้นและกินนอนที่บ้านเจ้าของคณะ ส่วนหางเครื่องรุ่นแรกที่อยู่ในหมู่บ้าน เริ่มทำตัวมีปัญหา นักแสดงจะต้องกลับไปนอนที่บ้าน บางครั้งก็ขาดงาน บางครั้งก็มาสาย เป็นปัญหาที่ทำให้คณะเริ่มไม่มีประสิทธิภาพในการแสดง จึงหาทางแก้ไขโดยการไปหางเด็กใน

¹ คณะแสงบุญเสริมมีนักเต้นในสังกัดมากที่สุด มีประมาณ 50 คน หางเครื่องเป็นคนท้องถิ่น และต่างจังหวัดทางภาคเหนือและภาคกลาง จังหวัดอ่างทอง

² คณะแม่ถนอม เป็นคณะที่มีนักเต้นในสังกัดรองลงมา มีประมาณ 40 คน ส่วนใหญ่หางเครื่องไปรับมาจากวังชิ้น จังหวัดแพร่

³ จะเป็นที่รู้จักกันในหมู่คณะหางเครื่องและผู้ว่าจ้างจะใช้วิธีการแนะนำต่อกันไป

จังหวัดอื่นมาฝึกหัดเต้น ตั้งแต่นั้นมานักเต้นของทางเครื่องในแต่ละคณะจึงมีใช้คนบางเสิร์ฟ เพราะจะมาจากเด็กที่อยู่ตามบ้านนอกและยากจน จึงมีความขยัน อดทนในการประกอบอาชีพเพื่อที่จะเก็บเงินกลับบ้าน และหลีกเลี่ยงหนีความลำบาก

การใช้นักเต้นจากถิ่นอื่นมาเต้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การแสดงประเภทนี้สามารถยืนหยัดอยู่ได้และกลายเป็นศิลปะเพื่อธุรกิจได้อย่างรวดเร็ว

ท่าเต้น ในสมัยนี้เพลงที่ได้รับความนิยมจะเป็นเพลงของสุรพล สมบัติเจริญ ไม่เร็วมากจนเกินไป ท่าเต้นที่ออกมาจะไม่มีท่าที่รุนแรง จะช้า สง่างามด้วยการใช้อุปกรณ์ของชุดที่ใส่มามีส่วนร่วมในท่าเต้น เช่น การใส่ผ้าที่คล้ายปีกและใช้มือทั้ง 2 ข้างจับกางออกมาในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น การใช้มือเปล่าไม่ค่อยนิยม การเปลี่ยนรูปแถวส่วนมากจะใช้การเดิน หรือวิ่งช้า ๆ เรียกทางเครื่องประเภทนี้ว่า "รีวิว"

การแต่งกาย นิยมแต่งกายด้วยผ้าสีสดใส เช่น สีแดงสด ฟ้ายาเขียว ชมพูสด เหลืองจำปา ทิทอง สีดำ เนื้อผ้าที่ใช้จะนิ่มพริ้ว (เข้ากับลักษณะท่าเต้น) มีการปักเลื่อม สวมเครื่องประดับ เช่น สายสร้อย ต่างหู กำไล ดอกไม้ จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า ยังมีคราบของความเป็นไทยติดอยู่ ในส่วนของเครื่องประดับ แต่จะแตกต่างจากชุดไทยที่อยู่ที่การออกแบบและสีของผ้าที่ใช้มีปรากฏทั้งสั้นและยาว

ในแง่ของศิลปะ ทางเครื่องซึ่งลอกเลียนมาจากตะวันตก ไม่น่าจะเข้ากันได้กับการแสดงเพลงลูกทุ่ง แต่ในแง่ธุรกิจ ผู้ที่อยู่ในวงการลูกทุ่งโดยเฉพาะนักร้อง นักดนตรีต่างยอมรับว่าทางเครื่องเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะทางเครื่องเป็นสิ่งที่ทำให้เพลงลูกทุ่งมีความแตกต่างไปจากเพลงลูกกรุง ผู้ชมตื่นตาตื่นใจ โดยเฉพาะทางเครื่องที่บางเสิร์ฟ เป็นคณะทางเครื่องที่ทำเป็นอาชีพทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ วงดนตรีและคณะทางเครื่องในถิ่นอื่นต่างก็เลิกราไปเพราะสู้ค่าใช้จ่ายไม่ไหว ถึงแม้เพลงลูกทุ่งในช่วงนี้จะชบเซาไปกว่าเดิม ความวิจิตรตระการตาก็ลดน้อยลงไป

แต่ทางเครื่องบางเสิร์ฟก็ไม่เคยลดน้อยลงเลย แต่กลับมีคณะเกิดขึ้นอีกมากมาย ทั้งคณะเล็กและคณะใหญ่ เพราะการแสดงของทางเครื่องจะต้องมีการพัฒนา ปรับเปลี่ยน ตามยุคตามสมัยนิยมเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้บริโภค หรือผู้ชม ด้วยความพยายามของชาวบ้านบางเสิร์ฟจึงทำให้ศิลปะการแสดงในรูปแบบที่เรียกว่า "ทางเครื่อง" จึงไม่ตาย แต่มีรูปแบบการแสดงแนวใหม่มาให้ความสุขเพิ่มขึ้น เพราะวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มหลังไหลเข้ามาอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ทางเครื่องเกิดปรากฏการณ์ที่แปลกใหม่ในรูปแบบของสตรี

2.2.3 ระยะเวลาเปลี่ยนแปลง (ขยาย - พัฒนา) ประมาณปี พ.ศ. 2528-2533

ยุคนี้ทำให้คณะทางเครื่องบางเครื่องเกิดขึ้นอีกหลายคณะ เพราะชาวบางเครื่องต้องการนิยาม ต้องรีบทำในขณะที่กำลังได้รับความนิยม เพราะคณะที่เกิดขึ้นมาใหม่นี้จะต้องเน้นความเป็นสตรีงให้เห็นอย่างชัดเจน เพราะยุคนี้การแสดงคอนเสิร์ตที่มีการเต้นแนวสตรีงกำลังได้รับความนิยม และเพราะวงการลูกทุ่งเริ่มเข้ามาอยู่ในรูปแบบการจัดคอนเสิร์ต อย่างพุ่มพวง ดวงจันทร์ ที่เป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่คณะทางเครื่องลูกทุ่ง ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพฝึกหัดทางเครื่องรับจ้างเริ่มตื่นตัวอีกครั้ง แต่บางคณะที่สู้ค่าใช้จ่ายไม่ไหวก็เลิกกิจการไป และคณะใหม่ก็เกิดขึ้นมาแทนที่ ด้วยรูปแบบที่กำลังเป็นที่นิยมจะมีการประชาสัมพันธ์คณะทางเครื่องของตนเอง ตั้งแต่การตั้งชื่อคณะ โดยการเติมคำว่า "แดนซ์" ต่อท้ายชื่อเจ้าของคณะ (คณะของลุงเสริมได้นำคำว่าแดนซ์เซอร์มาใช้เป็นคณะแรก และเปลี่ยนจากคณะแสงสงเสริม เป็นคณะแดนซ์เซอร์ลุงเสริม) แต่จะใช้ชื่อของแม่ถนนอมเป็นเครื่องประกันคุณภาพ เพราะเป็นคณะที่มีชื่อเสียงที่สุด และคณะที่ตั้งขึ้นใหม่คือคณะของลูกแม่ถนนอมทั้งหมด โดยจะแบ่งทางเครื่องที่อยู่ในสังกัดให้กับลูกทุกคนเท่า ๆ กัน หากใครอยากได้เพิ่มก็ไปหาเพิ่มเอง

"ทางเครื่องบางเครื่อง" นับเป็นมรดกประเภทใหม่ที่ผู้รับจะต้องมีความกระตือรือร้นเป็นคนทันสมัย ใฝ่ศึกษา รู้จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลง และคล้อยตาม คณะใดทำได้ก็จะยืนหยัดอยู่ได้นาน เป็นที่ต้องการของผู้ว่าจ้างอย่างต่อเนื่อง จนเกิดมีการขยายกลุ่มดังเช่นคณะแม่ถนนอม ในยุคนี้ มีทั้งหมด 5 กลุ่ม

- กลุ่มทางเครื่องจินตนาแดนซ์
- กลุ่มทางเครื่องสถิตแดนซ์
- กลุ่มทางเครื่องสุทินแดนซ์
- กลุ่มทางเครื่องสุเทพแดนซ์
- กลุ่มทางเครื่องกฤษณาแดนซ์

ท่าเต้น ลักษณะการเต้นของทางเครื่องในยุคนี้จะนิยมเต้นประกอบเพลงจังหวะเร็วในแนวสตรีง เพื่อสร้างสรรคความสนุกเร้าใจ ไม่นิยมใช้มือโบกไปโบกมาเหมือนก่อนมักจะกำมือหลวม ๆ โยกตัว กระโดดถึงจะเปลี่ยนรูปแบบการเต้นไปแนวใหม่ แต่กลุ่มผู้เต้นยังเป็นกลุ่มเดิม ดังนั้นจึงทำให้ลักษณะการเต้นแนวสตรีงของทางเครื่องบางเครื่องจะเป็นสตรีงแบบลูกครึ่ง เพราะพื้นฐานการฝึกหัดมีลักษณะต่างกัน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงไปในแนวใดก็ยังอยู่บนพื้นฐานของการเต้นแบบลูกทุ่งอยู่ดี เปลี่ยนไปเพราะเอาใจผู้บริโภคสอดคล้องกับความนิยมของวัยรุ่นและให้ผลคุ้มค่าในเชิงธุรกิจ

การแต่งกาย จะแต่งตามสมัยนิยมที่วัยรุ่นในยุคนี้นิยมใส่กันทั่วไป เช่น ชุดยีนส์ หรือการใช้ผ้าโพกศีรษะแบบจิกโก้ สวมรองเท้าผ้าใบ เป็นต้น

2.2.4 ระยะเวลาฟื้นฟู (อนุรักษ์-เผยแพร่) ประมาณปี พ.ศ. 2532-2542

การฟื้นฟูระยะนี้ เริ่มจากการจัดงาน กิ่งศตวรรษลูกทุ่งไทยครั้งที่ 1 จัดโดย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ¹ ทำให้จังหวัดชลบุรีจัดงานประจำปีและมีการประกวดทางเครื่องขึ้น เพื่อสนองนโยบายของรัฐ และช่วยฟื้นฟูอาชีพของชุมชนในจังหวัดตนเองให้การยอมรับและมีชื่อเสียงมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ทางเครื่องจึงเริ่มมีการแสดงออกต่างจังหวัดมากขึ้น ส่วนมากจะเป็นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ (ภาคอีสานไม่ค่อยนิยมจ้างเพราะว่าทางภาคอีสานมีทางเครื่องแสดงเหมือนกัน) เพราะเพลงลูกทุ่งไทยสมัยนี้นิยมนำทำนองเพลงไทยเดิม เพลงพื้นเมืองของแต่ละภาค เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ และทำนองต่างชาติ เช่นนำนองจีน ทำนองแขก มาใส่เนื้อร้องใหม่ ดังนั้นรูปแบบการแสดงของทางเครื่องในบางเสาร์จึงเกิดขึ้นมากมาย เพราะทางเครื่องเป็นสิ่งที่เกิดมาแล้วจะไม่ย้อนกลับไปเหมือนเดิม เพราะรสนิยมของคนเปลี่ยนไปจึงทำให้ชาวคณะทางเครื่องอาชีพในบางเสาร์ทั้งหลายคิดหาวิธีดึงดูดความสนใจให้มีผู้มาจ้างมาทำการจ้าง จึงเกิดการแข่งขันกันสูงมากขึ้น คณะเก่า ๆ ที่ไม่สามารถปรับปรุงรูปแบบการแสดงแนวใหม่ได้ก็ยุบไปหลายคณะ เพราะสู้กับค่าใช้จ่ายไม่ไหว เช่น คณะของป่าทองแถมที่เกิดเป็นคณะแรก เลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. 2535

คณะที่มีเงินทุนสูงก็ทำการขยายกิจการโดยการหาทางเครื่องมาเพิ่มเติมจะได้รับงานได้มาก บางครั้งสามารถรับงานได้ 4-5 งานต่อวัน

ในยุคนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา ทางเครื่องบางเสาร์นิยมการแสดงทางเครื่องที่มีความผสมผสานระหว่างศิลปะเก่ากับศิลปะใหม่รวมเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยความลงตัว และบรรดาผู้คิดประดิษฐ์ทั้งหลาย เรียกทางเครื่องประเภทนี้ว่า "ทางเครื่องประยุกต์" ส่วนมากจะพบในการประกวดและงานบุญ งานเทศกาลต่าง ๆ มากที่สุด

ต่อมาในยุคปัจจุบัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา วงการทางเครื่องเริ่มนำเพลงสตริงของนักร้องวัยรุ่นมาเต้น และเรียกการเต้นประเภทนี้ว่า "แดนซ์เซอร์" โดยเลียนแบบท่าเต้นมาจากไนท์คลับและวีดีโอ คณะทางเครื่องบางเสาร์มีรูปแบบการแสดงเปลี่ยนไปเพราะต้องการให้สอดคล้องกับการเต้นประกอบวงดนตรีในแต่ละงาน เพราะจะเล่นเพลงทุกแนว เพื่อเอาใจคนทุกเพศ ทุกวัย

¹ จินตนา ดำรงค์เลิศ, วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533),

ในระยะนี้จึงทำให้หางเครื่องหลายคณะต้องปิดตัวลง เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ต้องมีทุนสูงจึงอยู่ได้เมื่อรูปแบบการเต้นเปลี่ยนไป เครื่องแต่งกายก็ย่อมเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน และผู้ฝึกซ้อมของเจ้าของคณะไม่มีความถนัดการเต้นแนวนี้ และถ้าจ้างครูสอนเต้นแนวนี้มาสอนก็มีค่าใช้จ่ายสูง

เท่าที่สืบถามข้อมูลจากทางคณะหางเครื่อง และชาวบ้านในบึงเสร์ปรากฏว่า ปัจจุบันหางเครื่องที่ตั้งมานานแล้วเป็นคณะใหญ่เหลืออยู่ 5-6 คณะ ส่วนคณะเล็กก็ไม่ถึง 10 คน และจะเป็นคณะของหางเครื่องที่แยกตัวออกไปทำเองจะขยายออกไปอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันกับทางเข้าหมู่บ้านก็มีคณะเล็ก ๆ เหล่านี้จะเป็นคณะที่ตั้งขึ้นเพื่อเก็บงานจากผู้ว่าจ้างที่มีทุนการว่าจ้างน้อย และรับงานจากคณะใหญ่ ๆ ที่มีงานล้นมือ

คณะหางเครื่องที่มีความพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และมีการจัดองค์กรการบริหารที่ดีมีมาตรฐานในการแสดง สังกัดได้จากการได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดหางเครื่องทุกปี มีระเบียบ มีความพร้อมเพียงทั้งท่าทางการเต้น และเครื่องแต่งกาย ทำให้คณะที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมีงานว่าจ้างไปแสดงมาก ในหนึ่งวันจะมีผู้ว่าจ้างหลายงาน ดังจะกล่าวในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

การแสดงทางเครื่องบางเสร์ “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

คณะทางเครื่องในบางเสร์เริ่มขยายตัวกว้างขึ้นจากการแสดงตามงานวัด ตามชุมชน ท้องถิ่น จนกระทั่งปัจจุบันนี้เป็นการแสดงระดับประเทศไปแล้ว เพราะเดินทางไปแสดงตามต่างจังหวัด เริ่มได้รับเชิญว่าจ้างไปแสดงมิวสิควีดีโอ และเต้นประกอบเพลงลูกทุ่งทางโทรทัศน์หลายช่องให้กับนักร้องดังเป็นประจำ ทุกปีในเดือนเมษายนช่วงเทศกาลวันไหล¹ ของชาวบางแสน นักร้องลูกทุ่งที่มีชื่อเสียงจะมาแสดงที่ชายหาดบางแสน และทางเครื่องบางเสร์ก็จะเป็นสีสันให้กับทางเครื่อง เป็นอาชีพใหม่ที่มีกำเนิดมาในวงดนตรีลูกทุ่งที่เรียกว่า “เขย่าทางเครื่อง” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เคาะเครื่องประกอบจังหวะให้กับวงดนตรี แต่ในปัจจุบันทางเครื่องคือบุคคลที่เต้นประกอบเพลง เป็นการแสดงที่เกิดขึ้น เพราะต้องการพัฒนาวงดนตรีลูกทุ่ง ทางเครื่องจึงเป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ได้รับความนิยมมากจากสังคมเมืองมาสู่สังคมระดับท้องถิ่น รูปแบบการแสดงมีการพัฒนาไปตลอดเวลาตามสมัยนิยม ถือได้ว่าทั้งท่าทางการเต้น และการแต่งกาย นับได้ว่าเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นผู้นำแฟชั่นของคนทุกยุค มีรูปแบบการแสดงที่เหมือนกันทั่วประเทศ จังหวัดชลบุรีก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีคณะทางเครื่องเกิดขึ้นมากมายกว่า 20 คณะ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีคณะทางเครื่องมากที่สุด และยังคงรักษารูปแบบการเต้นของทางเครื่องในอดีตในลักษณะต่าง ๆ รวมไปถึงให้เห็นอย่างชัดเจน จนกลายเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้กับชาวชลบุรีที่อยู่ในตำบลบางเสร์ได้เป็นอย่างดีเลยทีเดียว ทุก ๆ ปี ยกเว้นนักร้องที่มีทางเครื่องของตัวเองมา เช่น นายจักรพันธ์ อาบครบุรี จะมีทางเครื่องมาเอง นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทางเครื่องบางเสร์ โดยเฉพาะ “คณะแม่ถนอม” ที่ได้มาเห็นทางเครื่องของนักร้องที่มีชื่อเสียง ว่าลักษณะลีลาท่าทางการเต้นและการแต่งกายพัฒนาไปถึงไหนก็จะนำรูปแบบที่ได้พบได้เห็นมาพัฒนาคณะทางเครื่องของตนให้ทันสมัยนิยม

---

¹ วันไหล หมายถึงประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ที่จัดขึ้น ณ หาดบางแสน จังหวัดชลบุรี ประมาณวันที่ 19 เมษายน ของทุกปี

“คณะแม่ถนอม” เป็นคณะทางเครื่องบางเส่ยที่อยู่แนวหน้า เป็นต้นแบบของการเปลี่ยนแปลง คิดประดิษฐ์ผลงานขึ้นได้ออกมาก็ได้รับความนิยมเพราะได้รับรางวัลการประกวดทางเครื่องชนะเลิศทุกปี เป็นหลักประกันคุณภาพ ประกอบกับเป็นผู้กว้างขวางในสังคม และมีลูกเขยอยู่ในตระกูลที่ผู้คนนับหน้าถือตาในภาคตะวันออกเฉียง (น้องชายคุณสมชาย คุณปลื้ม) จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไม่มีปัญหาในทุก ๆ ด้าน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะขอล่าวถึงความเป็มาและลักษณะของการแสดงทางเครื่อง ดังหัวข้อต่อไปนี้

3.1 ความเป็มาของการแสดงทางเครื่อง “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเส่ย อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

3.2 ระบบการจัดองค์กร

3.3 พัฒนาการของทางเครื่องบางเส่ย “คณะแม่ถนอม”

3.4 การประกอบธุรกิจ

3.1 ความเป็มาของทางเครื่อง “คณะแม่ถนอม”

คณะทางเครื่องแม่ถนอมตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2528 โดยมีนางถนอม ผดุงประเสริฐเป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งเดิมนั้นแม่ถนอมประกอบอาชีพค้าขาย ได้เล็งเห็นความสำเร็จของคณะทางเครื่องที่มีอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นอาชีพที่ทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ และไม่เหน็ดเหนื่อยมากนัก (ตามความคิดของแม่ถนอม) เพราะแม่ถนอมชอบงานทางด้านนี้อยู่แล้ว ประกอบกับได้รับการชักชวนจากคณะวงดนตรีที่รู้จักกัน คือ วงประกอบศิลป์ ก็เริ่มทำโดยใช้ลูกของตนเป็นทางเครื่อง (ผู้หญิง) คนขับรถรับส่งทางเครื่องตามงาน (ผู้ชาย) แล้วจ้างทางเครื่องเพิ่มขึ้น นักแสดงทางเครื่องที่ไปจ้างมาส่วนมากเป็นสาวจากเมืองเหนือ เช่น จังหวัดแพร่, จังหวัดน่าน เป็นเด็กสาวที่มีอายุประมาณ 13-30 ปี (จนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) โดยแม่ถนอมจะเป็นผู้เจรจากับผู้ปกครองเอง และรับผิดชอบดูแลเรื่องอยู่กับ เรียน และความประพฤติ ทุก ๆ เดือนก็จะให้นำเงินฝากธนาคารเพื่อว่าจะได้เก็บเงินได้เป็นก้อนไปให้พ่อแม่ เพราะนักแสดงทางเครื่องที่มาทำงานเป็นทางเครื่องเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวที่ยากจน มาทำงานที่จะได้เลี้ยงครอบครัวให้อยู่สุขสบาย ครั้งแรกที่เริ่มตั้งคณะยังไม่มีนักแสดงทางเครื่องมากนัก มีประมาณ 4-6 คน โดยใช้ลูกของตน 2 คน ที่เหลือก็หาเด็กในแถบนั้นมาเพิ่ม จึงเป็นเหตุให้รับงานได้น้อย เพราะงานหนึ่ง ๆ จะใช้นักเต้น 4-6 คน และนักแสดงทางเครื่องจะลาไม่ได้เลย จึงทำให้แม่ถนอมมีความคิดว่าเมื่อทำไปสักระยะหนึ่งก็จะเริ่มหานักแสดงทางเครื่องมาเพิ่ม ประกอบกับที่ใช้ทางเครื่องส่วนมากเป็นคนแถบนี้ทำให้ควบคุมความประพฤติลำบาก เพราะ

เด็กเหล่านี้พอเดินเสร็จแล้วก็จะกลับบ้านของตนเอง บางคนควบคุมไม่ได้ก็จะทำตัวเหลวไหล (เพราะว่าได้พบผู้คนมากหน้าหลายตา) เป็นผลกระทบมาสู่คณะหลายอย่าง คือ

1. เวลาในการฝึกซ้อมไม่มี ทำให้การเดินทางเครื่องไม่เกิดความพร้อมเพรียง ขาดประสิทธิภาพ
2. การว่าจ้างลดน้อยลง
3. ทำให้ทางเครื่องถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม

จากข้อความดังกล่าวทำให้แม่ถนอมเกิดความคิดขึ้นมาใหม่ โดยการหาทางเครื่องตามจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะคนภาคเหนือ คือ จังหวัดแพร่, จังหวัดน่าน, จังหวัดอุตรดิตถ์ เพราะเห็นว่ามีวิวพรรณหน้าตาดี และส่วนมากเป็นเด็กที่ยากจน และให้มาอยู่กับที่บ้านฟรี โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรทั้งสิ้น แต่ถ้าใครไม่มีคิวเดินก็จะอยู่บ้านช่วยขายของ ทำงานบ้านทุกอย่างแต่ไม่ได้เงิน

ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา จำนวนทางเครื่องมีเพิ่มขึ้น 50-60 คน รับงาน 4-5 งานต่อวัน พนักงานขับรถก็ต้องรับเพิ่มขึ้น เพราะงานชนกันจะต้องแยกกันไป ทำให้รายได้เริ่มมากขึ้น งานก็เริ่มมากขึ้น และลูก ๆ ของแม่ถนอมก็โตขึ้น ต่างคนต่างมีครอบครัว แม่ถนอมเห็นว่าลูก ๆ พอที่จะมีความรู้ทางด้านการทำงานเครื่องบ้างแล้ว ประกอบกับแม่ถนอมก็มีอายุเพิ่มมากขึ้น จึงทำการแบ่งสมบัติให้กับลูก ๆ ทั้ง 5 คน โดยการถามถึงความพร้อมของลูก ๆ แต่ละคนว่าจะทำได้หรือเปล่า ใครที่ยังไม่มีบ้านเป็นของตนเอง ก็ยังอาศัยอยู่กับแม่ก่อน ใครที่มีบ้านแล้วก็จะแบ่งทางเครื่องไปให้ดูแลเอง บริหารงานเอง ตอนแรกที่แบ่งให้ไปจะให้ไปประมาณ 10 คน ถ้าลูกคนใดต้องการทางเครื่องมากกว่านี้ต้องไปหาเพิ่มเอง และทุกกลุ่มก็จะหาเด็กมาเป็นทางเครื่องเพิ่มขึ้น ทำให้แต่ละทีมมีทางเครื่องประมาณ 20-30 คน ต่อ 1 กลุ่ม จึงทำให้คณะแม่ถนอมเป็นคณะทางเครื่องที่มีทางเครื่องมากที่สุด และได้รับความนิยมมากที่สุด มีชุดให้เลือกมากมายหลายรูปแบบแล้วแต่ว่าผู้ว่าจ้างจะขอมา เป็นคณะที่เอาใจใส่ผู้ว่าจ้างอย่างมาก เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประสบความสำเร็จกับอาชีพทางเครื่องในระดับหนึ่ง

ขึ้นชื่อว่าทางเครื่องบางเสร็จแล้ว ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คงจะหนีไม่พ้นคณะทางเครื่องแม่ถนอม ที่พัฒนาจากคณะเล็ก ๆ จนปัจจุบันเป็นคณะใหญ่ที่บริหารงานโดยลูก ๆ ทั้ง 5 คน ถึงแม้จะมีคณะของลูกคณะหนึ่งจะต้องปิดฉากลงเพราะยังไม่ชำนาญต่อการบริหารนัก เมื่อไม่มีนักเดินก็เกิดการเบื่อนายแล้วเลิกกิจการไป จึงเหลือลูกอีกเพียง 2 คนเท่านั้นที่ยังบริหารงานอยู่จนถึงปัจจุบัน มีจำนวนนักเดินรวมแล้ว 80-100 คน

คณะหางเครื่องของแม่ถนนอมทุกกลุ่ม จะมีลักษณะการบริหารเช่นเดียวกันหมด แต่ความถนัดในการเต้นอาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละบุคคลว่าจะนิยมหางเครื่องที่มีลักษณะการแต่งกาย การเต้นเช่นใดจะเป็นตัวบ่งบอกถึงรสนิยมและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของผู้บริหารในกลุ่มนั้น ทำให้รูปแบบการแสดงมีหลากหลายเป็นตัวของตัวเอง จะไม่มีการยืมเครื่องแต่งกายกันใส่ เขาก็ไม่ได้ถือเป็นลิขสิทธิ์ของคณะตน แม้กระทั่งพี่น้องกันก็ไม่ได้ (ไม่นิยม) ใช้วิธีโยนงานให้กัน หรือรวมกลุ่มกันแสดงคนละชุดสลับกัน

คณะหางเครื่องของแม่ถนนอมแยกออกได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มหางเครื่องจินตนาแดนซ์ (ได้รับความนิยมเป็นอันดับสอง)
2. กลุ่มหางเครื่องสุเทพแดนซ์ (ปิดกิจการไปแล้ว)
3. กลุ่มหางเครื่องสทิติย์แดนซ์ (ปิดกิจการไปแล้ว)
4. กลุ่มหางเครื่องสุทินแดนซ์ (ปิดกิจการไปแล้ว)
5. กลุ่มหางเครื่องกฤษณาแดนซ์ (ได้รับความนิยมที่สุดเพราะการเต้นมีหลายรูปแบบ

แบบ

สาเหตุของการแยกคณะแม่ถนนอมออกเป็นหลายคณะ มีเหตุผลดังนี้

1. หางเครื่องมีจำนวนมากขึ้น ยากลำบากต่อการฝึกซ้อมและดูแล
2. อยากให้ลูกทุกคนมีอาชีพ และมีรายได้เป็นของตัวเอง
3. แม่ถนนอมมีอายุมากขึ้น ไม่มีกำลังทำ ถึงทำก็คงทำได้ไม่ดี เพราะค้าขายไปด้วย
4. ระยะเวลาที่แบ่งกลุ่มเป็นระยะที่สังคมกำลังนิยมแนวการเต้นประกอบเพลงสตริงพอดี้ จึงคิดขยายคณะออกเป็นกลุ่มและตั้งชื่อให้ดูทันสมัยด้วยการเติมคำว่าแดนซ์เข้าไป จะทำให้ผู้นิยมว่าจ้างเพราะการฝึกซ้อมดูแลจะต้องมีความหลากหลายมากขึ้น เพราะทุกคนใช้ความคิดความสามารถของตนเอง ส่วนแม่ถนนอมจะสอนท่าเต้นเฉพาะทำพื้นฐานการเต้นหางเครื่อง

จากการแสดงของหางเครื่องที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา สันนิษฐานได้ว่า กลุ่มหางเครื่องที่ยุบตัวไป มีสาเหตุดังนี้

1. ผู้จัดการคณะไม่มีประสบการณ์ในการเต้นมาก่อน เพราะเป็นผู้ชาย จึงปล่อยให้ภรรยาดูแลแทน

2. คณะที่ยุบไปจะมีภรรยาที่เป็นหางเครื่องในคณะของแม่ถนนอมมาก่อน พอแยกตัวออกไปจึงกลายเป็นผู้บริหารงานแทนสามี ทำทุกหน้าที่เพราะยังมีทุนน้อยจึงเป็นปัญหา และหางเครื่องคณะแม่ถนนอมมาจากต่างจังหวัดและอยู่ชนบท ไม่มีความรู้มากนัก ประสบการณ์ที่ได้รับมายังไม่เพียงพอ หากแต่เป็นผู้ทำตามได้แต่ถ้าเป็นคนนำคงจะยาก แต่ขึ้นอยู่กับผู้นั้นมีพรสวรรค์และการแสวงหาความรู้หรือไม่

3. พื้นฐานของผู้จัดการไม่ได้เกิดเพราะใจรัก หากแต่มาจากไม่มีทางไป ไม่รู้ว่าจะประกอบอาชีพอะไร เพราะฐานะทางบ้านยากจนและลำบาก จึงคิดว่าอาชีพนี้เป็งานสบายและได้เงินมากจึงไม่ได้ถามตัวเองว่าชอบหรือไม่ ทำเพราะสิ่งแวดล้อมบีบบังคับ จึงทำให้การบริหารงานไม่ประสบผลสำเร็จ

3.2 ระบบการจัดองค์กรในแต่ละกลุ่มของคณะหางเครื่องแม่ถนนอม มีองค์ประกอบดังนี้

3.2.1 หัวหน้าคณะ (ผู้จัดการทีม)

3.2.1 พนักงานขับรถ

3.2.3 ออกแบบท่าเต้นและฝึกซ้อม

3.2.4 ออกแบบเครื่องแต่งกาย

3.2.5 ผู้รับงานและจัดคิวการแสดง

3.2.6 เจ้าหน้าที่เครื่องแต่งกาย และจัดเตรียมอุปกรณ์การแสดง

3.2.7 แผนกเสริมสวย แต่งหน้า/ทำผม

3.2.8 ฝ่ายประชาสัมพันธ์

3.2.1 หัวหน้าคณะ

เป็นผู้ทำหน้าที่ทุก ๆ หน้าที่ แต่จะตั้งหัวหน้าขึ้นมาในแต่ละฝ่าย เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของตนเองให้เบาลง ที่จะต้องลงมือทำเองโดยตลอด คือ การออกแบบชุดแต่งกาย, ทรงผม, จัดตารางการแสดง, จัดเวรให้หางเครื่องและคอยอบรมดูแลพฤติกรรมของหางเครื่องทุก ๆ คนอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งจัดระเบียบการศึกษา การเงินให้กับหางเครื่องทุกคน ถึงเวลาไม่มีงานก็จะพากันกลับบ้านให้นำเงินไปให้พ่อแม่

3.2.2 พนักงานขับรถ

พนักงานขับรถจะต้องหาคนที่ไว้ใจได้และคอยทำหน้าที่ คือ คอยดูแลความสะอาดปลอดภัยให้กับนักแสดงในแต่ละครั้งที่ไปแสดง พร้อมทั้งคอยประชาสัมพันธ์แทนหัวหน้าคณะ โดยจะเป็นผู้ถือนามบัตรของหัวหน้า หากใครถามหรือใครสนใจก็จะแจกนามบัตร บางครั้งจะเป็นคนคอยรับเงินค่าแสดงกลับไปให้หัวหน้าคณะ และมีหน้าที่วางแผนการเดินทาง เพื่อให้เกิดความแม่นยำ ทันต่อการปฏิบัติหน้าที่ และดูแลความเรียบร้อยของทางเครื่องไม่ให้ใครมาวุ่นวาย

3.2.3 ผู้ออกแบบท่าเต้นและผู้ฝึกซ้อม

สมัยแรก ๆ ที่ตั้งคณะแม่ถนอมและลูก ๆ จะเป็นผู้ฝึกซ้อมการเต้นเอง บางครั้งก็จ้างครูสอนเต้นแนวสมัยใหม่มาช่วยสอนบ้างเป็นครั้งคราว ปัจจุบันใช้เด็กทางเครื่องที่เป็นหัวหน้าทางเครื่อง (เฟิร์ส)¹ คือ เป็นผู้ที่เต้นเก่งเป็นฝึกสอนให้ ความรู้ที่มีมาจากประสบการณ์และการเต้นตามสมัยนิยม คือเพลงไทยสากลที่เต้นแบบแดนเซอร์ ใช้จำมาจากโทรทัศน์ แล้วนำมาประยุกต์ดัดแปลงใหม่ให้เหมาะสมกับคณะทางเครื่องที่ตนสังกัดอยู่ จะต้องผ่านการตรวจสอบจากผู้ฝึกซ้อมหรือเจ้าของคณะก่อนทุกครั้งก่อนออกแสดงจริง

3.2.4 ผู้ออกแบบเครื่องแต่งกาย

การออกแบบเครื่องแต่งกาย ผู้ที่ออกแบบคือหัวหน้าคณะ บางครั้งได้นำเอาชุดเดิม ๆ มาประยุกต์ขึ้นใหม่ บางครั้งก็ตัดเย็บเองเพื่อความประหยัด ถ้าเป็นชุดรีวิว (ชุดราตรี) รวมทั้งอุปกรณ์ (ขนไก่, ขนนก) จะซื้อทั้งหมด เพราะสะดวกและทันสมัยไม่เสียเวลามาก

3.2.5 ผู้รับงานและจัดคิวการแสดง

ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพที่ติดต่อมาบางครั้งก็ผ่านมาทางวงดนตรีแล้วมาบอกคณะทางเครื่องอีกทีหนึ่ง บางครั้งถ้าติดต่อโดยตรงก็ติดต่อมาทางผู้จัดการในแต่ละกลุ่ม หรือผู้จัดการคณะ (แม่ถนอม) และก็จะส่งไปให้ลูก ๆ อีกทีหนึ่ง โดยจะดูความเหมาะสมและความต้องการของผู้ว่าจ้าง พอได้งานมาแล้ว ผู้จัดการทีมก็จะมาจัดคิวให้ทางเครื่องแต่ละคน ผลัดเวรกันไปเต้น ไม่ได้ยึดหลักความสวยเป็นหลักทุกคนจะจ้องผลัดเวรไปเท่า ๆ กัน และแต่ละทีมก็จะมีหัวหน้าทางเครื่อง² อย่างน้อยทีมละ 1 คน

¹ เฟิร์ส เป็นคำเรียกของคุณถนอม ผดุงประเสริฐ ใช้เรียกผู้นำการเต้นในคณะของตน

² หัวหน้าทางเครื่องจะเรียกว่าเฟิร์ส หรือแม่ท่า จะทำหน้าที่ช่วยดูแลการฝึกซ้อมและต่อท่าเต้นให้กับนักเต้นรุ่นใหม่ หากอยู่บนเวทีแสดงจะมีหน้าที่เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงท่าเต้น การเต้นแต่ละงานจะต้องมีเฟิร์สอย่างน้อย 1 คน

การรับงานแต่ละครั้งจะต้องมีหลักเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

- การกำหนดการแสดง เพื่อดูว่ามีคิวชนกันหรือไม่ ถ้ามีจะได้แบ่งทางเครื่องคละกัน อย่างน้อยจะต้องแบ่งเฟิร์ทออกจากกัน
- โอกาสที่แสดง จะได้ทราบกลุ่มผู้ดูและได้จัดชุดการแต่งกาย แต่งหน้าให้เหมาะกับลักษณะของงาน
- ลักษณะของบทเพลงของการเล่นเป็นอย่างไร มีจังหวะช้าหรือเร็ว หรือแนวสตริง จะได้ทำการฝึกซ้อมไปก่อนการแสดงและจัดเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับให้เข้ากัน
- เวลาและสถานที่ เพื่อเตรียมศึกษาเส้นทางให้เรียบร้อยจะได้ไม่เสียเวลาและไปให้ทันเวลาแสดง
- ลักษณะของบริเวณหรือเวทีเป็นเช่นใด สนามหญ้า บนเวที หรือพื้นไม้ ฯลฯ เพื่อจัดระเบียบแถว และการเลือกรองเท้า
- จำนวนผู้แสดงต่อจำนวนชุดที่เดิน และระยะเวลาการเดินทาง จะนำมาเป็นข้อมูลในการคิดราคาค่าจ้าง

3.2.6 เจ้าหน้าที่เครื่องแต่งกายและจัดเตรียมอุปกรณ์

ผู้แสดงจะต้องเป็นคนจัดเตรียมการแสดงของตนเอง โดยช่วยกันจัดเตรียมและ จัดเก็บก่อนและหลังการแสดงด้วยการดูแลของเจ้าหน้าที่เครื่องและผู้จัดการ

3.2.7 ฝ่ายช่างแต่งหน้า/ทำผม

ผู้แสดงจะเป็นผู้ทำเองทั้งหมด โดยมีผู้จัดการหรือเจ้าของคณะเป็นผู้สอนทำในเวลา ที่ว่างจากคิวการแสดงในการแสดงแต่ละครั้ง จะใช้ทรงผมทรงเดียว ไม่มีการเปลี่ยนทรง

3.2.8 ฝ่ายประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์ของทางเครื่องบางเสิร์ตคณะแม่ถนอมมีการประชาสัมพันธ์ อยู่หลายรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย สามารถแบ่งออกได้ 7 รูปแบบคือ

1. โฆษณาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง (ระยะเริ่มแรก)
2. ประชาสัมพันธ์โดยการปักชื่อคณะลงบนเสื้อผ้าของนักแสดง (ดูภาคผนวก ข ภาพที่ 10 ประกอบ)
3. ประชาสัมพันธ์โดยการส่งนักแสดงทางเครื่องเข้าร่วมประกวดในงานประจำปีของจังหวัดทุกปี

4. ประชาสัมพันธ์โดยการช่วยเหลืองานบุญฟรี เช่น ร่วมเดินในขบวนกุญแจ
5. ประชาสัมพันธ์โดยการให้สัมภาษณ์ทางสถานีโทรทัศน์
6. การประชาสัมพันธ์โดยการถ่ายภาพการแสดงทางเครื่องที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลายลักษณะเพื่อให้ผู้มาว่าจ้างหรือผู้สนใจได้ชม
7. ประชาสัมพันธ์โดยการแจกนามบัตร (เป็นวิธีที่ดีที่สุด)

ลักษณะของนามบัตร เมื่อ พ.ศ. 2542

กฤษณา แกนซ์		
(โทร) ๐1-6632 557		
ทีมงานแมกนอม ๐1-4966310 ผดุงประเสริฐ		
78/5 หมู่ 1	เชียงใหม่ ๑	(01) 812-1370
ต.บางเสร่ อ.สัตหีบ		(01) 991-7482
จ.ชลบุรี 20250		(038) 737-141-2

ภาพที่ 1 : นามบัตรที่ใช้ประชาสัมพันธ์
ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ

จะสังเกตเห็นว่าโลโก้ของคนจะมีความหมายบ่งบอกถึงลักษณะของการแสดงได้

เช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**แผนภูมิการจัดองค์การบริหารงานของ
ทางเครื่องบางเสา "คณะแม่ถนอม"**

3.3 รูปแบบการแสดงของหางเครื่องคณะแม่ถนอม

รูปแบบการเดินได้เปลี่ยนไปตามความนิยมของบทเพลงลูกทุ่งในแต่ละยุค และต้องสอดคล้องกับการแต่งกายของการเดินแต่ละประเภท แบ่งการเดินได้ 2 ประเภท ดังนี้

3.1.1 หางเครื่อง เดินประกอบดนตรีจังหวะสากล (จังหวะลีลาศ)

3.1.2 หางเครื่องเดินประกอบดนตรีสากลในทำนองเพลงไทยเดิม หรือเพลงพื้นบ้านและจังหวะเพลงพื้นบ้านของประเทศเพื่อนบ้านเช่นอินเดีย

รูปแบบการแต่งกายก็จะมีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กับรูปแบบการแสดงจะมีความสัมพันธ์กันเสมอ จะกล่าวไปพร้อม ๆ กับประเภทของเพลงในแต่ละจังหวะดังต่อไปนี้

3.1.1 หางเครื่องเดินประกอบดนตรีจังหวะสากล (จังหวะลีลาศ)

หางเครื่องนิยมเดินจังหวะลีลาศไม่กี่จังหวะ แต่ที่เป็นครูของการฝึกเดินกับผู้ที่มาเป็นหางเครื่องใหม่ ๆ คือจังหวะสามช่า ถือได้ว่าเป็นจังหวะครู¹ จังหวะลีลาศที่นิยมเดินจะขึ้นอยู่กับบทเพลงของการบรรเลงของวงดนตรีในแต่ละวงว่ามีความถนัดในด้านใด ส่วนใหญ่ที่ปรากฏก็จะเป็นจังหวะที่คุ้นหูได้ดังนี้

1. จังหวะสโลว์
2. จังหวะวอลซ์
3. จังหวะบิกิน
4. จังหวะกัวละช่า
5. จังหวะรุมบ้า
6. จังหวะชะชะช่า
7. จังหวะรีอค
8. จังหวะฮาวาย
9. จังหวะโซล (จังหวะของเพลงสตริงที่ได้รับความนิยม)²

¹ สัมภาษณ์หัวหน้าคณะหางเครื่องในบางเสร์ และผู้เป็นหางเครื่องในคณะแม่ถนอมและคณะแสงบุญเสริม, วันที่ 18 มีนาคม 2545.

² สัมภาษณ์แสงเทียน ศรีสมพงษ์, หางเครื่องบางเสร์, วันที่ 29 มีนาคม 2545.

ทางเครื่องที่เดินประกอบดนตรีจังหวะสากล แยกออกได้ 3 ประเภท

1. ประเภทเพลงจังหวะช้า
2. ประเภทเพลงจังหวะปานกลาง
3. ประเภทเพลงจังหวะเร็ว

1. ประเภทเพลงจังหวะช้า

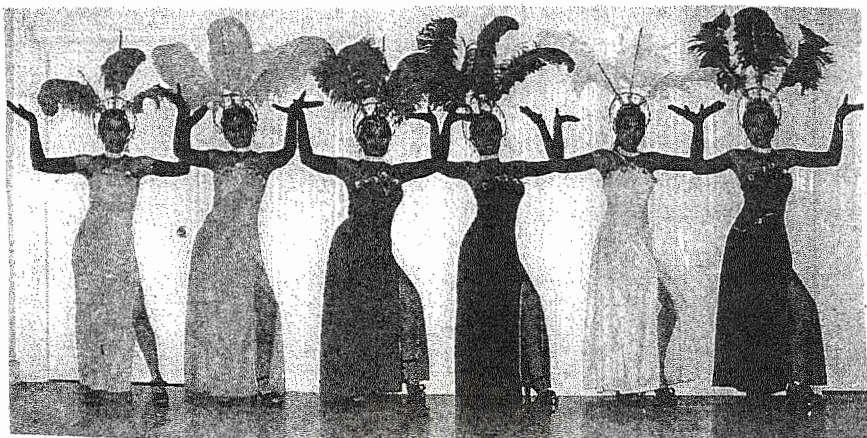
ประเภทเพลงที่มีจังหวะช้าได้แก่ จังหวะวอลท์ สโลว์ เป็นต้น

การแต่งกาย

การแต่งกายของการเดินในจังหวะช้า ๆ นี้จะเน้นการโชว์ชุดการแต่งกายและเครื่องประดับเสียเป็นส่วนมาก จะนิยมใส่ขนไก่บนศีรษะ และมีอุปกรณ์เสริมประกอบการแสดงเช่น การติดปีก ส่วนรองเท้าจะเป็นรองเท้าที่มีสันสูงหนา จะนิยมสีเดียวกัน แบบอาจแตกต่างกันไป จะนิยมใช้สีดำ, สีขาว

ภาพที่ 2 : คณะทางเครื่องแม่ถนอม ที่งานกฤษฎาแดนซ์ แต่งกายแบบชุดราตรี เดินประกอบเพลงช้า ๆ ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2540 ณ บ้านคุณถนอม
ที่มา : กฤษฎา ผดุงประเสริฐ วันที่ 14 ตุลาคม 2541

ภาพที่ 3: คณะนางเครื่องแม่ถนอม ทีมงานกฤษฎาแดนซ์ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2540

ที่มา : กฤษฎา ผดุงประเสริฐ วันที่ 14 ตุลาคม 2541

ภาพที่ 4 : คณะนางเครื่องแม่ถนอม ทีมงานกฤษฎาแดนซ์ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2540 ณ บ้านคุณถนอม

ที่มา : กฤษฎา ผดุงประเสริฐ วันที่ 14 ตุลาคม 2541

ภาพที่ 5: คณะนางเครื่องแม่ถนอม ทีมงานกฤษฎาแดนซ์ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2540 ณ บ้านคุณถนอม

ที่มา : กฤษฎา ผดุงประเสริฐ วันที่ 14 ตุลาคม 2541

2. ประเภทเพลงจังหวะปานกลาง

ประเภทเพลงที่มีจังหวะปานกลางได้แก่ จังหวะบิกิน รุมบ้า เป็นการเต้นประกอบจังหวะที่ไม่ซ้ำและเร็วจนเกินไป

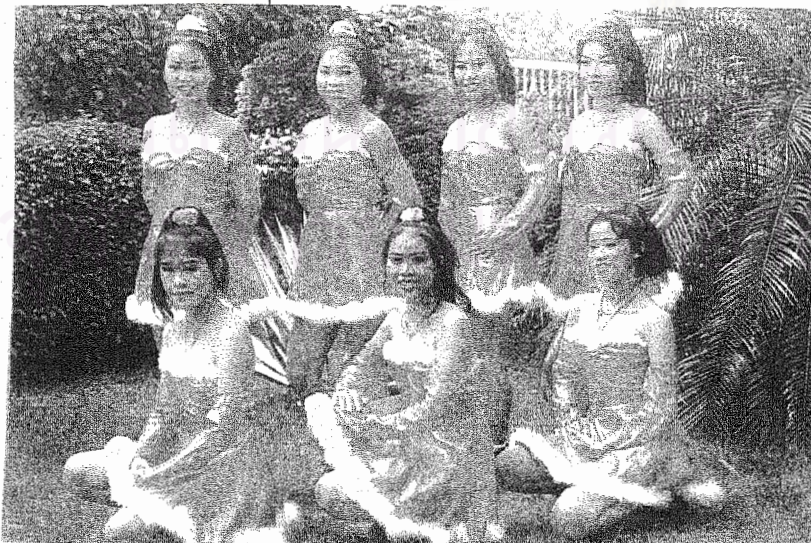
การแต่งกาย

การแต่งกายของการเต้นจังหวะนี้จะนิยมนุ่งกระโปรงสั้นมากกว่าเพราะสะดวกในการเคลื่อนไหวร่างกาย จะมีทั้งกางเกงและกระโปรง แต่การใส่กระโปรงจะเป็นที่นิยมมากกว่า สีสนของเสื้อผ้าที่ใช้ตัดเย็บจะเป็นสีที่มีสีสดใส เป็นกระโปรงสั้นบ้าง ส่วนเครื่องประดับไม่นิยมใส่ เพราะจะทำให้ไม่สะดวกในการเต้น รองเท้าที่ใส่จะนิยมใส่รองเท้าบูทสีดำ

ภาพที่ 6 : หางเครื่องคณะแม่ถนอมทีมงานของสุเทพ ผดุงประเสริฐ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2540

ที่มา : วิจารณ์ ประวัจ วันที่ 7 พฤศจิกายน 2541

ภาพที่ 7 : หางเครื่องคณะแม่ถนอมทีมงานของสุเทพ ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2540

ที่มา : วิจารณ์ ประวัจ วันที่ 7 พฤศจิกายน 2541

3. ประเภทเพลงจังหวะเร็ว

ประเภทเพลงที่มีจังหวะเร็วได้แก่ จังหวะกัวละชา ชะชะชา ร็อคแอนด์โรล โชน เป็นต้น

การแต่งกาย

จะนิยมแต่งเลียนแบบการเต้นของนักเต้นที่เรียกตนเองว่าแดนเซอร์ในปัจจุบัน เน้นความทะมัดทะแมง ไม่นิยมใส่เครื่องประดับทั้งศีรษะและร่างกาย แต่จะเป็นการใช้ผ้าที่ตัดเป็นผ้าที่มีลักษณะแวววาว สวมรองเท้าบูท

ตัวอย่างภาพการแต่งการของทางเครื่องเต้นประกอบจังหวะเร็ว

ภาพที่ 8 : ภาพการเต้นประกอบจังหวะเพลงเร็ว ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2540 ในงานถ่ายทอดสดทีวีช่อง 5
 ที่มา : ทัศนนา ผดุงประเสริฐ 14 พฤศจิกายน 2540

3.1.2 ทางเครื่องดนตรีประกอบเพลงสากลที่มีทำนองเพลงไทยเดิมหรือไทยพื้นบ้านแนวลูกทุ่งประยุกต์

เป็นการแสดงของทางเครื่องที่มีทำรำไทยบางท่าผสมผสานอยู่ในท่าเดินแบบทางเครื่องโดยจะปรากฏอยู่ในส่วนของการรำท่าพื้นฐานมีลักษณะการใช้มือที่ง่ายต่อการปฏิบัติซึ่งได้แก่ ลักษณะของการจับมือ การตั้งวง การส่อแก้ว เป็นต้น ส่วนเท่านั้นจะนิยมย้ายไปตามจังหวะเพลงสากล (จังหวะสี่ลาศ) จังหวะต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นท่าทางการเดินที่มีทำรำไทยผสมอยู่นี้จะนิยมนำบทเพลงลูกทุ่งที่ดัดแปลงจากทำนองเพลงไทยเดิมที่ได้ตัดการเอื้อนแบบไทยเดิมออกและใส่คำร้องลงไปแทนที่ จากการสำรวจเนื้อเพลงพบว่าเพลงลูกทุ่งที่ใช้ทำนองเพลงไทยเดิมส่วนใหญ่มักจะไม่ได้รับว่าเป็นเพลงไทยเดิมเพลงใด แต่จะฟังจากทำนองหรือเครื่องดนตรีที่ใช้ว่าเป็นเพลงทางภาคใต้และทางเครื่องก็จะแต่งกายออกมาที่ใกล้เคียงกับเพลงในแต่ละภาคทำนองเพลงที่นิยมนำมาใช้จังหวะใหม่ได้แก่

1. ทำนองเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ ซึ่งได้แก่ เพลงล่องน่าน น้อยใจยา เป็นต้น
2. ทำนองเพลงพื้นเมืองภาคกลาง ได้แก่ เพลงช้อย เพลงอีแซว เพลงลำตัด เพลงกลองยาว เพลงแห่ เป็นต้น
3. ทำนองเพลงพื้นเมืองภาคอีสานได้แก่ หมอลำ ลำเพลิน เข็ง เป็นต้น
4. ทำนองเพลงพื้นเมืองภาคใต้ ได้แก่ การเดินประกอบจังหวะ ตลุง โนห์รา เป็นต้น
5. ทำนองเพลงพื้นเมืองของประเทศเพื่อนบ้านได้แก่ ทำนองจีน ทำนองลาว ทำนองอินเดีย เป็นต้น

ทางเครื่องประเภทนี้จะได้รับความนิยมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2532 ตั้งเริ่มมีการฟื้นฟูบทเพลงลูกทุ่งไทยในการจัดงานกึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทยครั้งที่ 1 โดยสำนักงานคณะกรรมการการจัดงานเพลงลูกทุ่งไทย ทำให้จังหวัดชลบุรีมีการคิดการจัดการประกวดทางเครื่องขึ้นเป็นครั้งแรกในงานประจำจังหวัด จึงทำให้ทางเครื่องประเภทนี้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะทางเครื่องคณะแม่ถนอม มีการคิดประดิษฐ์ท่าทางการเดินโดยนำเอาบทเพลงที่มีทำนองแบบไทยเดิมมาติดตอนผสมผสานต่อกันเป็นเพียงเดียวกัน และมีท่าทางการเดินที่นำเอาทำรำไทยบางท่าที่ง่าย ๆ เป็นท่าพื้นฐานมาผสมผสานกับการเดินในแบบของทางเครื่องและได้ให้คำจำกัดความการแสดงชนิดนี้ว่า "ทางเครื่องประยุกต์"

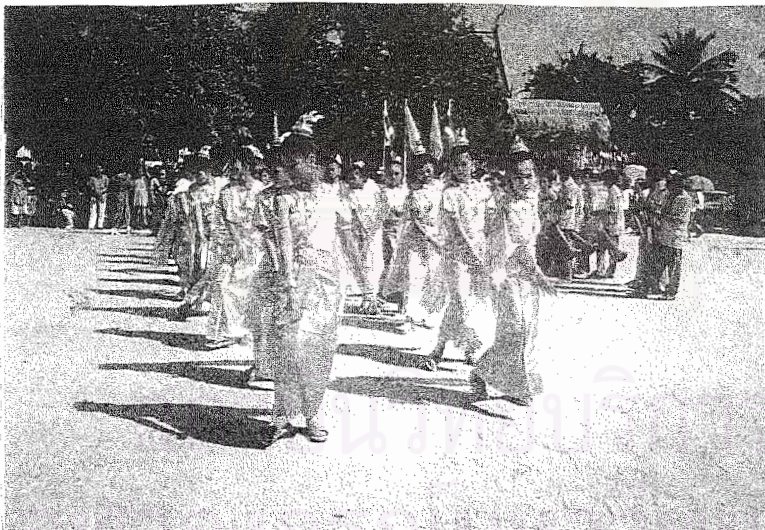
การแต่งกาย

การแต่งกายของนางเครื่องที่เด่นประกอบเพลงที่มีทำนองแบบไทยเดิมหรือไทยพื้นบ้านนี้จะนิยมตัดเย็บเป็นแบบไทยประยุกต์ แต่ยังคงเน้นถึงความสั้น หรือบาง ใช้ผ้าที่มีสีสันสะดุดตาตัดกันเช่นสีทอง สีดำ หรือผ้าที่มีความเงาอยู่ในตัวเอง การแสดงนางเครื่องประเภทนี้จะมีความแตกต่างกันออกไปตามทำนองของเพลง เช่นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคอีสาน จะนิยมสวมเครื่องประดับที่เป็นสีทอง เช่น เกี้ยว จอนหู กระบังหน้า สร้อยคอ เข็มขัด เป็นต้น

ส่วนรองเท้านิยมใส่รองเท้าส้นสูง, สีดำหรือสีขาว, และสีทอง หากเป็นงานกรู๊นหรือการเดินแห่ที่เป็นขบวนจะใส่รองเท้าแตะ เพราะสะดวกในการเดินเคลื่อนที่ไปเรื่อย ๆ ในระยะทางที่ไกลไม่ทำให้เท้านักแสดงเจ็บ การเดินขบวนจะนิยมเดินในช่วงเวลา 9-11 โมง จะร้อนมาก

ตัวอย่างการแต่งกายนางเครื่องประยุกต์ในแต่ละภาค

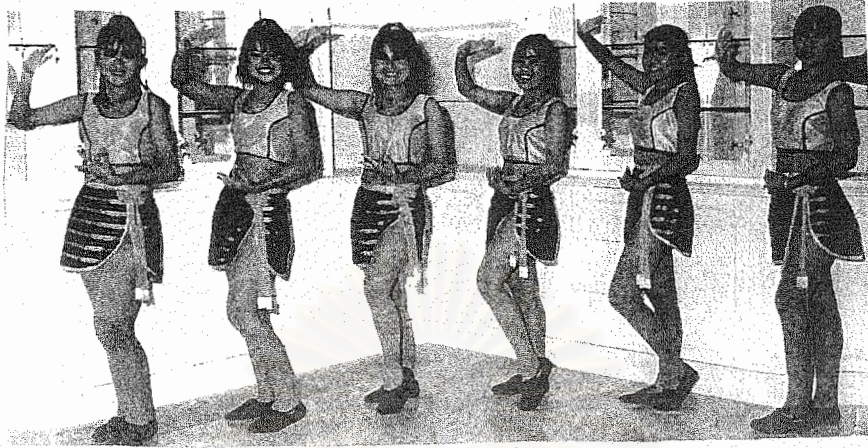
ตัวอย่างการแต่งกายนางเครื่องประยุกต์ภาคกลาง

ภาพที่ 9: การแต่งกายนางเครื่องประยุกต์ในจังหวัด "ราชบุรี" (แสดงในขบวนแห่)

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, 2542.

ภาพที่10: การแต่งกายทางเครื่องประยูกต์ในจังหวัด “รำวง” (แสดงบนเวที)

ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ, 14 ตุลาคม 2541.

ตัวอย่างการแต่งกายทางเครื่องประยูกต์ภาคเหนือ

การแต่งกายในแต่ละชุดมีความแตกต่างกันออกไปไม่ซ้ำแบบกัน นิยมดัดแปลงให้เกิดความแปลกใหม่อยู่เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเจ้าของคณะ

ภาพที่ 11 : ทางเครื่องคณะแม่ถนอม ที่งานกฤษณาแดนซ์ แสดงงานวันไหล ณ ชายหาดบางแสน ต.แสนสุข จ.ชลบุรี เดินประกอบเพลง “รักน้องพร” ทำนองเพลงไทยเดิม เมื่อปี 2540

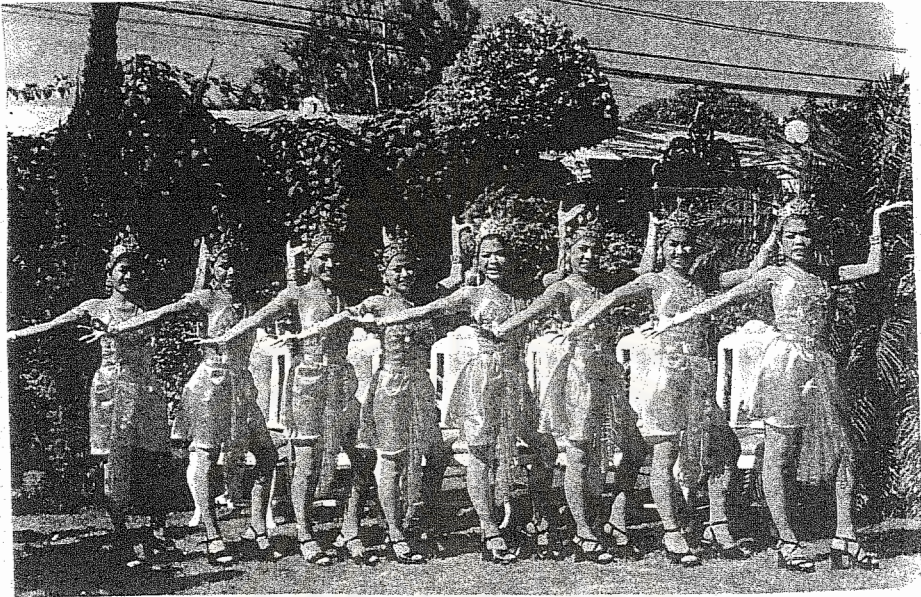
ภาพที่ 12 : คณะทางเครื่องแม่ถนอม มิ่งานกฤษณาแดนซ์ เดินประกอบเพลงของคุณสมชาย คุณปลื้ม เพลงแพ้ความสุข จังหวะพ็อนทางภาคเหนือ ณ งานวันไหลบางแสนเมื่อปี พ.ศ. 2540
ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ วันที่ 14 ตุลาคม 2541

ตัวอย่างการแต่งกายทางเครื่องประยุกต์ภาคอีสาน

ภาพที่ 13: ภาพการแต่งกายของทางเครื่องประยุกต์ในการเดินประกอบจังหวะเซ็ง
ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, 26 มีนาคม 2545.

ตัวอย่างการแต่งกายทางเครื่องประยুক্তที่นำทำนองมาจากลิเก ,ลำตัด

ภาพที่ 14 : ภาพการแต่งกายของการแสดงทางเครื่องประกอบจังหวะเพลงพื้นบ้านลิเก, ลำตัด
ที่มา : กฤษฎณา ผดุงประเสริฐ, 14 ตุลาคม 2541.

ตัวอย่างการแต่งกายทางเครื่องประยুক্তภาคใต้

ภาพที่ 15 : ภาพการแต่งกายของประกอบการเดินทางเครื่องในการเต้นประกอบจังหวะตลุง
ที่มา : กฤษฎณา ผดุงประเสริฐ, 14 ตุลาคม 2541.

ตัวอย่างการแต่งกายทางเครื่องประยูกต์ของประเทศเพื่อนบ้านซึ่งได้แก่เพลงที่มีทำนองอินเดีย (แขก)

ภาพที่ 16: ภาพการแต่งกายของประกอบการแสดงทางเครื่องในจังหวัดอินเดีย

ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ, 14 ตุลาคม 2541.

3.4 ลักษณะการประกอบธุรกิจ

ลักษณะการประกอบธุรกิจของคณะทางเครื่องจะขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้างไปแสดงและคณะทางเครื่องที่ได้รับการว่าจ้าง จะมีหน้าที่รับงานเฉพาะการเดินเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ผู้ว่าจ้างหรือเจ้าของงาน หมายถึง ผู้ที่ดำเนินการว่าจ้างคณะทางเครื่องไปแสดง โดยวิธีการโทรศัพท์ และมาติดต่อด้วยตนเองกับหัวหน้าคณะที่บ้าน มีขั้นตอนการว่าจ้าง ดังนี้

1. ผู้ว่าจ้างตกลงกับคณะทางเครื่องโดยเขียนสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร และบอกรายละเอียด ดังนี้

1.1 บอกวัน เดือน ปี ที่จะแสดง

1.2 บอกเวลาสถานที่ (บอกทางไปยังงานโดยอธิบายอย่างละเอียด ต้องให้ผู้ขับ

รถทราบ)

1.3 บอกโอกาสที่จะมาแสดง (งานอะไร)

1.4 บอกชื่อและหมายเลขโทรศัพท์ของผู้มาติดต่อกว่าจ้าง (อาจจะเป็นคณะวงดนตรี หรือผู้อื่นที่ไม่ใช่เจ้าของงาน)

1.5 บอกหมายเลขโทรศัพท์ของเจ้าของงาน

1.6 สอบถามราคา โดยผู้เป็นเจ้าของคณะเป็นผู้เสนอ ผู้ว่าจ้างไม่มีสิทธิ์กำหนดราคาเอง แต่สามารถต่อรองราคาได้ โดยการลดจำนวนทางเครื่องลง

การวางมัดจำ หากเป็นผู้เคยมาติดต่อไปแสดงบ่อย ๆ จะโทรมาบอกโดยไม่ต้องวางมัดจำก็ได้ จะไปเก็บเงินในงาน ส่วนผู้ที่มาติดต่อเองที่บ้าน ส่วนใหญ่แล้วจะวางมัดจำประมาณ 500 บาท เป็นอย่างต่ำ ซึ่งขึ้นอยู่กับราคาการว่าจ้าง บางรายจ่ายครึ่งหนึ่งจากราคาเต็ม แล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะตกลงกับทางคณะทางเครื่อง

2. ผู้ว่าจ้างและอำนวยความสะดวกให้กับคณะทางเครื่องในเรื่องที่พัก (ในกรณีที่ไม่แสดงหลายวันจะต้องค้างคืน) อาหาร เครื่องดื่ม ห้องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว และเตรียมหาเวทีดนตรีมาประกอบการเต้น ไฟ เครื่องขยายเสียง ให้เรียบร้อย

3. เมื่อจบการแสดงผู้ว่าจ้างต้องจ่ายเงินค่าจ้างให้กับคณะทางเครื่องทันทีที่ยังค้างอยู่ หรือทั้งหมด จ่ายเป็นเงินสด โดยเจ้าของคณะทางเครื่องหรือผู้รับผิดชอบแทน เช่น คนขับรถ หรือ ผู้แต้นำ (เฟิร์ส) เป็นผู้ถือสัญญาการว่าจ้างไปให้เจ้าของงานด้วยเพื่อเป็นการยืนยันในการเรียกเก็บเงินค่าว่าจ้าง

ลักษณะของสัญญาการว่าจ้าง หรือการบันทึกคิวของทางเครื่องในคณะต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะคล้ายใบเสร็จรับเงิน มีลักษณะเป็นเล่ม สั่งทำเป็นพิเศษ แต่มีบางคณะที่ยังคงใช้จดบันทึกคิวลงบนสมุด และใช้ใบเสร็จรับเงิน เงินสดเก็บค่าแสดง แต่การบันทึกจะมีรายละเอียดคล้ายกันทุกคณะ ดังนี้

1. เลขที่
2. ชื่อคณะและเบอร์โทรศัพท์
3. วัน เดือน ปี ในการแสดง
4. เวลา / สถานที่
5. โอกาสที่ไปแสดง (งานอะไร)
6. ชื่อและหมายเลขโทรศัพท์ของผู้มาติดต่อ
7. ชื่องานและหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ว่าจ้าง
8. ราคาการว่าจ้าง / จำนวนผู้แสดง
9. ชำระเงินจำนวน / ค้างชำระจำนวนเงิน
10. คนที่รับงาน (เจ้าของคณะหรือลูกเป็นส่วนมาก)

ตัวอย่างการบันทึกรายการงานแสดงของทางเครื่องคณะแสงบุญเสริม
(แดนซ์เซอร์ลุงเสริม)

เลขที่..... 25 .....

บันทึกงาน
แดนซ์เซอร์ ลุงเสริม

โทร. 038-436075, 736358, 01-2962484

วันที่ 30 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2545

งานเล่นที่ หอประชุมใหญ่ ทางเขวัดฉิมพลีธรรม

ชั้นบนแถวไฟไหม้ เลขที่ ๓๓๓๓๓๓๓

คำนวณเป็นแถว 4 คย.

เป็นงาน ๑๖๕ บาท

ชื่อคนหา เพ็ญศรี

ราคา 2,500.- บาท

มัดจำ 500 บาท

คงเหลือ 2,000.- บาท

โทรเจ้าของงาน 09-9839344

คนรับงาน ลุงเสริม

ภาพที่ 17 : ใบบันทึกงานแสดงทางเครื่องบางเสร็จ (แดนซ์เซอร์ลุงเสริม)

ที่มา : คุณสนธิ ปิ่นบัว, วันที่ 17 มีนาคม 2545.

ใบบันทึกรายการงานแสดงสามารถเป็นการประชาสัมพันธ์คณะได้อีกวิธีหนึ่ง คล้ายการใช้นามบัตร แต่มีความละเอียดกว่า

การตั้งคณะหางเครื่องไม่มีการขออนุญาตและเสียภาษีใด ๆ ทั้งสิ้น จึงมีคณะตั้งขึ้นจำนวนมาก การแสดงของหางเครื่อง เป็นที่นิยมมากกว่าการแสดงประเภทอื่นในสังคมของจังหวัดชลบุรี และจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียง มาตั้งแต่ปี 2519 เป็นต้นมา เนื่องจากการเดินของหางเครื่องใช้กับหญิงสาววัยรุ่นเต้นด้วยชุดนุ่งน้อยห่มน้อย และมีท่าเต้นที่ยั่วยวน ประกอบกับมีเพลงฟังไปด้วย ทำให้ผู้ชมเพลิดเพลิน สร้างความบันเทิงให้กับผู้มาชม เป็นอาหารตา โดยเฉพาะบรรดาเพศชาย งานที่ไปแสดงจะมีหลายรูปแบบ ทั้งงานใหญ่ งานเล็ก งานใหญ่จะใช้หางเครื่องประมาณ 10-20 คน งานเล็กใช้หางเครื่อง 4-8 คน

งานที่นิยมว่าจ้างหางเครื่องไปแสดง ส่วนมากจะเป็นงานเลี้ยงสังสรรค์ตามหน่วยงานต่าง ๆ หรืองานโรงเรียน ซึ่งเริ่มขยายการแสดงออกกว้างไกลขึ้น ไม่ใช่เฉพาะแต่ภาคตะวันออกเพียงอย่างเดียว เริ่มไปแสดงทั่วทุกภาค จนกระทั่งมีผู้ว่าจ้างตามสถานีโทรทัศน์รายการต่าง ๆ เพื่อไปเต้นประกอบเพลงลูกทุ่ง และออกรายการสัมภาษณ์ถ่ายมิวสิควิดีโอให้กับนักร้องชื่อ

คณะหางเครื่องที่ถูกว่าจ้าง หมายถึง คณะหางเครื่องที่ไปแสดงให้กับผู้ที่มาติดต่อในงานของผู้ว่าจ้าง มีขั้นตอนการดำเนินการจัดการแสดงเป็นขั้นตอนดังนี้

1. เตรียมการก่อนการแสดง
2. วันแสดง
3. โอกาสที่แสดง
4. เวลาที่ใช้แสดง
5. อัตราค่าจ้างนักแสดง
6. ดนตรีประกอบการแสดง
7. สถานที่แสดงหรือรูปแบบของเวทีที่ใช้แสดง
8. รูปแบบการจัดแถวของการแสดง

1. เตรียมการแสดง

1.1 หัวหน้าคณะหางเครื่องผู้แสดงที่เหมาะสมลงมือการแสดงให้เท่ากับจำนวนที่ตกลงกับผู้ว่าจ้างไว้แล้วตามสัญญาบันทึกงาน หากได้รับการดำเนินงานให้จัดหางดนตรีเวที เครื่องขยายเสียง ไฟ ก็จะไปบอกให้ผู้รับผิดชอบงานแต่ละงานที่ได้ติดต่อไปเตรียมตัวให้พร้อม

พร้อมทั้งบอกรายละเอียด (แจ้งราคาการว่าจ้าง กำหนดจำนวนผู้เล่นดนตรี, ขนาดเวที, เครื่องขยายเสียง, ไฟ) แต่ละหน้าที่หารถกันไปเอง เพราะบวกราคาค่ารถไปให้เรียบร้อยแล้ว

1.2 จัดเตรียมเสื้อผ้า อุปกรณ์การแสดงให้เพียงพอกับการแสดง

1.3 แจ้งกำหนดการ วัน เวลา สถานที่ และโอกาสที่แสดงให้ทุกคนทราบ เพื่อจะไม่มีปัญหาในการใช้เวลาในการเดินทาง

2. วันแสดง

2.1 แต่ละหน้าที่จะเดินทางไปกันเองแล้วแต่ลักษณะงาน (ในกรณีที่ต้องติดต่อการแสดงอื่นให้เจ้าของงานด้วย) และไปติดต่อกับเจ้าของงานกันเอง

2.2 เดินทางมาถึงสถานที่แสดงหัวหน้าคณะหรือผู้ที่รับผิดชอบจะพบหัวหน้าเพื่อหาที่พักนักแสดง และดูความเรียบร้อยของเวที จะได้กำหนดรูปแบบแถวและขอรายการเพลงจากคณะดนตรีเพื่อเตรียมตัวได้ลงตัวกับเวลาที่กำหนด

2.3 สำนวความพร้อมของการแต่งกาย (การแต่งหน้าทำผมบางครั้งทำมาจากบ้าน ถ้าเป็นงานใกล้) เพื่อความเรียบร้อย

2.4 ก่อนการขึ้นแสดง นักแสดงทุกคนจะยกมือไหว้ถึงครูอาจารย์ ให้แสดงไปอย่างราบรื่น และแสดงจบก็ยกมือไหว้เพื่อเคารพครูทุกครั้งไป

3. โอกาสที่แสดง

การแสดงของทางเครื่อง จัดเป็นมหรสพที่นิยมแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงในงานรื่นเริงทุกงาน จะพบว่างานที่นิยมมากที่สุด คือ งานบวช งานแต่งงาน งานเลี้ยงสังสรรค์ในเทศกาลต่าง ๆ ทั้งของหน่วยราชการ และเอกชน ขยายกว้างมากขึ้น แต่จะมีประจำสำหรับงานทุกงาน เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้เลย โดยเฉพาะทางจังหวัดแถบตะวันออกเกือบทุกจังหวัด แต่ที่บางเสร่เองกลับไม่นิยมแสดง สังเกตจากหมู่บ้านจะเจียบมาก ผู้คนไปทำงานกันที่อื่นมากกว่า จะมีแต่แม่ค้าที่อยู่ประจำ ทางเครื่องจะมีงานแสดงทุกวัน 1 เดือน จะหยุดประมาณ 5 วัน บางวันไปแสดง 3-4 งาน ถ้าเป็นคณะใหญ่ เพราะปัจจุบันมีคณะเหลือน้อย

นอกจากจะแสดงตามงานวัด งานบุญ งานเลี้ยงสังสรรค์แล้ว ยังมีงานแสดงเพื่อต้อนรับประกอบให้กับนักร้องตามเวทีลูกทุ่งในโทรทัศน์ เช่น เวทีไท ลูกทุ่งคอนเสิร์ตและงานถ่ายทำ มิวสิก วิดีโอให้นักนักร้องลูกทุ่งหลายคน ตามแต่ผู้ว่าจ้างจะหางานมาให้ ขณะนี้ได้ไปแสดงทุกภาคของประเทศไทยแล้วบางคนจะส่งลูกไปเดินอยู่ต่างประเทศ จนได้ครอบครัวอยู่ที่นั่นก็มี

ลูกค้าประจำในบางเสาร์ที่ติดต่อกันไปทางเครื่องไปแสดงอย่างเสมอต้นเสมอปลายและเป็นแหล่งทำให้เกิดทางเครื่องด้วยนั่นก็คือ โรงเรียนชุมพลทหารเรือ ฐานทัพเรือเกล็ดแก้ว ศูนย์ฝึกทหารใหม่จะมีการว่าจ้างไปแสดงเป็นทุกงานเป็นที่ประทับใจของเหล่าบรรดาทหารหาญเป็นที่สุด

ช่วงที่มีงานน้อยจะเป็นช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เพราะทุกชุมชนในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด สังเกตจากสถานเริงรมย์บางแห่งต้องปิดตัวเองลงไปในช่วงเข้าพรรษา เพราะไม่มีลูกค้า แต่ชาวทางเครื่องก็ไม่ได้เงินเดือน บางคณะให้ทางเครื่องคนกลับบ้านไปช่วยพ่อแม่ทำนาทำไร่ และถือโอกาสรับเด็กใหม่มาฝึกไว้ เพื่อจะได้มีทางเครื่องอยู่อย่างต่อเนื่อง ส่วนเจ้าของคณะบางคณะก็มีอาชีพเสริม เช่น ทำไร่ ค้าขาย ทำประมง จะพบว่า ทุกคณะจะประกอบอาชีพหลายอย่างเพื่อชดเชยกัน บางเสาร์จึงเป็นตำบลที่มีเศรษฐกิจดี เพราะทุกครัวเรือนมีความขยันทำมาหากิน ไม่มีวันหยุดอย่างคนในเมือง

4. เวลาที่ใช้แสดง

การแสดงของทางเครื่องจะเริ่มเร็วเพื่อเรียกคนมาดู จะเริ่มเมื่อประมาณ 18.00 น. หรือ 19.00 น. แล้วแต่ฤดู ถ้าฤดูหนาวฟ้าจะมีมืดเร็วก็จะเล่นเร็ว แต่ละเลิกประมาณ 4 หรือ 5 ทุ่ม การแสดงในแต่ละคณะอาจจะแตกต่างกันออกไป ถ้าหากคณะที่มีคนน้อยเพราะค่าจ้างถูกจะใช้คนเต้นชุดเดียว เต้นรอบละ 3-4 เพลง แล้วจึงลงไปเปลี่ยนชุด 1 ครั้ง แสดงเป็นช่วง ๆ จนถึงเวลาที่กำหนด บางคณะสามารถเรียกราคาได้สูง มีทางเครื่องในสังกัดมาก ก็จะมีการสลับกันเต้น และ จะปล่อยทางเครื่องเต้นประกอบเพลงอย่างต่อเนื่อง และมีการเปลี่ยนชุดไปตามประเภทของเพลง แต่จะอยู่ในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในการทำการตกลงครั้งแรก

5. อัตราค่าจ้างนักแสดง

อัตราค่าจ้างจะถูกหรือแพงขึ้นอยู่กับข้อตกลงกันระหว่างผู้ว่าจ้างกับเจ้าของคณะ โดยพิจารณาจาก จำนวนผู้แสดง ระยะเวลาในการแสดง ระยะการเดินทางความใกล้-ไกล ระบุ ผู้เต้น (เฉพาะผู้ที่หน้าตาดี หุ่นดี เต็มแก้ม) ชุดการแต่งกาย เช่น ความเก่าใหม่ หรือมีเครื่องประดับที่ราคาแพง และมีการเปลี่ยนชุดบ่อย แต่ละคณะจะมีการคิดราคาการว่าจ้างที่ใกล้เคียงกัน แต่รายละเอียดการคิดราคาจะมีความแตกต่างกันบ้าง ตามชื่อเสียงของคณะ คณะที่ใหญ่จะมีเงื่อนไขการคิดราคามากกว่า มองภาพโดยรวมแต่ละคณะได้กำหนดราคาการว่าจ้างไว้ใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยจะนำเสนอตั้งแต่สมัยระยะแรกจนถึงปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ โดยจะแสดงให้เห็นอัตราค่าจ้างในรูปของตาราง ดังนี้

ระยะที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2511-2519 ผู้ว่าจ้างเป็นผู้กำหนดค่าจ้าง ผู้เป็นเจ้าของคณะไม่มีสิทธิ์เรียกร้องค่าตอบแทนมีหน้าที่ฝึกอย่างเดียว

จำนวนนักแสดง	ระยะเวลาในการแสดง	โอกาสที่แสดง	สถานที่	ราคาเจ้าของคณะ	ค่าจ้างนักแสดง/ครั้ง
2-8 คน	18.00 น. – 24.00 น.	เดินประกอบวงดนตรีลูกทุ่งงานเลี้ยงสังสรรค์	ในจังหวัดระยะใกล้	200-500 บาท ได้พิเศษจากรางวัลของทางเครื่อง 10%	50 บาท/คน

ตารางที่ 1 : แสดงอัตราค่าจ้างของทางเครื่องบางเครื่อง ระหว่าง พ.ศ. 2511-2519

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ. 2519-2528 ความนิยมเริ่มมากขึ้น นิยมเล่นตามงานวัด งานบุญ งานสังสรรค์ ขยายออกตามต่างจังหวัดทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคนั้นได้ผู้ว่าจ้างไปถ่านที่มี ระยะนี้ผู้เป็นเจ้าของคณะเป็นผู้กำหนดราคาว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างเพียงแค่ออกจุดประสงค์ความต้องการของตนเท่านั้น

จำนวนนักแสดง	ระยะเวลาในการแสดง	โอกาสที่แสดง	สถานที่	ราคาเจ้าของคณะ	ค่าจ้างนักแสดง/ครั้ง
4-10 คน	18.00 น. – 23.00 น.	ทุกงานที่เป็นงานรื่นเริง	ในจังหวัดระยะใกล้-ไกล ทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	2,500 – 7,000 บาท	80-150 บาท/คน
6-10 คน	ประมาณ 2 ชั่วโมง 5-6 ชุด	งานถ่ายทอดรายการโทรทัศน์เดินประกอบเพลงลูกทุ่ง	จังหวัดใกล้เคียง (สถานีโทรทัศน์)	5,000-10,000 บาท	200-300 บาท/คน

ตารางที่ 2 : แสดงอัตราค่าจ้างแสดงของทางเครื่องบางเครื่องในระยะเวลาที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2519-2528

ระยะที่ 3 ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-ปัจจุบัน วงการทางเครื่องเริ่มเปลี่ยนแปลงมีความนิยมมากขึ้น จนทำให้เกิดคณะทางเครื่องมากมายจนทำให้การแข่งขันเพิ่มมากขึ้น ในเรื่องของกาเริ่มต้น วงดนตรีแนวสากลเป็นที่นิยม หน่วยงานต่าง ๆ เริ่มนิยมว่าจ้างไปแสดงตามต่างจังหวัด ในแต่ละภาคในหลายจังหวัด ทำให้ค่าตัวนักแสดงเริ่มสูงขึ้น เพราะมีงานมากใครให้ค่าตัวสูงก็จะเลือกไปงานนั้น แต่ละคณะเริ่มขยายงาน วันหนึ่งรับได้ถึง 3-4 งาน ระยะนี้คณะทางเครื่องเริ่มมีราคาให้เลือกหลายราคา เพื่อเอาใจผู้ว่าจ้างทุกระดับชั้น

จำนวนนักแสดง	ระยะเวลาในการแสดง	โอกาสที่แสดง	สถานที่	ราคาเจ้าของคณะ	ค่าจ้างนักแสดง/ครั้ง
4-20 คน	17.00 น. – 24.00 น.	งานวัด งานบุญ งานเลี้ยง สังสรรค์ งานรื่นเริงทุกงาน	จังหวัดชลบุรี และจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ	2,500-25,000 บาท	300-500 บาท/คน
6-10 คน	ประมาณ 2 ชั่วโมง 5-6 ชุด	งานถ่ายทอดทีวี	สถานีโทรทัศน์ช่อง 5 , ช่อง 7, ITV	8,000-15,000 บาท	500-800 บาท/คน
6-10 คน	จนกว่าจะถ่ายทำเสร็จ อาจจะทั้งวันหรือเร็วกว่านั้น	งานถ่ายมิวสิควิดีโอ	แล้วแต่ผู้ว่าจ้าง จะกำหนดสถานที่ ใกล้-ไกล	15,000-25,000 บาท	800-1,000 บาท/คน

ตารางที่ 3 : แสดงอัตราค่าจ้างแสดงของคณะทางเครื่องบางแล้ว ระหว่างปี พ.ศ. 2528-ปัจจุบัน (2545)

จากตารางข้างต้นเป็นการกำหนดราคาโดยประมาณที่หัวหน้าคณะตกลงกับผู้ว่าจ้างในเรื่องของการแสดง มีการต่อรองราคากันได้ ไม่ตายตัว ปัจจุบันถ้าหากใครต่อรองให้ถูกลง มักจะลดปริมาณผู้แสดงลง และบอกถึงความสามารถของกลุ่มนักแสดง ที่มีราคาต่างกันเพราะเหตุใดและ"เฟิร์ส"¹ หรือแม้ทำคือผู้นำการเต้นจะได้ค่าจ้างมากกว่าผู้เต้นธรรมดา 50-80 บาท

¹ เฟิร์ส หมายถึง ค่าที่คุณถนอนม ผดุงประเสริฐ ใช้เรียกแทนผู้ที่ทำหน้าที่เต้นนำ

ภาพที่ 18: การแสดงบนเวทีของหางเครื่องจะต้องมีผู้นำการเต้นที่เรียกว่า “เฟิร์ส” คือผู้เต้นนำ ส่วนใหญ่จะยืนอยู่ตำแหน่งตรงกลาง (ชุดสีแดง)

ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ 14 ตุลาคม 2541

6. ดนตรีประกอบการแสดง

วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงของหางเครื่องสามารถแยกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

6.1 วงดนตรีคอมโบ้ (บรรเลงสด)

6.2 วงดนตรีคอมโบ้ อยู่ในลักษณะของแผ่นซีดีหรือคาราโอเกะและแถบบันทึกเสียง

6.3 วงดนตรีประยุกต์ (บรรเลงผสมผสานกันระหว่างดนตรีไทยและดนตรีสากล ซึ่งได้แก่ การเล่นกลองยาว เป็นต้น)

6.1 วงดนตรีคอมโบ้ (บรรเลงสด)

วงดนตรีคอมโบ้เป็นวงดนตรีที่ใหญ่จะบรรเลงเพลงได้ทุกแนว นิยมใช้บรรเลงในงานเลี้ยงที่เป็นงานใหญ่ระดับจังหวัด หรือในงานการประกวดหางเครื่องประจำปีขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้าง (เครื่องดนตรีมากขึ้น การว่าจ้างก็แพงขึ้น) ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้

1. กีตาร์เบส
2. กีตาร์คอร์ส
3. คีย์บอร์ด
4. กลองชุด
5. ทรัมเบ็ต
6. ทรัมโบน

7. แชกซิโฟน
8. กลองทอมบ้าไฟฟ้า
9. ทรัมเบอรลิน

6.2 วงดนตรีที่อยู่ในลักษณะของซีดีหรือคาราโอเกะแบบฉบับบันทึกเสียง

การเดินของหางเครื่องประกอบเพลงที่ไม่ได้บรรเลงด้วยดนตรีสดนี้จะปรากฏให้เห็นตามงานเลี้ยงสังสรรค์ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่นิยมให้สมาชิกในงานร้องกันเอง และในงานการประกวดหางเครื่องในเพลงที่แต่ละคณะได้คิดสร้างสรรค์ขึ้นมาเอง

จะสังเกตได้ว่าอัตราการว่าจ้างในการแสดงหางเครื่องมีการเพิ่มขึ้นเรื่อยมา เพราะได้รับความนิยมมากขึ้น ประกอบกับค่าครองชีพแต่ละยุคเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา และชื่อเสียงของคณะหางเครื่องแต่ละคณะเริ่มมีมากขึ้น เพราะมีการประกวด แข่งขันชิงรางวัลกันทุกปี ทำให้ผู้ที่ได้รับรางวัลมีชื่อเสียงเป็นที่นิยม ปรับปรุงพัฒนารูปแบบไปตลอดเวลา จึงมีการลงทุนสูงขึ้น ทำให้การว่าจ้างแพงขึ้นตามลำดับ

6.3 วงดนตรีประยุกต์

การบรรเลงดนตรีประยุกต์นี้หมายถึงการใช้เครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีสากลบรรเลงร่วมกันให้กับหางเครื่องเดิน เครื่องดนตรีไทยซึ่งได้แก่ วงกลองยาว ประกอบไปด้วย กลองยาว ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง เครื่องดนตรีสากลประกอบไปด้วย ทรัมเบ็ต แชกซิโฟน บางครั้งมีหีบเพลงร่วมด้วย วงดนตรีประยุกต์นี้นิยมใช้บรรเลงให้กับหางเครื่องในงานวัด เช่น งานบวช (เดินแห่นาครอบโบสถ์) และงานทอดกฐิน เป็นต้น

ลักษณะการแต่งกายของนักดนตรี

ลักษณะการแต่งกายของนักดนตรีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม และโอกาสที่แสดงซึ่งขึ้นอยู่กับผู้เป็นเจ้าของคณะหรือผู้ควบคุมวงเป็นผู้สั่งจากการศึกษาในครั้งนี ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนได้ 4 ประเภท คือ

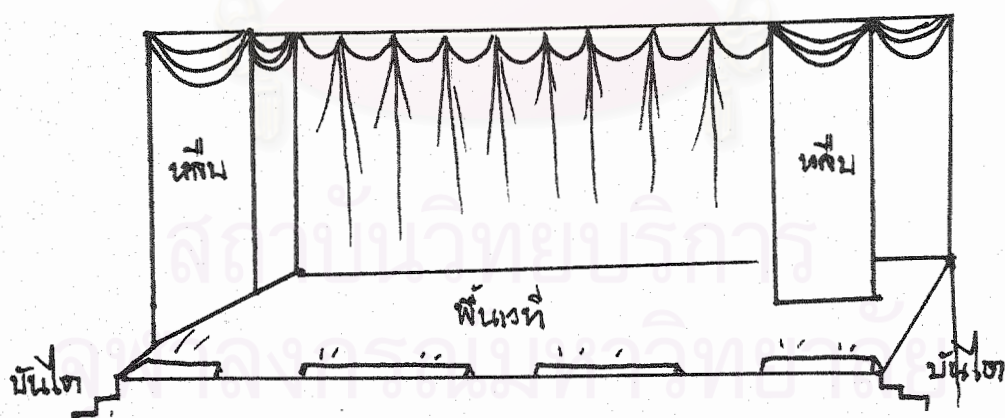
1. การแต่งกายชุดฟอร์มข้าราชการที่คณะสังกัด (ในกรณีที่เป็นวงดนตรีของหน่วยราชการ เช่น วงดุริยางค์ทหารเรือ, วงดุริยางค์ทหารบก เป็นต้น)
2. การแต่งกายที่สุภาพในแบบสากล ด้วยการใส่เสื้อสูท
3. การแต่งกายด้วยเสื้อยืดที่มีสีที่เหมือนกัน แบบเดียวกัน ส่วนใหญ่จะนิยมใช้กับวงของชาวบ้านที่ไปงานไม่ใหญ่นัก ไม่เป็นพิธีการ

4. การแต่งกายด้วยชุดไทย นิยมใส่ในงานเทศกาลของไทย เช่น สงกรานต์ หรือนักดนตรีในขบวนแห่กฐินหรือแห่ภาคเข้าโบสถ์

7. สถานที่แสดง หรือรูปแบบของเวทีที่ใช้แสดงในแต่ละโอกาส

ส่วนมากจะตั้งเป็นเวทียกสูงประมาณเมตรครึ่งความกว้างของเวทีขึ้นอยู่กับผู้สร้าง มีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ เวทีชั้นเดียว เวที 2 ชั้น และเวที 3 ชั้น (เป็นงานใหญ่ระดับจังหวัด) จะมีบันไดขึ้น 1-2 ข้าง ชาย - ขวา หรือด้านหลังตามแต่เจ้าของงานจัดไว้ จะนิยมปูด้วยไม้ และมีถังน้ำมันเป็นเสา แต่ปัจจุบันมีความแข็งแรงขึ้นคือมีโครงเหล็กต่อเป็นรูปเวที จะมีทั้งแสดงกลางแจ้งและในร่ม แล้วแต่ลักษณะของงาน เวทีจะมี 2 รูปแบบ คือ เวทีถาวร และเวทีชั่วคราว มีทั้งหมด 3 ลักษณะ คือ เวทีชั้นเดียว เวที 2 ชั้น เวที 3 ชั้น

รูปแบบเวทีถาวร

ภาพที่ 22 : เวทีการแสดงที่เป็นเวทีถาวรอยู่ในอาคาร, หอประชุม ตามโรงเรียน, โรงแรม ฯลฯ ที่มีระยะเวลาการใช้งานได้นาน ใช้อุปกรณ์การสร้างที่คงทน ตัวอักษรที่ใช้จะติดชั่วคราว สามารถเปลี่ยนได้ วัสดุที่ใช้ส่วนมากจะเขียนด้วยโฟม มักจะเป็นเวทีชั้นเดียว

รูปแบบเวทีชั่วคราว

รูปแบบเวทีชั่วคราว จะนิยมใช้ในงานเลี้ยงในฤดูที่ไม่มีฝน จะสร้างในที่โล่งแจ้ง เช่น กลางสนาม จะเป็นงานที่มีผู้คนเข้ามาชมหรือมาร่วมงานมากจะชมได้ 3 ด้าน ด้านข้างขวา, ซ้าย และด้านหน้า เมื่อแสดงเสร็จแล้วสามารถเก็บได้ทันที เพราะเวทีเป็นอุปกรณ์ที่ใช้การประกอบใน ทุก ๆ ส่วน ประกอบด้วย ฐานของเวที พื้นเวที ฉากประกอบเวทีขนาดของเวทีขึ้นอยู่กับผู้จัดงาน เพื่อดูให้เหมาะสมกับงานไม่มีหลังคา

ฐานเวที

ฐานเวที หรือเสาจะเป็นเหล็กเชื่อมประกอบกันด้วยเหล็กที่มีความคงทนเป็นรูปสี่เหลี่ยม

พื้นเวที

พื้นเวที จะเป็นกระดานไม้อัดชนิดหนาหลายแผ่นต่อกันวางเทินบนคานเวทีอีกทีหนึ่ง

ฉาก

ฉากจะทำด้วยไม้อัดขนาดกลางไม่หนาจนเกินไป ต่อกันขนาดเท่ากับความกว้างของเวที ทาสีและเขียนตัวอักษรหรือวาดลวดลายลงไปตามรูปแบบของงานแต่ละงาน

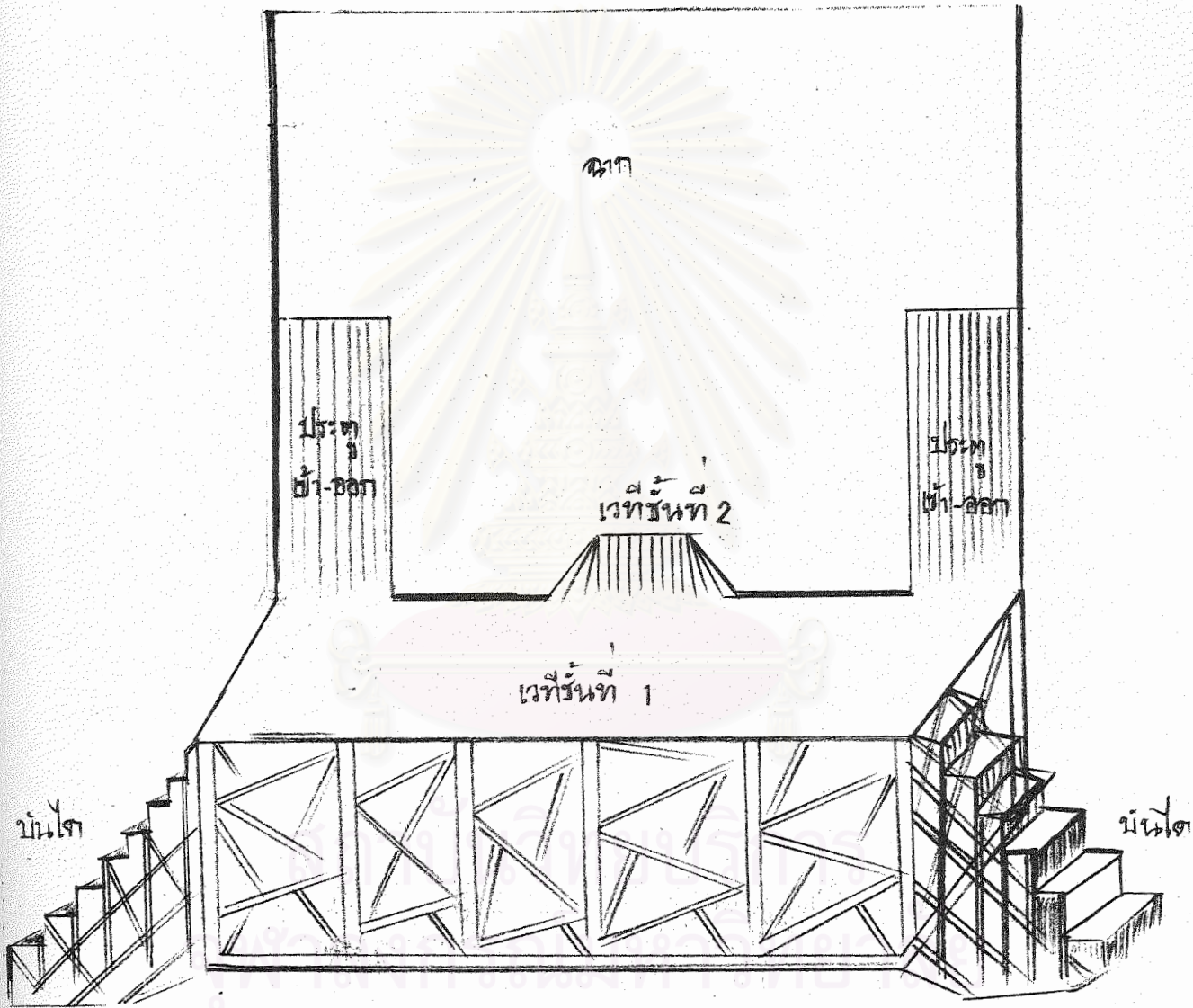
รูปแบบเวทีชั่วคราว

ชั้นเดียว

ภาพที่ 23 : เวทีการแสดงชั่วคราวนิยมสร้างกลางแจ้งหรือถอนได้เมื่อเสร็จงาน

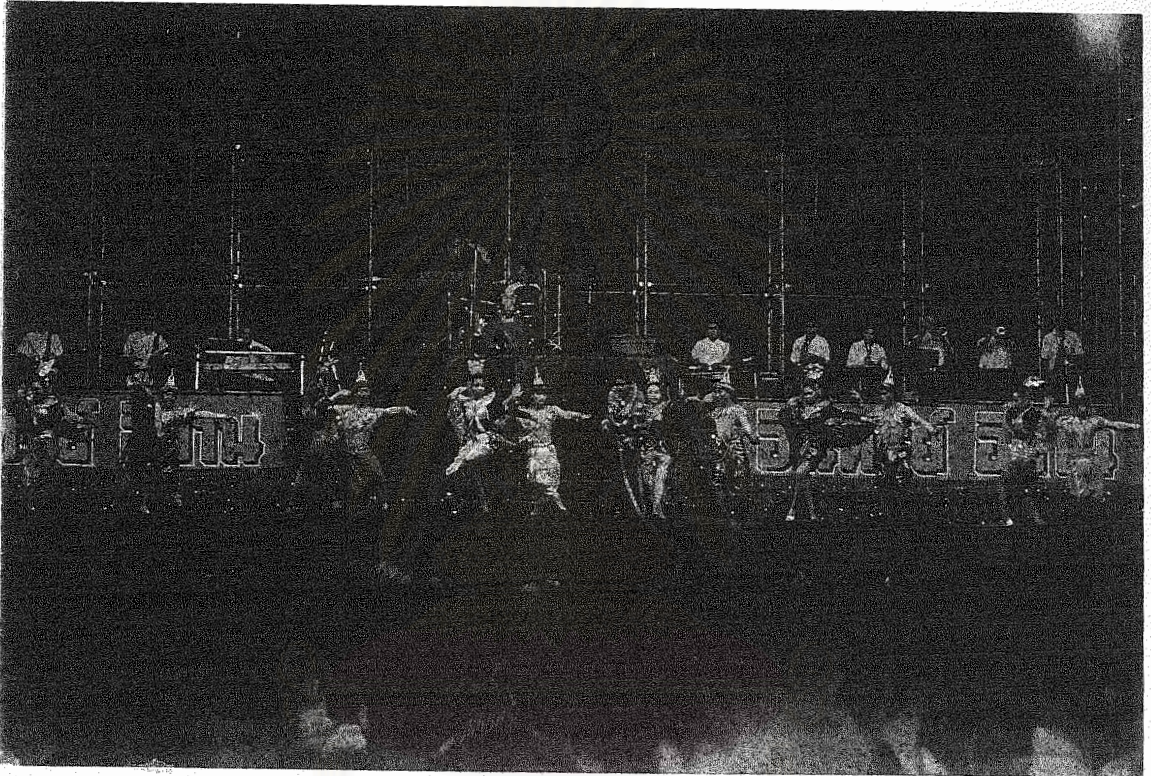
รูปแบบเวทีชั่วคราว 2 ชั้น

ภาพที่ 24 : เป็นภาพดนตรีชั่วคราว 2 ชั้น นิยมสร้างในงานใหญ่ ส่วนมากจะเป็นวงดนตรีที่มีชื่อเสียงเล่นเลียนแบบวงดนตรีสมัยก่อน อุปกรณ์การสร้างใช้แบบเดียวกับเวทีชั้นเดียวแต่เพิ่มอุปกรณ์มากขึ้น และแข็งแรงคงทนมากกว่าเพราะผู้แสดงจะมากกว่า

รูปเวทีชั่วคราว 3 ชั้น

ภาพที่ 25 : ภาพของเวที 3 ชั้น ที่จัดแสดงชั่วคราว
ที่มา : ไพรัช เปลี้นวิจารณ์, 29 มีนาคม 2545

รูปแบบเวที 3 ชั้น จะนิยมสร้างในงานใหญ่ที่มีนักแสดงจำนวนมาก เช่น งานประจำปีของวัด หรืองานประจำปีของจังหวัด ชั้นที่ 1 และ 2 จะเป็นส่วนของนักร้องและทางเครื่อง ส่วนชั้นที่ 3 จะยกชั้นลอยขึ้นตรงกลางมี 2 ระดับ ตรงกลางที่สูงขึ้นจะเป็นตำแหน่งของกลองชุด ทางชั้นล่างส่วนมากจะอยู่ตรงกลางและมีม่านบังเพื่อปิดเวลานักแสดงเครื่องแต่งตัวอยู่ได้เวที เหมือนเป็นห้องแต่งตัวนักแสดง ด้านหน้าจะมองไม่เห็น

8. รูปแบบการจัดแถวการแสดงทางเครื่อง

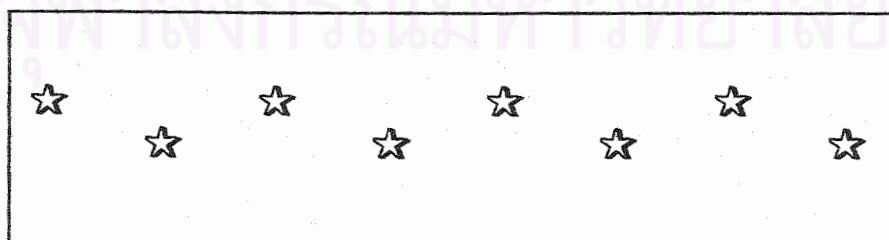
แผนผังแสดงลักษณะการจัดแถวประกอบการเดินทางเครื่อง ที่นิยมใช้เดินบนเวที และขบวนแห่จะมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนนักแสดงที่ผู้ว่าจ้างได้ตกลงกันใน เรื่องของราคาค่าจ้างมีปรากฏดังนี้

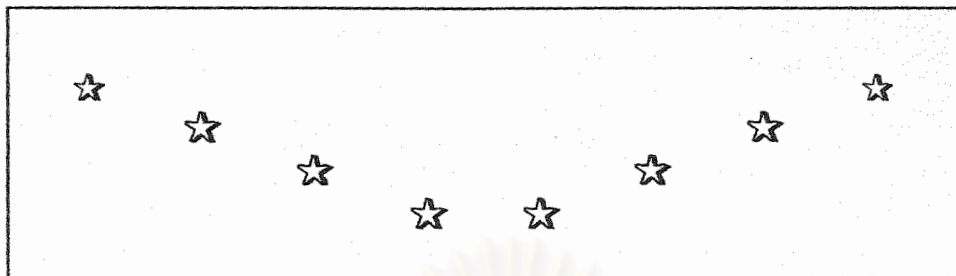
1. แถวตรงหน้ากระดานเรียงหนึ่ง (นิยมใช้เมื่อผู้แสดงน้อย และเป็นลักษณะการจัดแถวที่พบบ่อยที่สุด)

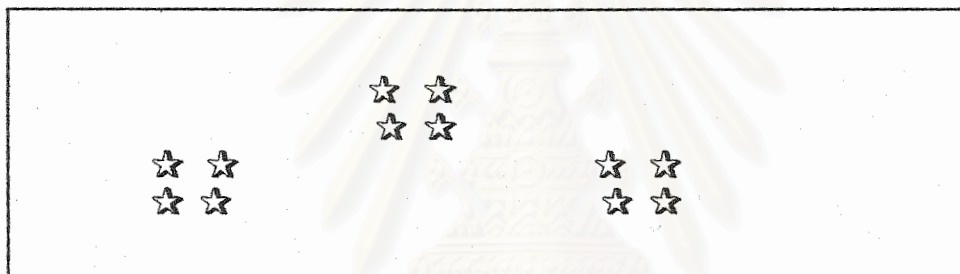
2. แถวรูปตัววีคว่ำ หรือแถวปีกกา (นิยมใช้ในเวทีกว้าง)

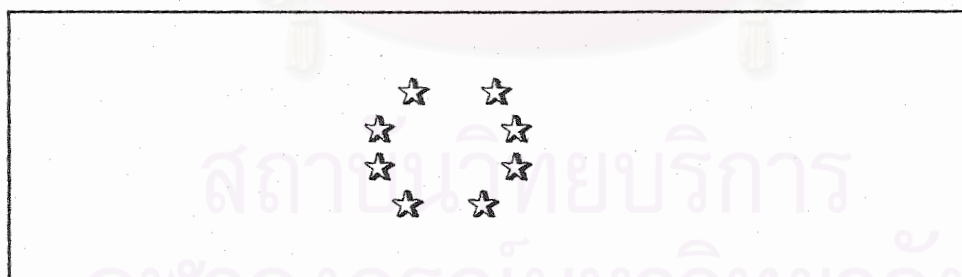
3. แถวหน้ากระดานซ้อนสลับฟันปลา (นิยมใช้เมื่อมีผู้เดินจำนวนมาก)

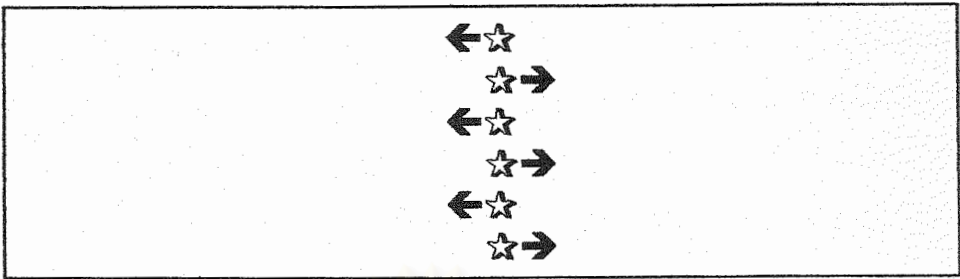
4. รูปตัววีหงาย (นิยมใช้ในเวทีกว้าง) จะปรากฏในเพลงที่มีจังหวะเร็ว จะไม่ค่อยมีการเปลี่ยนตำแหน่ง

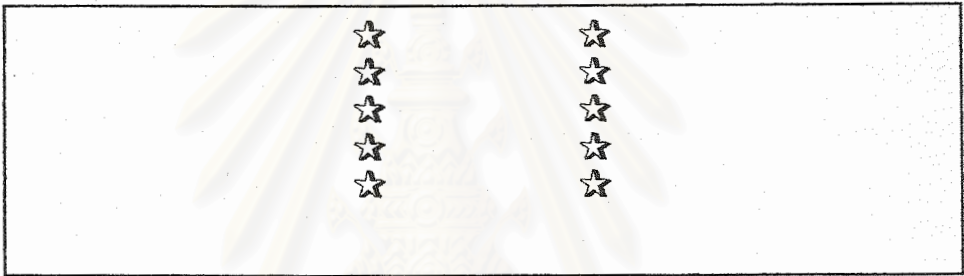
5. รูปสามเหลี่ยมข้าวหลามตัดเป็นกลุ่มย่อย จะนิยมเต้นอยู่กับที่

6. รูปวงกลม จะนิยมเต้นในจังหวะช้า จะโชว์ชุด ทำเต้น ไม่ค่อยมีจะใช้การเดิน จะนิยมใช้ในเพลงที่มีการแปรแถวเป็นบางช่วงของเพลงเท่านั้น

7. แถวตอนลึกลงเดียว จะนิยมเดินในจังหวะแขกจะเล่นระดับความสูงต่ำ และเล่นมือ หรือ สลับกันออกด้านซ้ายขวา นิยมจัดแถวลักษณะนี้ในบางช่วงของเพลงเท่านั้น

8. รูปแบบลักษณะตอนลึกลง 2 แถว นี้จะพบเห็นมากในรูปของขบวนแห่ ถ้ามีผู้แสดงจำนวนมากอาจจะเรียงเพิ่มเป็น 4 แถว แต่จะไม่นิยมแปรแถว แต่จะใช้การหันทิศทางแทน เช่น เมื่อโห่การเดินอยู่กับที่อาจจะหมุนไปที่ละทิศ จนครบ 4 ทิศ แล้วจึงเดินเดินต่อไป

ผู้ที่ เป็น "เฟิร์ส" จะอยู่ด้านหน้าเสมอ 1 ทีมอาจจะมี 1-2 คน หากเป็นแถวหน้ากระดานจะอยู่ตรงกลาง ที่ทุกคนสามารถเห็นได้ชัดเจน แล้วแต่การฝึกซ้อมมา การเดินของทางเครื่องบางแถวแทบจะทุกคณะจะไม่นิยมแปรแถวมาก เพลงหนึ่งจะนิยมใช้รูปแบบการจัดแถวแบบเดียวเพียงแต่ใช้การเดินขึ้น-ลงและหมุนตัวแทนการแปรแถว เพราะการฝึกซ้อมมิได้ฝึกซ้อมเป็นเพลง จะซ้อมเป็นจังหวะเน้นการเดินเป็นจังหวะมากกว่าเป็นเพลง เพราะจะต้องเดินเข้ากับวงดนตรีทุกคณะได้ หากจะต่อเป็นเพลงละท่าและมีการแปรแถวทุกเพลงทำให้ผู้แสดงสับสน ดังนั้นจึงไม่เน้นการแปรแถวแต่จะเน้นท่าทางการเดินแต่ละจังหวะมากกว่า จากคำบอกเล่าของครูฝึกซ้อมการเดินในภาคอีสานท่านหนึ่งเล่าว่า¹ "คณะทางเครื่องทั่วไปต่างจากทางเครื่องที่บางแถวในเรื่องของการฝึกซ้อมเพราะจะฝึกซ้อมกันเป็นเพลง ใช้การจำเป็นหลักในแต่ละเพลงมีท่าทางเฉพาะแตกต่างกันทุกเพลง ไม่มีผู้นำการเดินทุกคนจะต้องใช้การจำของตัวเอง ไม่มีปรากฏว่าไปเดินรับจ้างให้

¹ สัมภาษณ์ครูศรีมี มูลทิพย์, ผู้ฝึกซ้อมการเดินให้กับวงดนตรีคณะอินทรีอีสาน, วันที่ 29 มีนาคม

กับวงดนตรีคณะอื่นนอกจากวงดนตรีในคณะตนเพราะการฝึกซ้อมแตกต่างกันจะต้องมีความสัมพันธ์กันกับดนตรีเป็นอย่างมาก ผู้ควบคุมการเดินจะเป็นคนที่เลือกเพลงการเดินในแต่ละงาน และไปบอกนักดนตรีให้ซ้อมเพลงใดบ้างที่ทางเครื่องจะเดินได้ นับว่าทางเครื่องบางเสรีเป็นทางเครื่องที่มีปฏิภาณไหวพริบมาก ไม่ต้องซ้อมกับดนตรีวงใดก็สามารถเดินได้กับทุกวง และทุกจังหวะ ถือได้ว่าทางเครื่องที่บางเสรีฝึกการเดินเพื่อรับจ้างเดินเป็นอาชีพโดยเฉพาะ”

ตำแหน่งการแสดงของทางเครื่องและกลุ่มนักแสดงที่เกี่ยวข้อง

เวทีแต่ละเวทีจะมีความแตกต่างกันออกไปตามงานที่ได้ว่าจ้างไปแสดง แต่จะมีความเหมือนกันคือการแบ่งส่วนของเวทีจะแบ่งออกได้ 3 ส่วน คือ

1. ส่วนหน้าเวทีหรือส่วนที่ 1 ที่อยู่ติดกับผู้ชมจะเป็นส่วนของนักร้อง
2. ส่วนกลางหรือส่วนที่ 2 ซึ่งอยู่ด้านหลังนักร้องจะเป็นส่วนของนักแสดงทางเครื่อง
3. ส่วนหลังสุดหรือส่วนที่ 3 ซึ่งอยู่ด้านหลังนักแสดงทางเครื่องจะเป็นส่วนของนัก

ดนตรี ดังแผนผังด้านล่าง

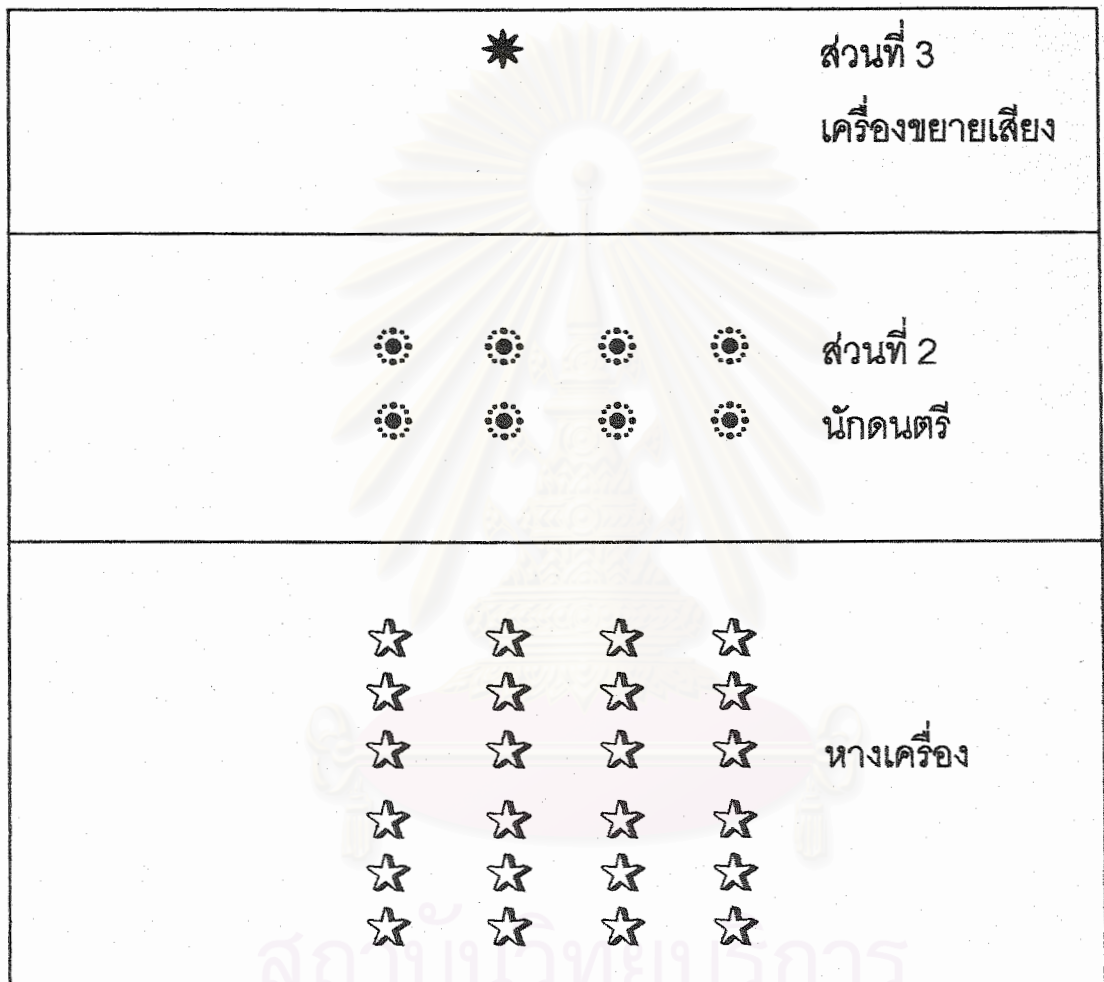

หน้าเวที

ภาพที่ 26 : ภาพแผนผังการจัดวางตำแหน่งหน้าที่แต่ละหน้าที่ของการแสดงทางเครื่องประกอบการบรรเลงของวงดนตรีที่แสดงอยู่บนเวทีทุกงาน

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, ได้จำลองภาพมาจากการดูการแสดงบนเวทีของทางเครื่องและคำบอกเล่าของผู้เชี่ยวชาญและนักแสดงทางเครื่อง นักดนตรี รวมทั้งภาพถ่ายในอดีต-ปัจจุบัน

ส่วนการแสดงของทางเครื่องในรูปของการจัดเป็นขบวนหน้านั้นตำแหน่งของทางเครื่องจะอยู่ด้านหน้า และต่อมาก็เป็นนักดนตรี ตามด้วยเครื่องขยายเสียงอยู่ด้านหลัง (จะอยู่ในรถเข็นหรือบนรถปิกอัพ บางงานที่ไม่ใหญ่ก็จะมีผู้แบกใส่ป่าตาม ดั้งแผนผังด้านล่าง

ภาพที่ 27 : ภาพแผนผังการจัดวางตำแหน่งหน้าที่แต่ละหน้าที่ของการแสดงทางเครื่องในรูปของขบวนแห่

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, ได้จำลองภาพมาจากการดูการแสดงในขบวนแห่งานทอดกฐิน และงานบวชและจากการบอกเล่าของผู้เชี่ยวชาญ (เจ้าของคณะ นักแสดง, นักดนตรี และผู้ที่เคยพบเห็น

3.5 วิธีการแสดงทางเครื่องบางเครื่อง “คณะแม่ถนอม”

การแสดงของทางเครื่องจะไม่มีควมยุ่งยากสักเท่าใดนักเพราะเป็นการเต้นประกอบเพลง แล้วแต่ว่านักดนตรีจะมีความพร้อมหรือยัง จะให้ทางเครื่องออกเพลงจังหวะใดก่อน จะต้องมีการตกลงกันส่วนใหญ่จะมีการบรรเลงของวงดนตรีไปก่อน 3-4 เพลง เพื่อเรียกคนดู จากนั้นผู้แสดงทางเครื่องจึงขึ้นเต้นประกอบเพลง ขั้นตอนการแสดงมีดังนี้ คือ

1. ไหว้ครู จะมีการยกมือไหว้ขึ้นเฉย ๆ เพื่อระลึกถึงครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองได้นับถือ (พ่อแก่ฤษี)
2. เดินขึ้นจัดแถวตามตำแหน่งของตนที่ตกลงกัน จะทำการยกมือไหว้เพื่อระลึกถึงครูก่อนทุกครั้งที่ย่อแสดง และเริ่มเต้นจากท่าเต้นที่มีการใช้มือและเท้าในท่าเต้นที่ง่ายก่อน
3. บางงานอาจเต้น 2-3 เพลงในจังหวะเดียวกัน แล้วจึงลงมาเปลี่ยนชุดครั้งหนึ่ง เช่น 3 เพลงแรกเป็นเพลงช้า ในรอบต่อไปอาจจะขึ้นเต้นจังหวะที่เร็วกว่ารอบแรกในคืนหนึ่งจะเต้นประมาณ 10-12 เพลง ในแต่ละเพลงจะมีการเปลี่ยนรูปแบบแถวสลับกันไป ส่วนมากจะเป็นการเต้นอยู่กับที่ เดินขึ้นเดินลง เดินไปทางซ้าย-ขวา หมุนตัว ส่วนการแปรแถวนั้นจะมีเฉพาะการเต้นที่ส่งเข้าประกวด หรือเพลงที่มีการฝึกซ้อมมาเป็นเพลง เช่น เพลงที่กำลังได้รับความนิยมในแต่ละยุค ซึ่งมีการเลียนแบบทางเครื่องของนักร้องที่มีชื่อเสียงมา โดยดูจากวิดีโอ, โทรทัศน์

การแสดงทางเครื่องจะนิยมเต้นเป็นจังหวะเดียวติดต่อกันเพื่อไม่ให้เสียเวลาการแต่งตัว เพราะการเต้นกับการแต่งกายต้องมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น ดนตรีจะบรรเลงเพลงเป็นจังหวะเดียวกันประมาณ 2-3 เพลง แล้วเปลี่ยนจังหวะ อาจจะคั่นด้วยการร้องเพลงช้า เพื่อให้ทางเครื่องเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว แต่ถ้าหากงานใดมีงบสูงก็จะจ้างทางเครื่องมา 2 ชุด สลับกันเต้นเกือบทุกเพลง ก็ทำให้งานมีสีสันยิ่งขึ้นไม่เบื่อ เพราะทางเครื่องสามารถเต้นได้ทุกแนว ทุกจังหวะ แต่จะอยู่ในขอบเขตจำกัดของการตกลงกันตั้งแต่แรกระหว่างผู้จ้างกับเจ้าของคณะ ส่วนมากจะปล่อยการแสดงให้เหมาะสมกับเวลาจะอยู่ภายใน 4-5 ชั่วโมง

การเต้นทางเครื่องเป็นการเต้นที่เป็นการย่ำเท้าไปตามจังหวะของดนตรีในจังหวะสากลที่มีทำนองเพลงลีลาศเช่น ปีกิน ชะชะช่า ดลุง วอลซ์ รุมบ้า กลซ่า ไชล (คือเพลงสตริงที่ได้รับการในปัจจุบัน) ส่วนการเต้นทางเครื่องประกอบวงดนตรีสากลที่บรรเลงทำนองแบบไทยก็คือ จังหวะรำวง จังหวะเซ็ง จังหวะนานาชาติ เช่น อินเดี่ย การเต้นประกอบจังหวะเช่นนี้จะมีการนำท่ารำไทยมาผสมผสานกับการเต้นของทางเครื่อง ในลักษณะของการย่ำเท้าประกอบจังหวะเพลงของดนตรีสากล แล้วแต่วงดนตรีจะบรรเลงเพลงจังหวะใด ผู้เต้นไม่มีสิทธิ์เลือกเพลงเต้น ต้องไปรับคิว

เพลงจากวงดนตรี จะได้ว่าช่วงใดจะเต้นประกอบเพลงจังหวะใดเพื่อเตรียมแต่งกายได้สอดคล้องกับการเต้นในแต่ละจังหวะหรือในแต่ละช่วง จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะวงเครื่อง และนักแสดงทางเครื่องพบว่า จังหวะการเดินมีอยู่หลายจังหวะ แต่จะนิยมเต้นอยู่เพียงไม่กี่จังหวะตามความนิยมในแต่ละยุค โดยแบ่งออกเป็นจังหวะสากลและจังหวะเพลงลูกทุ่งประยุกต์ขึ้นใหม่ในประเทศ (ซึ่งส่วนมากจะมีทำร่วมกับการเต้นของท่าแบบสากล มีปรากฏให้เห็นดังนี้

จังหวะสากล

1. จังหวะชะชะซ่า
2. จังหวะบิกิน
3. จังหวะรุมบ้า
4. จังหวะกัวละซ่า
5. จังหวะร็อคแอนด์โรล
6. จังหวะวอลซ์
7. จังหวะสโลว์
8. จังหวะฮาวาย
9. จังหวะโซล

จังหวะเพลงลูกทุ่งประยุกต์ที่นำทำนองเพลงไทยเดิมหรือไทยพื้นบ้าน

1. จังหวะรำวง กลองยาว
2. จังหวะฟ้อน
3. จังหวะเซิ้ง ลำเพลิน หมอลำ
4. จังหวะลำตัด เพลงอีแซว
5. จังหวะลิเก (แหล)
6. จังหวะนาฏชาติได้แก่ อีนเดีย จีน ลาว เป็นต้น

จังหวะการเต้นดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ประกอบอาชีพทางเครื่องจะมีการฝึกซ้อมเต้นทุกจังหวะ เพราะแต่ละงานที่ได้ว่าจ้างไปเต้นไม่มีสิทธิ์เป็นผู้เลือกเพลงขึ้นอยู่กับวงดนตรีที่เล่นจะ

บรรเลงเพลงจังหวะใดจะต้องสามารถเต้นให้ได้ทุกจังหวะ จึงถือว่าคณะทางเครื่องคณะนั้นมีประสิทธิภาพสูง แต่ในปัจจุบันนี้งานมีมากขึ้นทำให้คณะทางเครื่องบางคณะไม่ค่อยจะพิถีพิถันในเรื่องของการเลือกใช้ท่าทางการเต้นที่เหมาะสมกับบทเพลงมากนัก (เพราะมีเวลาฝึกซ้อมน้อย) ซึ่งจะแตกต่างจากคณะแม่ถนอม จะมีนักแสดงในสังกัดหลายกลุ่มทำให้การฝึกหัดการเต้นแยกออกได้หลายรูปแบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้จัดการแต่ละกลุ่มโดยมีวิธีฝึกหัดที่เหมือนกัน สามารถทำให้นักแสดงทางเครื่องเต้นได้ดี จำทำเต้นได้อย่างแม่นยำ ดังจะกล่าวถึงวิธีการฝึกหัดในบทต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ขั้นตอนการฝึกหัดการเต้น

การฝึกหัดการเต้นในแต่ละคณะนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งจะขึ้นอยู่กับนโยบายของเจ้าของคณะแต่ละคณะ จากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าสิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพการเต้นรับจ้างของคณะทางเครื่องบางเสว่ "คณะแม่อนอม" ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นเป็นอย่างมาก ถือเป็นารเริ่มต้นในการประกอบอาชีพการแสดงทางเครื่อง โดยจะต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสำคัญ

4.1 วิธีการฝึกหัด แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน รูปแบบการฝึกหัดขั้นพื้นฐานและขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นประกอบเพลง

4.2 ระยะเวลาและสถานที่ฝึก

4.3 ผู้ฝึกซ้อม

4.1 วิธีการฝึกหัดและการเต้นประกอบจังหวะ

ขั้นตอนการฝึกหัดทางเครื่องจะเป็นไปอย่างมีระบบจะฝึกจากขั้นที่ง่ายไปจนถึงขั้นที่ยาก จะฝึกหัดส่วนต่าง ๆ ของร่างกายทีละส่วน จนเกิดความชำนาญ แล้วจึงใส่ท่าทางเข้าไปให้เกิดความสมบูรณ์พร้อมที่จะเต้นเข้ากับจังหวะเพลงได้

การฝึกการเต้นทางเครื่องสามารถแบ่งขั้นตอนการฝึกหัดออกได้ 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน ได้แก่
  - 1.1 ฝึกหัดการใช้สะโพก
  - 1.2 ฝึกหัดการใช้เท้า
  - 1.3 ฝึกการเดินขึ้น-เดินลง
2. ขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นประกอบจังหวะเพลง
  - 2.1 การฝึกหัดการเต้นประกอบเพลงจังหวะสากล
  - 2.2 การฝึกหัดการเต้นประกอบเพลงลูกทุ่งประยุกต์

รูปแบบการฝึกหัด

1. ขั้นตอนการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน

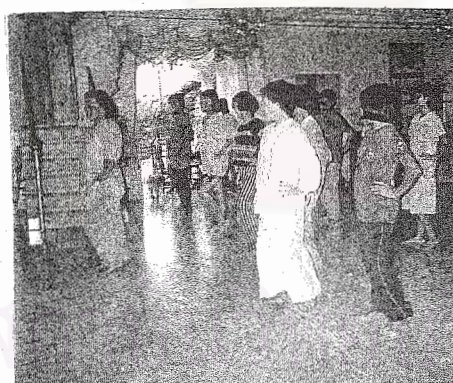
1.1 ฝึกหัดการใช้สะโพก

ส่วนสำคัญของการฝึกหัดการใช้สะโพกอยู่ที่สะเอว, หัวเข่า, ออก, ก้น ขาจะต้องไม่กางออกกว้างเน้นการใช้สะเอวทิ้งสะโพก และแอ่นอกตั้ง ทิ้งก้นไปด้านหลัง มีลำดับการฝึกแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

1. ขั้นตอนการฝึกหัดขั้นพื้นฐาน

1.1 ฝึกหัดการใช้สะโพก

ส่วนสำคัญของการฝึกหัดการใช้สะโพกอยู่ที่สะเอว, หัวเข่า, ออก, ก้น ขาจะต้องไม่กางออกกว้างเน้นการใช้สะเอวทิ้งสะโพก และแอ่นอกตั้ง ทิ้งก้นไปด้านหลัง มีลำดับการฝึกแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

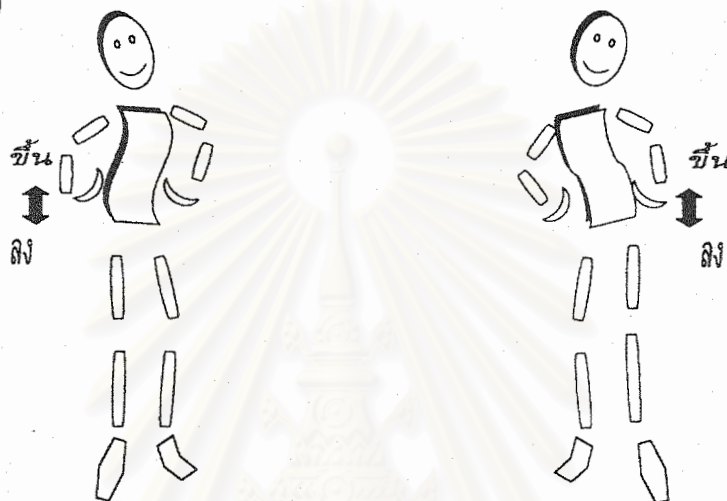

ภาพที่ 29 : ขั้นตอนการฝึกหัดขั้นที่ 1

ที่มา : ปิ่นเกศ วัชรปาด

ขั้นตอนการฝึกหัดขั้นที่ 1 จังหวะที่ 2

ปฏิบัติเหมือนกับจังหวะที่ 1 แต่ยกสะโพกขึ้นทางข้างที่วางเต็มเท้าแล้วทิ้งลง นับ 1 แล้วปฏิบัติเช่นเดิมอีกนับ 2 พร้อมกับทิ้งสะโพกไปอีกด้านหนึ่งแล้วเปลี่ยนเท้าทำสลับกันกับครั้งแรก รวมเป็น 1 ครั้ง วิธีนับคือ ยกสะโพก 1-2 นับหนึ่ง เปลี่ยน 1-2 นับสองปฏิบัติเช่นนี้สลับกันไปจนเกิดความชำนาญ

ภาพที่ 30 : จังหวะที่ 1 ยกสะโพกขึ้นลง

แล้วจึงนับ 1

จังหวะที่ 2 :ยกสะโพกขึ้น-ลง

พร้อมทั้งสะโพกไปอีกด้าน นับ 2

ปฏิบัติสลับกันไปจนเกิดความชำนาญ แล้วจึงปฏิบัติขั้นตอนต่อไป

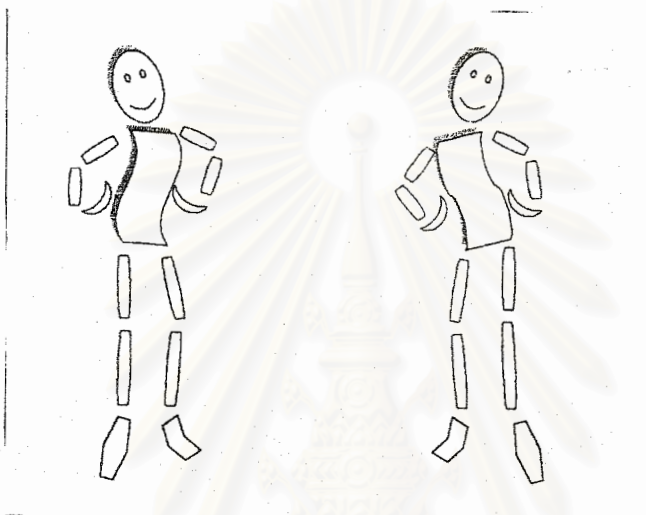
ขั้นตอนการฝึกหัดขั้นที่ 1 จังหวะที่ 3

จังหวะนี้เป็นจังหวะที่ต้องใช้ความชำนาญและเร็ว จะต้องปฏิบัติจังหวะที่ 1 และจังหวะที่ 2 มาจนชำนาญก่อน จึงจะปฏิบัติจังหวะที่ 3 ได้อย่างถูกต้อง เพราะขั้นตอนการปฏิบัติในจังหวะนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ท่าเต้นอ่อนตัว หรือทำให้ผู้เต้นดูเอวอ่อน หรือเอวดี เป็นเทคนิคการใช้ท่าเต้นของหางเครื่องที่ทำให้ท่าเต้นออกมาดูสวยงาม เป็นการหลอกตาผู้ชมได้ด้วยการใช้สะโพก¹

ขั้นตอนนี้นอกจากจะใช้การย่อเข้า การส่ายสะโพกและจะต้องใช้การกดไหล่เข้าช่วย นับจังหวะเร็วข้างละ 1 ครั้ง ดังนี้

วางเท้าใดเท้าหนึ่งเต็มเท้า ส่วนอีกเท้าหนึ่งแตะด้วยจมูกเท้า ยึดอกตึง แอ่นกันไปด้านหลัง คือท่าเตรียม ดังภาพ

¹ สัมภาษณ์ณนอม ผดุงประเสริฐ, หัวหน้าหางเครื่องบางเสร์คณะแม่ณนอม, วันที่ 21 ตุลาคม 2542.

ภาพที่ 31: ขั้นตอนการฝึกขั้นที่ 1 จังหวะที่ 3

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา

1.2 ฝึกการใช้เท้า

ก่อนการฝึกการใช้เท้าจะต้องมีท่าบริหารส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตั้งแต่ช่วง
เอวลงไป เพื่อเป็นการเตรียมพร้อม ขั้นตอนการเตรียมพร้อมมีดังนี้

- ขั้นที่ 1 ยืนเขย่งเท้าขึ้น-ลง
- ขั้นที่ 2 ยืนเตะเท้า
- ขั้นที่ 3 ฝึกสะโพก
- ขั้นที่ 4 ฝึกการเดินขึ้นเดินลง

ขั้นที่ 1 ยืนเขย่งเท้าขึ้น-ลง

วิธีปฏิบัติ

- ยืนเท้าชิดกัน มือทั้งสองทำวสะเอว ยึดตัวตรง
- ค่อย ๆ ยกส้นเท้าทั้งสองขึ้นเหนือพื้นและวางลง

ปฏิบัติสลับกัน 1-100 ครั้ง (โดยประมาณ)

ประโยชน์

เพื่อให้มีการยืดหยุ่นตัวได้ดี ในขณะเดิน จะทำให้ดูตัวเบา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 32 : การเตรียมการใช้เท้าด้วยการยืนเขย่ง

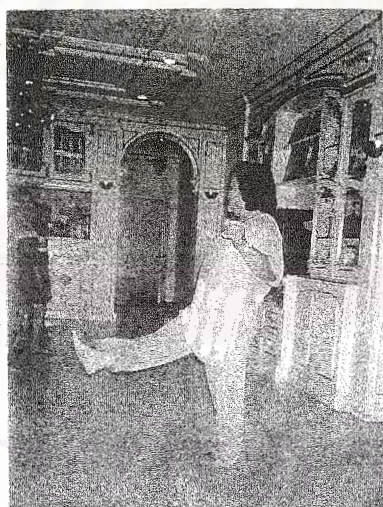
ขั้นที่ 2 ยืนเตะเท้า ซ้าย-ขวา

วิธีปฏิบัติ

- ยืนตรงปลายเท้าทั้งสองชี้ไปด้านหน้า มือทั้งสองทำวงสเวดเตะเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปด้านหน้าประมาณ 45 ปลายเท้าชี้ขึ้นปกติ(ไม่กดปลายเท้าลงลง) เท้าอีกข้างที่ยืนอยู่เหยงขึ้นจากพื้นเล็กน้อย ปฏิบัติสลับกัน 1-100 ครั้ง (โดยประมาณ)

ประโยชน์

เพื่อทำให้เกิดความคล่องตัวในการใช้เท้าเป็นการบังคับเท้าให้เกิดความเคยชิน

ภาพที่ 33 : ยืนเตะเท้าสลับกันซ้าย-ขวา

ที่มา : แม่ถนนอม ผดุงประเสริฐ

ขั้นที่ 3 ฝึกการทิ้งสะโพกสลับกันซ้ายขวา

วิธีปฏิบัติ

ปฏิบัติเช่นเดียวกับขั้นตอนการใช้สะโพก ในจังหวะที่ 1 และจังหวะที่ 2 ฝึกประมาณ 20 นาที

ประโยชน์

ประโยชน์ของการฝึกสะโพกเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับการเดินเข้าจังหวะ เพื่อให้ท่าเดินดูอ่อนตัว

1.3 ฝึกการเดินขึ้น-เดินลง

วิธีปฏิบัติ

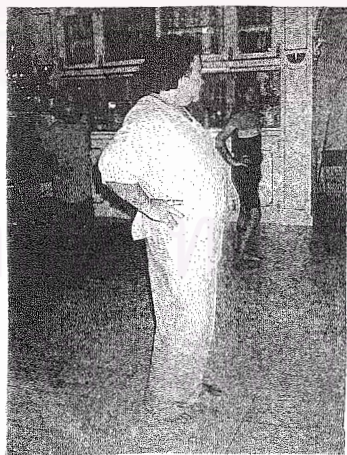
- มือทั้งสองทำวสะเอว ตัวตั้งตรง แล้วจึงก้าวเท้าใดเท้าหนึ่ง (ส่วนใหญ่จะก้าวเท้าซ้ายก่อน) ขึ้นสลับกัน ซ้าย-ขวา-ซ้าย น้ำหนักตัวอยู่เท้าหน้าที่ยก เปิดส้นเท้าด้านหลัง

- ถอยเท้าขวา-ซ้าย-ขวา น้ำหนักตัวอยู่ด้านหลังที่ถอยหลัง แต่ด้วยปลายเท้าที่อยู่ด้านหน้า

ข้อสำคัญ การก้าวเท้าทุกครั้งจะต้องทิ้งสะโพกไปด้านข้างเท้าที่ก้าวหรือถอย

ประโยชน์

เพื่อให้การเดินมีความคล่องตัว มีทิศทางการบิดสะโพกไปทางเดียวกัน

ภาพที่ 34 : ขั้นตอนการฝึกเดินพร้อมทั้งทิ้งสะโพก

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, 21 ตุลาคม 2542.

ฝึกปฏิบัติเช่นนี้สลับกันจนผู้ฝึกพึงพอใจ ผู้ใดปฏิบัติได้ก่อนได้พักก่อน หากใครยังไม่
ได้ก็ฝึกจนกว่าจะได้และถูกต้องจึงจะได้พัก ส่วนใหญ่เด็กฝึกใหม่จะมีความพยายามสูง เพราะหาก
ผู้ใดเป็นซ้ำก็จะได้ไม่ได้ออกแสดงเร็ว เงินก็จะได้ ดังนั้นผู้ที่มาฝึกใหม่จึงมีความขยันอดทน เพื่อจะ
ได้ต่อทำเต็มเป็นจังหวะ และได้แสดง

เทคนิคการจำที่ทำให้หางเครื่องฝึกใหม่เดินได้เร็วและประหยัดเวลาคือ การให้ผู้ฝึก
เดินนับจังหวะไปพร้อมกับการปฏิบัติท่าทางการฝึกด้วยการนับดัง ๆ เพื่อให้ผู้เดินจดจำท่าเดิน
ได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ¹

2. ขั้นตอนการฝึกการเต้นประกอบจังหวะเพลง

การฝึกหัดขั้นนี้จะต้องผ่านการฝึกหัดการเต้นขั้นพื้นฐานมาอย่างชำนาญแล้ว แต่
จะฝึกตามขั้นตอนคือ ก่อนเข้ากับจังหวะเพลงจะต้องใช้การนับเหมือนการฝึกในขั้นแรกเสียก่อนจน
เกิดความคล่อง แล้วจึงฝึกซ้อมกับเพลงจริงโดยการเปิดเทป-จะเริ่มการฝึกจากทำให้ชำนาญก่อน
ต่อจากนั้นก็เพิ่มลีลาการใช้เท้าเช่น การเตะ การหมุน การเดินไปในทิศทางอื่น ๆ นอกเหนือจากการ
เดินขึ้นเดินลง เมื่อเกิดทักษะจนเดินเข้ากับเพลงได้แล้วจึงเพิ่มลายมือให้² การใส่ลายมือจะนิยมใส่
คล้าย ๆ กันทุกจังหวะ แต่จังหวะการเต้นของเท้าต่างกัน การใส่ลายมือนั้นจะต้องฟังบทเพลงว่ามี
ทำนองช้าหรือเร็วเพียงใด

ขั้นตอนการฝึกหัดการเต้นประกอบจังหวะเพลงมีการถ่ายทอดดังนี้

นางเครื่องบางเส่ย "คณะแม่ถนอม" เป็นคณะที่ตั้งขึ้นมาด้วยความรัก ความชอบใน
งานศิลปะแขนงนี้ และมีรูปแบบการเต้นเป็นแบบบางเส่ยอย่างแท้จริง มีการสืบทอดมาจากระบบ
ครอบครัวก่อน เพราะสมัยก่อนเป็นธุรกิจขนาดเล็ก แต่ปัจจุบันมีใช้แล้ว เปลี่ยนเป็นศิลปะการแสดง
เพื่อธุรกิจโดยตรง มีการถ่ายทอดมาจากหัวหน้าคณะซึ่งบางครั้งอาจเป็นลูกหลานของเจ้าของคณะ
อีกที ถ่ายทอดให้กับนักแสดงนางเครื่องในแต่ละรุ่น จะฝึกซ้อมเป็นกลุ่ม ใครเก่งหรือขยันอดทนกับ
การฝึกซ้อมก็จะได้ออกแสดงเร็ว และมุ่งเต้นรับจ้างให้กับคณะของตนที่สังกัดอยู่เท่านั้น แต่คณะ
นางเครื่องจะเต้นรับจ้างให้กับวงดนตรีทุกวง และไม่มีการฝึกซ้อมร่วมกับวงดนตรีที่บรรเลงให้เต้น
ซึ่งนับว่าแตกต่างจากนางเครื่องจากที่อื่นมาก นับเป็นอาชีพที่เต้นรับจ้างโดยแท้จริง การถ่ายทอด
เป็นไปในรูปแบบของผู้ว่าจ้างกับผู้รับจ้าง จึงไม่มีความผูกพันกันในแง่ของครูกับศิษย์ และเป็น

¹ สัมภาษณ์ ถนอม ผดุงประเสริฐ, วันที่ 21 ตุลาคม 2542.

² ลายมือ หมายถึง ลักษณะของการเปลี่ยนท่าทางการใช้มือในแต่ละท่า

การแสดงที่มีตัวกำหนดมาก เช่น อายุ รูปร่าง ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนผู้แสดงอยู่เสมอ มีการเพิ่มการออกอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้คณะมีคุณภาพการแสดงอยู่อย่างต่อเนื่อง

การเดินเข้าจังหวะ

- การฝึกขั้นที่ 1 หัตถ์ทำท่าตามการนับด้วยการออกเสียงของตนเองดัง ๆ 1-2-3-4 ซึ่งเป็นกรนับจังหวะหลักของการเดิน เดินเข้าทำขึ้นหน้าและถอยหลัง
- การฝึกขั้นที่ 2 ฝึกจังหวะชะชะซ่า เป็นจังหวะแรก ซึ่งถือเป็นจังหวะขั้นพื้นฐาน (จังหวะครู) ของการเดิน เนื่องจากทุกจังหวะมีการเดินที่คล้ายกันในลักษณะของการเดินขึ้นหน้าถอยหลัง เหมือนกับเป็นการฝึกการก้าวเท้า
- การฝึกขั้นที่ 3 ผู้ฝึกซ้อมทุกคนหันหน้ามาชนกับผู้ฝึก และเรียงหน้ากระดานสลับฟันปลา เพื่อให้มองเห็นได้ทุกคน ส่วนผู้ที่เดินเก่งหรือที่เรียกว่า "เฟิร์ส" จะอยู่ด้านหน้าสุด หันหน้าเข้าหาผู้ฝึกเช่นกันเพื่อเป็นตัวอย่างและย้ำเท้าไปพร้อม ๆ กัน เดินขึ้น-เดินลง ตามจังหวะที่ทุกคนนับด้วยการออกเสียงนับดัง ๆ
- การฝึกขั้นที่ 4 หากฝึกจังหวะชะชะซ่าได้แล้วจังหวะต่อไปจะฝึกจังหวะใดก็ได้ แต่จะนิยมฝึกหัดจังหวะช้าไปหาจังหวะเร็วหรือหัดจังหวะที่คล้ายคลึงกันและจังหวะที่ใช้งานบ่อย
- การฝึกขั้นที่ 5 เมื่อหัดเดินตามจังหวะคล่องแล้วก็ฝึกการเดินรูปแบบที่ยากขึ้น เช่น เดินไปด้านข้าง การหมุนตัว การเตะเท้า การสะบัดขาไปด้านข้าง แต่ก็ยังคงรักษารูปแบบของการย้ำเท้าตามจังหวะหลักไว้
- การฝึกขั้นที่ 6 เมื่อหัดการเดินเท้าได้แล้วจะใส่ท่าของการใช้มือที่หลัง แล้วแต่ความเหมาะสมกับจังหวะแต่ละจังหวะ เรียกว่าการใส่ "ลายมือ"

เมื่อออกแสดงได้แล้ว ขณะแสดงผู้แสดงสามารถพลิกแพลงการย้ำเท้าหรือการใช้ตัว เช่น ปิดไหล่ การทิ้งสะโพก การสะบัดขา แต่จะต้องขึ้นอยู่กับผู้นำการเดินเท่านั้น เพราะจะต้องเดินเหมือนกัน ส่วนมากถ้าเป็นเด็กใหม่ขึ้นเวที ผู้นำการเดินจะให้ท่าพื้นฐานเรียกว่าท่าย่อย (คือท่าที่ไม่มีลีลาการเดินมากนัก เป็นท่าที่ง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนจะมีท่าเดินที่เป็นมาตรฐานบ้างเล็กน้อย (คือท่าที่เดินยากมีลักษณะการใช้เท้ามากกว่าท่าย่อย ผู้ที่เดินเก่งแล้วจะเดินแต่ท่ามาตรฐานเท่านั้น)

ระยะของการฝึก

ในขั้นนี้ผู้แสดงจะมีระยะการฝึกหัดที่ไม่เท่ากันเสมอไป ขึ้นอยู่กับความสามารถ ความขยันของแต่ละบุคคล และจะต้องหมั่นฝึกซ้อมอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉลี่ยแล้วจะอยู่ในระยะเวลา 1 เดือน วันละ 3-4 ชั่วโมง เข้าและป่วย แล้วแต่ความเหมาะสม หากวันใดไม่มีคิวการแสดงก็ซ้อมได้มากหน่อย แต่ถ้าหากเป็นการเดินในจังหวะใหม่ ตามสมัยนิยมที่คณะจ้ำครูจากที่อื่นมาฝึก จะเดินตลอดทั้งวันประมาณ 4-8 ชั่วโมง เพื่อให้คุ้นกับการว่าจ้ำ จะจ้ำครูมาสอนให้ตลอดทั้งเดือน ยกเว้นเสาร์-อาทิตย์ไม่สอน การฝึกหัดขั้นพื้นฐานจะอยู่ในช่วงระยะเวลาภายในครึ่งเดือนก็จะทำการฝึกการเดินเข้าจังหวะให้แล้วแต่ว่าใครเดินเป็นเร็วก็ได้ออกแสดงเร็ว

สถานที่ในการฝึกหัด

ส่วนใหญ่การฝึกซ้อมจะฝึกในห้องโถงใหญ่ บรรจุกคนเดินได้มาก บางครั้งถ้าห้องบรรจุน้อยจะออกมาซ้อมกลางลานบ้าน ในช่วงเวลาที่ไม่ร้อน แต่จะมีปรากฏน้อยมาก เพราะขณะนี้ได้ทำห้องฝึกซ้อมและขยายห้องให้ใหญ่ขึ้นอีกกว่าเดิม และมีการปิดกระจก แต่อยู่ในตัวบ้านของเจ้าของคณะ

ขั้นตอนการฝึกการเดินประกอบจังหวะดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นจะอธิบายไว้ในเชิงสัญลักษณ์ดังนี้เพื่อง่ายต่อการศึกษา ในการฝึกการเดินในจังหวะต่าง ๆ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สัญลักษณ์การย่อเท้า

สัญลักษณ์ย่อเท้า	คำอธิบาย
1. 	ก้าวเท้าซ้ายเต็มเท้า
2. 	ก้าวเท้าขวาเต็มเท้า
3. 	ปลายเท้าซ้าย
4. 	ปลายเท้าขวา
5. 	ลากเท้าซ้าย
6. 	ลากเท้าขวา
7. 	เตะเท้า
8. 	ยืนอยู่กับที่
9. 	วางด้วยปลายเท้า
10. 	ยกเท้า
11. 1234 	จักระการก้าวเท้า
12. 	ทิศทางการเดินเท้า
	หมุนรอบตัว

2. การเต้นประกอบจังหวะเพลง

การเต้นประกอบจังหวะเพลง มีการฝึกขั้นพื้นฐานตั้งแต่การเต้นย่อยไปสู่การเต้นเป็นชุด (คือการนำท่าย่อยมาเรียงทำต่อกัน) แต่จะยึดหลักการนับเป็นสำคัญ แบ่งการเต้นออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1. เต้นประกอบจังหวะสากล (จังหวะลีลาศ) 2. เต้นประกอบจังหวะเพลงลูกทุ่งประยุกต์ (เป็นเพลงที่เกิดขึ้นมาใหม่ภายหลังโดยนำทำนองเพลงไทยเดิมหรือไทยพื้นบ้านมาใส่จังหวะใหม่) จังหวะที่นิยมเต้นจะมีประมาณ 9 จังหวะหลัก แต่มีได้หมายถึงว่าในการแสดงครั้งหนึ่งจะต้องเต้นให้ครบทุกจังหวะเหมือนเช่นรำวง การฝึกหัดจะฝึกทุกจังหวะไว้ เพื่อเตรียมพร้อมเสมอ ต้องเต้นได้ทุกจังหวะ งานแต่ละงานจะไม่มีกำหนดจังหวะการเต้นแน่นอน จะขึ้นอยู่กับวงดนตรี และเพลงที่กำลังได้รับความนิยมในแต่ละยุค บาคืนเต้นซ้ำกันหลายจังหวะแต่จะใช้การเปลี่ยนลายมือให้แตกต่างกัน จึงทำให้การแสดงทางเครื่องเป็นการแสดงที่ไม่น่าเบื่อ หากตัวจับยาก น่าติดตาม สนุกเข้าใจ เมื่อชมแล้วเกิดความเพลิดเพลินใน 1 เพลงจะมีท่าเต้นประมาณ 5-6 ท่า ส่วนลักษณะการจัดแถวจะไม่นิยมแปรแถวมากนักแถวที่นิยมในการแสดงบนเวทีงานเลี้ยงทั่วไป ก็จะเป็นแถวหน้ากระดาน หรือถ้าจำนวนผู้เต้นมาก จะซ้อนเป็น 2 แถว สลับฟันปลา ท่าเต้นมีการเดินขึ้น-เดินลง หมุนรอบตัวเอง ก็ทำให้เกิดความแตกต่างกันแล้ว เพราะเครื่องแต่งกายก็ช่วยทำให้ผู้ชมตื่นตาถึงแม้ว่าจะนำท่าเต้นท่าเดิมมาเต้นก็ทำให้ไม่น่าเบื่อ

จังหวะการเต้นของทางเครื่องบางเครื่องโดยเฉพาะคณะแม่ถนอม จะมีวิธีการฝึกที่มีขั้นตอน จะเริ่มฝึกตั้งแต่จังหวะที่เรียกว่า จังหวะเพลงครูไปเป็นจังหวะแรก นั่นคือ "จังหวะชะชะซ่า" เป็นจังหวะที่นิยมใช้เต้นมากกับวงดนตรีทุกวง ถ้าเต้นจังหวะนี้ได้ดีและเป็นเร็วเปรียบได้กับการรำแม่บทของนาฏศิลป์ไทยนั่นเอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1 ขั้นตอนการฝึกเดินประกอบจังหวะเพลง

1. จังหวะชะชะซ่า

การย่อเท้า มี 2 รูปแบบ (มี 4 จังหวะ และ 8 จังหวะ)

รูปแบบที่ 1 (8 จังหวะ)

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เดินขึ้น		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้ายขึ้นไปด้านหน้า	↑	
จังหวะที่ 2 ตะแคงด้วยปลายเท้าขวา		
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าขวาขึ้นไปด้านหน้า		
จังหวะที่ 4 ย่อเท้าซ้ายลงไปข้าง ๆ เท้าขวา		
จังหวะที่ 5 ย่อเท้าขวา		
จังหวะที่ 6 ตะแคงด้วยปลายเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 7 ย่อเท้าขวาลงข้างเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 8 ย่อเท้าขวาลงข้างเท้าซ้าย		
เดินลง		
จังหวะที่ 1 ถอยเท้าซ้ายลงหลัง		
จังหวะที่ 2 ตะแคงด้วยปลายเท้าขวา		
จังหวะที่ 3 ถอยเท้าขวา		
จังหวะที่ 4 ย่อเท้าซ้ายลงไปข้าง ๆ เท้าขวา		

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจิ้งหะเท้า
จิ้งหะที่ 5 ถอยเท้าขวา	↓	
จิ้งหะที่ 6 แตะเท้าด้วยปลายเท้าซ้าย		
จิ้งหะที่ 7 ถอยเท้าซ้ายลง		
จิ้งหะที่ 8 ย่ำเท้าขวาลงไปข้าง ๆ เท้าซ้าย		

ตารางที่ 5 : ตารางแสดงการเดินจิ้งหะ ชะชะช้ารูปแบบที่ 1 (8 จิ้งหะ)

2. จิ้งหะชะชะช้า

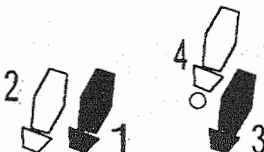
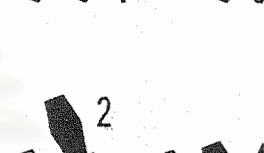
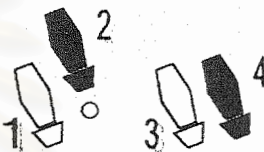

การย่ำเท้ามี 4 จิ้งหะ

รูปแบบที่ 2

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจิ้งหะเท้า
เดินขึ้น	↑	
จิ้งหะที่ 1 ก้าวเท้าซ้ายขึ้น		
จิ้งหะที่ 2 ก้าวเท้าขวา		
จิ้งหะที่ 3 ก้าวเท้าซ้าย		
จิ้งหะที่ 4 แตะด้วยปลายเท้าขวา	↓	
เดินลง		
จิ้งหะที่ 1 ถอยเท้าขวาลง		
จิ้งหะที่ 2 ถอยเท้าซ้าย		
จิ้งหะที่ 3 ถอยเท้าขวา		
จิ้งหะที่ 4 แตะด้วยปลายเท้าซ้าย		

ตารางที่ 6 : ตารางแสดงการเดินจิ้งหะ ชะชะช้ารูปแบบที่ 2 (4 จิ้งหะ)

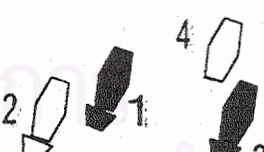

3. จังหวะกลซ่า

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เริ่ม		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าขวา		
จังหวะที่ 2 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าขวา	→	
จังหวะที่ 4 ตะเท้าซ้าย		
กลับ		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 2 ก้าวเท้าขวา	←	
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 4 ตะเท้าขวา		

ตารางที่ 7 : ตารางแสดงการเดินจังหวะกลซ่า

การเดินประกอบจังหวะกลซ่า จะใส่ลีลาไปในการส่ายไหล่ไปพร้อม ๆ กับการเดินเท้าตามจังหวะเพลง หากมีการหมุนก็จะยังคงยึดจังหวะเท้าเช่นเดิม

4. จังหวะรุมบ้า

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เริ่ม		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าขวา		
จังหวะที่ 2 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าขวา	→	
จังหวะที่ 4 ตะด้วยปลายเท้าซ้าย		
กลับ		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 2 ลากเท้าขวามาชิดเท้าซ้าย	←	
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 4 ตะด้วยปลายเท้าขวา		

ตารางที่ 8 : ตารางแสดงการเดินจังหวะรุมบ้า

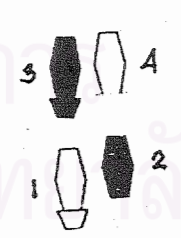
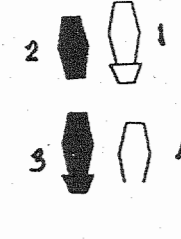
การเดินประกอบจังหวะรumba คล้ายกับจังหวะกัวละซ่า ต่างกันตรงที่ใช้การบิดไหล่ เป็นสายสะโพกและเปลี่ยนจากเตะเท้าเป็นแตะเท้าหากมีการหมุนตัวก็ยังคงยึดจังหวะเท้าเช่นเดิม

5. จังหวะบิกิน

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เดินขึ้น จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า จังหวะที่ 2 ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า จังหวะที่ 4 เตะด้วยปลายเท้า	↑	
เดินลง จังหวะที่ 1 ถอยเท้าซ้ายลง จังหวะที่ 2 ถอยเท้าขวาลง จังหวะที่ 3 ถอยเท้าซ้ายลง จังหวะที่ 4 เตะด้วยปลายเท้าขวา	↓	

ตารางที่ 9 : ตารางแสดงการเดินประกอบเพลงจังหวะบิกิน

5. จังหวะรีอคแอลโรล

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เดินขึ้น จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้าย จังหวะที่ 2 เตะด้วยปลายเท้าขวา จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าขวา จังหวะที่ 4 เตะด้วยปลายเท้าซ้าย	↑	
เดินลง จังหวะที่ 1 ถอยเท้าซ้าย จังหวะที่ 2 เตะด้วยปลายเท้าขวา จังหวะที่ 3 ถอยเท้าขวา จังหวะที่ 4 เตะด้วยปลายเท้าซ้าย	↓	

ตารางที่ 10 : ตารางแสดงการเดินประกอบเพลงจังหวะรีอค

6. จังหวะวอลซ์

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เดินขึ้น จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า จังหวะที่ 2 ก้าวเท้าขวาไปด้านหน้า จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าซ้ายไปด้านหน้า จังหวะที่ 4 ตะแคงด้วยปลายเท้า	↑	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ จังหวะปิกน ดู หน้า 26
เดินลง จังหวะที่ 1 ถอยเท้าซ้ายลง จังหวะที่ 2 ถอยเท้าขวาลง จังหวะที่ 3 ถอยเท้าซ้ายลง จังหวะที่ 4 ตะแคงด้วยปลายเท้าขวา	↓	

ตารางที่ 11 : ตารางแสดงการเดินประกอบเพลงจังหวะวอลซ์

7. จังหวะสโลว์

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เดินขึ้น จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้ายขึ้น จังหวะที่ 2 ก้าวเท้าขวาขึ้น จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าซ้ายขึ้น จังหวะที่ 4 ก้าวเท้าขวาขึ้น	↑	
เดินลง จังหวะที่ 1 ถอยเท้าซ้ายลง จังหวะที่ 2 ถอยเท้าขวาลง จังหวะที่ 3 ถอยเท้าซ้ายลง จังหวะที่ 4 ถอยเท้าขวาลง	↓	

ตารางที่ 12 : ตารางแสดงการเดินประกอบเพลงจังหวะสโลว์

8. จังหวะสรวาย

การย่อเท้ามี 4 จังหวะ

คำอธิบาย	ทิศทาง	การเดินจังหวะเท้า
เริ่ม		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าขวา		
จังหวะที่ 2 ลากเท้าซ้ายมาชิด		
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าขวา	→	
จังหวะที่ 4 ลากเท้าซ้ายมาชิด		
สลับ		
จังหวะที่ 1 ก้าวเท้าซ้าย		
จังหวะที่ 2 ลากเท้าขวามาชิด		
จังหวะที่ 3 ก้าวเท้าซ้าย	←	
จังหวะที่ 4 ลากเท้าขวามาชิด		

ตารางที่ 13 : ตารางแสดงการเดินประกอบเพลงจังหวะสรวาย

9. จังหวะโซล

จังหวะโซลจะเป็นจังหวะที่คณะทางเครื่องใช้เรียกกับการเดินประกอบเพลงสตริงที่ได้รับความนิยมที่มีจังหวะเร็ว ๆ นิยมเดินแบบแนวแดนซ์เลียนแบบท่าเต้นมาจากการเต้นของคณะแดนเซอร์ในโทรทัศน์, วีดีโอ และคิดทำขึ้นมาเองด้วยการใช้ทิศทางการเดินเท้าแบบอิสระไม่มีการใช้เท้าที่เป็นแบบแผนจะเรียกท่าเต้นตามชื่อเพลงที่ได้รับความนิยมเพลงเช่น ประกอบเพลง ท่าแมวเหมียว ท่าซาลาล่า ท่าโล๊ะ ท่าน้อย ๆ น้อย ๆ ท่าน่าอาย ท่าโซเดมาคอม เป็นต้น

ทิศทางการเดินจะใช้ทั้งทิศหน้า ข้าง และหลัง ไม่เป็นแต่ส่วนหน้าเหมือนตัวการเดินตามจังหวะอื่น ๆ

การฝึกหัดมือของการเดินประกอบจังหวะเพลงไทยสากล

ส่วนท่าทางการฝึกหัดมือนั้นมีด้วยกันหลายลักษณะซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ฝึกซ้อม แต่จะมีปรากฏอยู่ไม่กี่ท่า แต่ละท่าสามารถนำมาใส่ได้ในทุก ๆ จังหวะ จะเรียกการซ้อมเมื่อแต่ละท่าสามารถนำมาใส่ได้ตามความเหมาะสม ของแต่ละบทเพลงจะไม่ให้เกิดเป็นท่าใหม่ หรือเรียกว่าชุดมีชื่อเรียกเป็นแบบแผนตายตัวแต่เรียกตามลักษณะของการกระทำเช่น ท่ากระแทกไหล่, ท่าโบก

มือ ดันอกแบบกำมือหรือแบมือ ทำวาดแขน ทำเหยียงแขน ทำชูมือ ทำตั้งมือจับ กำมือยกสะโพก เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ท่าทางการเดินแบบกระแทกไหล่

จังหวะที่ 1,2 เดินขึ้นด้วยการก้าวเท้าขวาและซ้าย ส่วนจังหวะที่ 3 และ 4 กระแทกไหล่ไปด้านหน้า และถอยหลัง 4 จังหวะด้วยการถอยซ้ายลงหลังก่อน ปฏิบัติเช่นเดียวกับการเดินขึ้น

สถาบันวิทยบริการ

ภาพที่ 35 : ท่ากระแทกไหล่เดิน 1-2-3-4 (กระแทกไหล่)
ที่มา : ศัญญา บัวผา

ท่าทางการเดินแบบโบกมือ

การโบกมือในจังหวะที่ 1 ไปด้านซ้าย จังหวะที่ 2 โบกไปด้านขวา จังหวะที่ 3 และ 4 โบกไปทางซ้าย ซ้ำ 2 ครั้ง

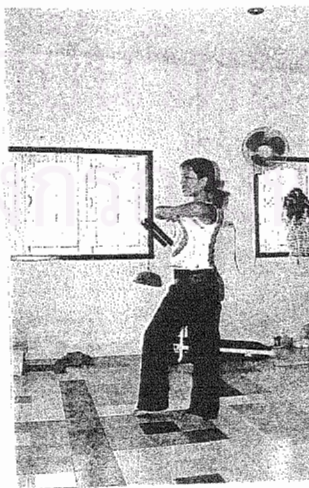

ภาพที่ 36 : ท่าโบกมือ

ที่มา : ศัญญา บัวผา

ท่าदनอกแบบกำมือหรือแบมมือตั้งขึ้น

จังหวะที่ 3,4 จังหวะมือขึ้นदन จังหวะที่ 1,2 ปลอยแบบธรรมชาติ

ภาพที่ 37 : ท่าदनกำมือ (หรือแบมมือ)दनอก 1-2, 3-4 (दनอก)

ที่มา : ศัญญา บัวผา

ท่าวาดมือ

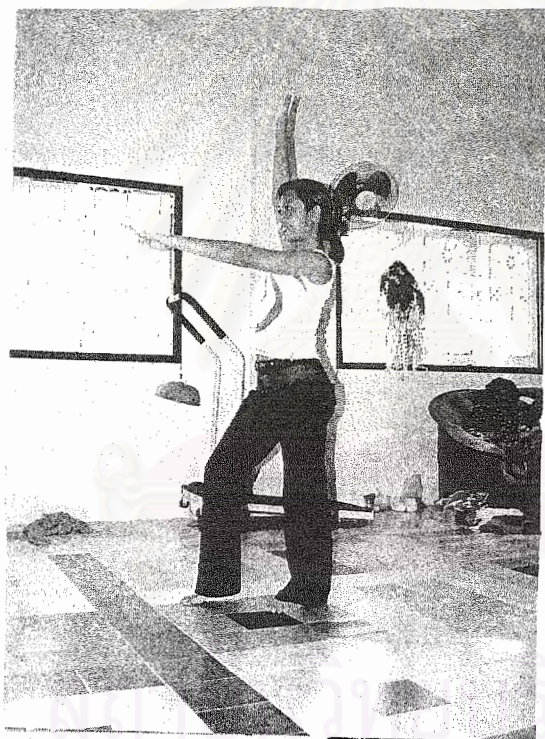
การเดินท่านี้จะมี 3 จังหวะ นับเป็น 1 ชุด

จังหวะที่ 1 ชูมือขวาขึ้นสูง และยื่นมือซ้ายเหยียดตั้งไปด้านหน้า นับ 1

จังหวะที่ 2 ยื่นมือทั้งสองเหยียดตรงไปด้านหน้า นับ 2

จังหวะที่ 3 ชูมือขวาขึ้นสูง และยื่นมือซ้ายเหยียดตั้งไปด้านหน้า นับ 3-4 จังหวะนับ

รวมกันเป็น 1 ชุด

ภาพที่ 38 : การเดินท่าวาดมือ จังหวะที่ 1

ที่มา : สัญญา บัวผา

ท่าวาดมือจังหวะที่ 2

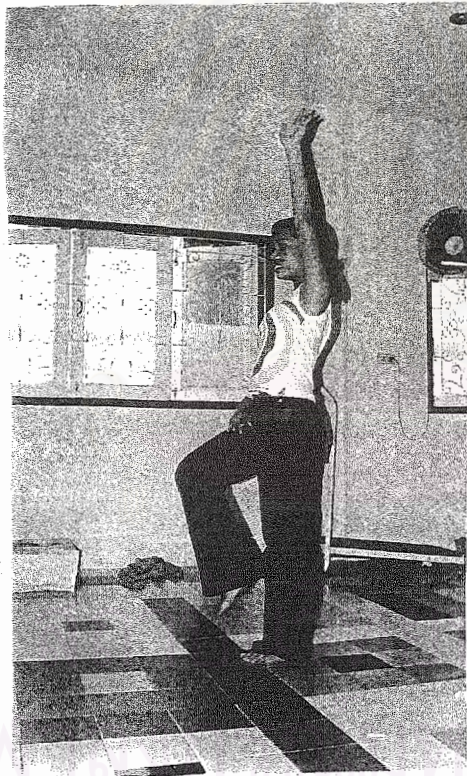
สถาบันวิทยบริการ
ภาพที่ 39 : การเดินท่าวาดมือ จังหวะที่ 2
ที่มา : สัญญา บัวผา

ท่าวาดมือจังหวะที่ 3 และ 4

การปฏิบัติในจังหวะที่ 3 และ 4 จะปฏิบัติเหมือนจังหวะที่ 1 และจะทำสลับกันไป
ซ้ายขวาไปเรื่อย ๆ ให้สัมพันธ์กับการใช้เท้า

ท่าชูมือ

การปฏิบัติท่า ชูมือ จังหวะที่ 1 และ 2 จะปล่อยมือธรรมดาจังหวะที่ 3 และ 4 จังหวะ
มือขึ้น จะปฏิบัติสลับกัน ซ้าย-ขวา

ภาพที่ 40 : การเต้นท่าชูมือ

ที่มา : ศัญญา บัวผา

ท่าเหวี่ยงแขน

การปฏิบัติมือในท่าเหวี่ยงแขนจะมืออยู่ด้วยกัน 2 จังหวะ คือ

จังหวะที่ 1, 2 กำมือข้างใดข้างหนึ่งชูขึ้น

จังหวะที่ 3,4 เหวี่ยงมือที่ชูขึ้นลงส่งตั้งไปข้างหลัง

ลักษณะของการใช้มือเช่นนี้จะนิยมเต้นด้วยการยกขึ้นลงสลับกัน 2 ข้าง

ดั่งภาพ

ภาพที่ 41 : ท่าเหวี่ยงแขน จังหวะที่ 1 และ 2

ที่มา : สัญญา บัวผา

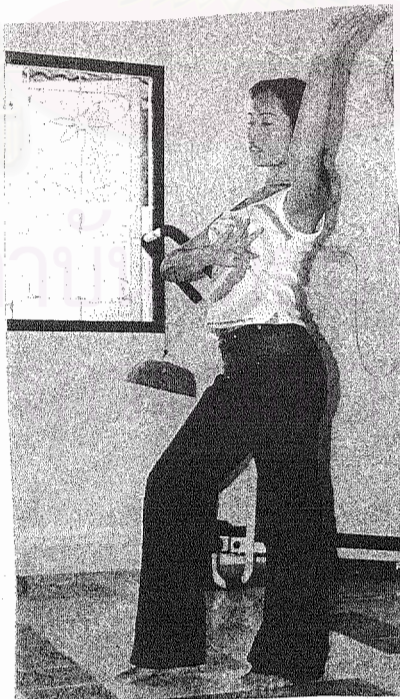

ภาพที่ 42 : ทำเหยียงแขน จังหวะที่ 3 และ 4

ที่มา : สัญญา บัวผา

ทำตั้งมือจับ

การปฏิบัติมือทำดังกล่าว จะทำสลับกัน ซ้าย-ขวา-ซ้าย และนับจังหวะ 3-4 รวมกัน

ภาพที่ 43 : การเดินทำตั้งมือจับ

ที่มา : สัญญา บัวผา

ท่าเดินกำมือยักษ์สะโพก

การเดินทำนี้จะนิยมกำมือหลวม ๆ และหมุนไปรอบทิศจะใช้การนับ 4 จังหวะเหมือนกัน คือ

จังหวะที่ 1 ยืนวางเท้า 2 ข้าง เหยียดมือไปด้านใดด้านหนึ่ง

จังหวะที่ 2 ยกเท้าข้างใดข้างหนึ่งขึ้นและเหยียดมือมาอีกด้านหนึ่ง

จังหวะที่ 3 และ 4 ยักสะโพกโดยการวางเท้าข้างที่ยกขึ้นลงและวางเท้าอีกด้านหนึ่งด้วยปลายเท้า มือข้างที่วางเดิมเท้าขึ้นอีกข้างหนึ่งไปด้านหลัง และยักสะโพกไปต้นมือขึ้น 2 ครั้ง ซ้ำปฏิบัติสลับกันไปเรื่อย ๆ

ภาพที่ 44 : กำมือยักษ์สะโพก จังหวะที่ 1 และ 2

ที่มา : สัญญา บัวผา

ภาพที่ 45 : กำมือยักษ์สะโพก จังหวะที่ 3 และ 4
ที่มา : สัญญา บัวผา

ท่าทางการปฏิบัติมือขึ้นพื้นฐานจะเรียกว่าท่าย่อย จะสอนในท่าที่ง่าย ๆ เมื่อปฏิบัติได้แล้วจึงเริ่มปฏิบัติพร้อมกับการเดินของจังหวะเท้า เดินขึ้นเดินลง จนเกิดความชำนาญ จากนั้นจึงจะเริ่มนำท่าย่อยในแต่ละท่ามาผสมกัน และเพิ่มลีลา การหมุนตัว การเตะเท้า และจะเรียกการเดินในท่าที่ยากนี้ว่า เป็นการเดินแบบมาตรฐาน ซึ่งจะใช้เฉพาะผู้ที่เดินที่มีความชำนาญแล้ว แต่ถ้าหากเป็นเด็กใหม่ขึ้นเวทีเดิน เฟิร์สจะนิยมเดินนำในท่าย่อยเสียเป็นส่วนมาก จะมีท่ายากสักเพียงแค่ว่า 1-2 ชุดเท่านั้น แต่จะต้องเป็นท่ายากที่ผู้เดินเคยซ้อมแล้วเท่านั้น

การแสดงทางเครื่องชวบ้านเสร์ โดยเฉพาะคณะแม่ถนอม ถือว่าเป็นคณะทางเครื่องที่มีความชำนาญ มีไหวพริบดี เพราะสังเกตได้จากการขึ้นเวทีประกวดจะเกิดความพร้อมเพียงกันมากโดยที่ไม่ได้มีการซ้อมกันมาล่วงหน้าเลย แข่งขันกันโดยใช้ดนตรีสดโดยมีมีการนัดหมาย และได้รับรางวัลชนะเลิศทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน ทำให้ทางเครื่องคณะแม่ถนอมเป็นคณะที่ได้รับความนิยมมาก ด้วยความมีมาตรฐานการซ้อมที่ดี ผลงานการแสดงจึงมีคุณภาพด้วยดีตลอดมา

การฝึกการเดินทางเครื่องประกอบเพลงลูกทุ่งประยุกต์

จังหวะทำนองยังยึดการเดินตามจังหวะสากล แต่ทำรำไทยนิยมฝึกด้วยการจำทำนองที่ไม่มีชื่อเรียก แต่ด้วยการเปรียบเทียบกับทำรำไทยผู้วิจัยขอเรียกทำเดินมีความเหมือนกับทำรำไทยด้วยการเรียกเป็นชื่อทำเพื่อให้ง่ายต่อการบันทึก แต่ทำที่ไม่มีชื่อเรียกก็จะเรียกตามการปฏิบัติมือก่อนการฝึกหัดจะต้องมีการสอนลักษณะมือทำพื้นฐานกันก่อน ซึ่งได้แก่ การจับ การตั้งวง การล่อแก้ว แล้วจึงนำมาผสมกันเป็นทำเดินภายหลัง โดยลักษณะของบทเพลงแต่ละประเภท ทำรำที่ปรากฏว่ามีการนำมาใช้ในการเดินได้แต่ทำรำที่จะนำเสนอในแผนภูมิด้านล่างนี้

1. ทำทางที่ปรากฏส่วนบน

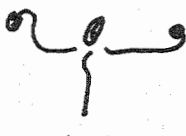
ลักษณะของการใช้หน้า

ท่า	ลักษณะการปฏิบัติ	ชื่อเรียก	ภาพสัญลักษณ์	ชื่อเรียก	ภาพสัญลักษณ์
1	การเอียง	เอียงซ้าย		เอียงขวา	
2	หันหน้า	หันซ้าย		หันขวา	
3	ก้มหน้า	ก้มหน้าซ้าย		ก้มหน้าขวา	
4	เงยหน้า	เงยหน้าซ้าย		เงยหน้าขวา	

ตารางที่ 14 : ตารางแสดงลักษณะการใช้หน้า

2. ลักษณะการใช้มือ

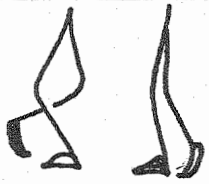

คำอธิบายท่า	ภาพการจำลองจากท่าจริง
1. ทำสอดสร้อยมาลา ประกอบไปด้วย - มือจับหงาย - มือตั้งวงบน	
2. ทำจับคว่ำสองข้าง	
3. ทำตั้งวงบนสองข้าง	
4. ทำพรหมสี่หน้าประกอบไปด้วย มือตั้งวงบน มือแบะหงายจอแนว	
5. ทำสอดสูงจับหลัง	
6. ทำจับหงายส่งหลัง	
7. ทำหงายมือตั้งจับคว่ำ	
8. ทำหงายมือจับคว่ำแขนตั้ง	

คำอธิบายท่า	ภาพการจำลองจากท่าจริง
9. จีบต่อข้อมุด	
10. ท่ากลางอัมพร ตั้งวง/ล้อแก้ว	

ตารางที่ 15 : แผนภูมิภาพแสดงท่ารำไทยที่นำมาผสมกับท่าเต้นของหางเครื่อง

3. ท่าทางที่ปรากฏส่วนล่าง

ลักษณะการใช้เท้าที่ปรากฏอยู่ในท่าเต้น

ท่า	ลักษณะของเท้า	ภาพสัญลักษณ์	ท่า	ลักษณะของเท้า	ภาพสัญลักษณ์
1	การย่อเท้า		5	การทิ้งสะโพก	
2	การแตะเท้า		6	การก้าวเท้า	
3	การเตะเท้า		7	การกั้นเข่า (แบะเข่า)	
4	การวางส้นเท้า		8	การแตะเท้าด้วยปลายเท้า	

ตารางที่ 16 : ตารางแสดงลักษณะการใช้เท้า

ลักษณะการทรงตัวในการเดิน

ท่า	คำอธิบาย	ภาพประกอบ
1	การย่อตัวลง แตะเท้า กันเข่า แอ่นอก ส่วนสะโพก ยื่นไปด้านหลัง การทรงตัวจะอยู่ในลักษณะค่อนข้างจะตรง	
2	ลักษณะของการโค้งลำตัว เท้าจะอยู่ในลักษณะของการแตะเท้าหน้า จะก้มลงหรือเอียงหน้า (หันข้าง) จะปฏิบัติได้หลายลักษณะหมุนได้หลายทิศทาง ซ้าย, ขวา, หน้า, หลัง	
3	ลักษณะของการเงยหน้าหรือหน้าตรงที่พบจะทรงตัวได้ 2 แบบ คือ 1. แอ่นตัวมาด้านหน้า ทั้งด้านข้าง-ด้านบน 2. แอ่นหน้าอกมาด้านหน้า ต้นสะโพกไปด้านหลัง	

ตารางที่ 17 : ตารางแสดงลักษณะการทรงตัว

การใช้ท่าร่วมสมท่าเดินจะมีความงดงามอยู่ตัวเอง สิ่งที่ทำการศึกษาวิจัยสังเกตเห็นอยู่อย่างหนึ่งคือ เมื่อมีตะเท้าเกือบจะทุกครั้งจะต้องกันเข่าให้กว้าง แล้วแอ่นสะโพกไปด้านหลังยืดหรือแอ่นอกให้ตึง ผู้ทำการวิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมีเหตุผลดังนี้

1. ชุดการแต่งกายเป็นตัวกำหนด เมื่อทำแล้วรู้สึกว่ามีอาการอ่อน
2. เป็นท่าทางที่สืบทอดกันมานานจนกลายเป็นแบบแผน
3. เพื่อทำให้เกิดความมั่นคงให้ชวนมอง

4.2 ระยะเวลาและสถานที่ฝึก

ระยะเวลา

ระยะเวลาในการฝึกซ้อมการเต้นนั้นจะขึ้นอยู่กับนักแสดง และโอกาสที่จะแสดง หากเป็นนักแสดงที่ฝึกการเต้นใหม่จะใช้เวลาฝึกนาน ประมาณ 1 เดือน ถึงจะเต้นเป็นและออกงานได้ แต่ถ้าหากในกรณีที่เต้นในขั้นพื้นฐานได้แล้ว จะใช้ระยะเวลาในการฝึกซ้อมวันละ 2-3 ชั่วโมงเท่านั้น แต่จะซ้อมทุกวัน (หากมีคิวแสดงจะหยุดซ้อม) หากการซ้อมในงานใหญ่ ๆ เช่น งานถ่ายทอดโทรทัศน์ หรือถ่ายมิวสิกวิดีโอก็จะซ้อมหนักแต่จะซ้อมในระยะเวลาที่สั้น ๆ วันละประมาณ 3-5 ชั่วโมง ซ้อมในเวลาเช้า และช่วงเย็น ประมาณ 1 อาทิตย์ก่อนแสดงจริง

สถานที่ฝึก

สถานที่ที่ใช้ฝึกซ้อมจะใช้ห้องโถงกว้าง ๆ บรรจุผู้เต้นได้โดยไม่เบียดกัน บางครั้งถ้าฝึกซ้อมตอนเย็น ๆ และแดดไม่ร้อนก็จะออกมาฝึกข้างนอกบ้านบนลานหญ้า เพื่อให้ได้เปลี่ยนบรรยากาศไม่ทำให้ผู้เต้นเบื่อหน่ายกับการฝึกซ้อม มองเห็นธรรมชาติ และมีบรรยากาศที่สบายไม่ร้อนเพราะห้องซ้อมไม่ได้ติดเครื่องปรับอากาศให้

4.3 ผู้ฝึกซ้อม

การฝึกซ้อมทางเครื่องจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงระยะแรกในการฝึกหัดการเต้นขั้นพื้นฐาน ผู้ฝึกซ้อมจะเป็นเจ้าของคณะ เพื่อให้ทำทางการเต้นออกมาในรูปแบบเดียวกัน แต่จะให้ผู้ที่เต้นเก่งหรือ "เฟิร์ส" เต้นอยู่ด้านหน้า ต่อมาเมื่อเป็นแล้วจะเป็นการซ้อมเข้ากับจังหวะเพลง ส่วนใหญ่จะให้ผู้ที่เป็ "เฟิร์ส" หรือแม่ท่า ฝึกซ้อมให้ และผู้เป็นเจ้าของคณะจะดูแลควบคุมอีกทีหนึ่ง

ทางเครื่องบางเสร์ "คณะแม่ถนอม" จะมุ่งเน้นถึงการฝึกหัดขั้นพื้นฐานมากเพราะถือเป็นบันไดขั้นแรกในการประกอบอาชีพและนับได้ว่าเป็นฐานสำคัญในการสร้างนักแสดงให้มีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนการฝึกหัด 2 ขั้นตอน คือ การฝึกหัดขั้นพื้นฐานและการฝึกหัดการเต้นประกอบบทเพลง หากผู้แสดงทางเครื่องผ่านการฝึกหัดในระยะแรกไปได้โดยใช้เวลาฝึกประมาณ 1 เดือน จึงจะขึ้นเวทีเต้นได้ จะทำให้เกิดความชำนาญขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นผู้นำการเต้นที่เรียกว่า "เฟิร์ส" ค่าตัวก็จะได้เพิ่มมากขึ้นกว่านักแสดงคนอื่น 50-80 บาท

การฝึกหัดการเดินเข้าจังหวะเพลงจะฝึกหัดจากจังหวะครูก่อนคือจังหวะชะชะซ่า แล้วจึงฝึกจังหวะอื่น เริ่มจากการฝึกจังหวะการย่อเท้าจนเกิดความชำนาญ ส่วนมือนั้นใส่ในภายหลัง การใช้มือในการเดินประกอบเพลงตามจังหวะสากลจะมีทั้งกำมือและปล่อยมือ ไม่มีท่าที่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม ส่วนการเดินประกอบเพลงลูกทุ่งไทยประยุกต์ (เพลงที่นำทำนองเพลงเดิมหรือไทยพื้นบ้านมาใส่จังหวะใหม่) ท่าเดิน (ส่วนมือ) จะมีลักษณะของการจับ การตั้งวง การล่อแก้ว ส่วนการใช้เท้าจะเดินตามจังหวะสากลแบบหางเครื่อง การแตะเท้าจะเน้นกันเข้า และทิ้งกันไปด้านหลัง เพื่อทำให้เกิดความอ่อนช้อย

จังหวะที่นิยมเดินประกอบเพลงได้แก่ จังหวะชะชะซ่า รุมบ้า กัวละซ่า รำวง ตลุง ฮาวาย ร็อคแอนด์โรล บีกิน วอลซ์ สโลว์ โชล

สถานที่ที่ใช้ฝึกซ้อมจะใช้บริเวณที่กว้างและโล่ง ในระยะแรก ๆ จะฝึกซ้อมวันละ 2 รอบ (4-5 ชั่วโมง) รอบเช้าและรอบเย็น หลังเสร็จภารกิจเรียบร้อยแล้ว ถ้างานมีจำนวนมากก็จะงดซ้อม หรือลดเวลาฝึกซ้อมให้เหลือน้อยลง(และถือว่าการแสดงบนเวทีจริงเป็นการซ้อมอย่างดีที่สุด)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

วิเคราะห์การแสดงของหางเครื่องบางเสรี “คณะแม่ถนนอม”

ในบทนี้ผู้วิจัยได้เลือกการแสดงของหางเครื่องที่มีทำรำไทยปรากฏอยู่ในการเต้นประกอบจังหวะเพลงโดยเลือกมาวิเคราะห์เพียง 1 ชุดเท่านั้น แต่จะเป็นชุดที่มีทำรำไทยปรากฏมากที่สุดเพราะเป็นการแสดงที่มีกฎระเบียบเข้ามาบังคับให้รูปแบบการแสดงออกมาในลักษณะของความเป็นไทยมากที่สุด ทั้งท่าทางการเต้น และการเลือกใช้เพลง ชุดที่ผู้วิจัยเลือกมาวิเคราะห์มีชื่อชุดว่า “สีภาคเอเชีย”

การแสดงหางเครื่องประกอบเพลงชุด “สีภาคเอเชีย” ผู้วิจัยจะนำเสนอโดยแยกออกเป็นหัวข้อดังนี้ คือ

5.1 ที่มาของการแสดง

5.2 เกณฑ์การเลือกวิเคราะห์การแสดงหางเครื่อง

5.2.1 รูปแบบการแสดง

5.2.2 บทเพลง

5.2.3 ท่าเต้น

5.2.4 นักแสดง

5.2.5 การแต่งกาย

5.2.6 ลักษณะการจัดแถว

5.1 ที่มาของการแสดง

การแสดงชุดสีภาคเอเชีย เป็นการแสดงของคณะหางเครื่องบางเสรี “คณะแม่ถนนอม” คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อเข้าร่วมการประกวดหางเครื่องในงานประจำปีของจังหวัดชลบุรี เป็นงานนมัสการหลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปหินขัด งานเหล่ากาชาด (หรืองานฉลองสันนิบาต) ซึ่งจัดโดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี โดยมีโรงเรียนกัลยาณุกุลเป็นผู้นำการจัด นอกจากงานดังกล่าวแล้ว ยังมีการจัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ครบ 72 พรรษา จึงทำให้การจัดงานในครั้งนี้นี้มีความยิ่งใหญ่ ประจวบกับที่คณะกรรมการการจัดงานเพลงลูกทุ่งไทยได้ทำการฟื้นฟูวงการเพลงลูกทุ่งไทย เพลงที่กำลังเผยแพร่ในช่วงนี้จึงเป็นเพลงที่เชิญชวนให้ทุกคนหันมาใส่ใจเพลงลูกทุ่งไทยด้วยจุดประสงค์การจัดงานดังกล่าวทำให้คุณถนนอม ผดุง

ประเสริฐ หัวหน้าคณะทางเครื่องคิดการแสดงทางเครื่อง "ชุดสี่ภาคเซีย" ขึ้นมาโดยการใช้นาความคิดของคณะกรรมการการจัดงานเพลงลูกไทย ด้วยการเลือกใช้เพลงที่มีเนื้อหาเชิญชวนให้คนหันมาสนใจเพลงลูกทุ่ง เพื่อสนองตามความต้องการและปฏิบัติตามกติกาข้อบังคับของการจัดการประกวดในครั้งนี้

ในเมื่อเพลงที่เลือกใช้เป็นเพลงที่นำทำนองเพลงพื้นบ้านแต่ละภาคมาแต่งเนื้อร้องและใส่จังหวะใหม่ ดังนั้นการคิดประดิษฐ์ทำเต็นก็จะต้องสอดคล้องกับบทเพลง โดยนำทำรำไทยมาผสมผสานไว้กับการเต้นแบบทางเครื่อง จึงทำให้ทางเครื่องบางเครื่องเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่ โดยปรากฏให้เห็นการแสดงทางเครื่องอีกรูปแบบหนึ่งขึ้นมาที่เจ้าของคณะใช้ชื่อว่าการแสดงทางเครื่องประยุกต์ชุด "สี่ภาคเซีย" โดยจะประยุกต์ทั้งบทเพลง ทำเต็น เครื่องแต่งกายทั้งหมด โดยมีคุณภิญญา ผดุงประเสริฐลูกสาวแม่ถนอมเป็นผู้ควบคุมดูแลการแสดงชุดนี้ทั้งหมด

การจัดการประกวดทางเครื่องในครั้งนี้ถือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบอาชีพการตั้งคณะทางเครื่องได้แสดงออกซึ่งความสามารถและสร้างสรรค์ผลงานของตนให้ผู้อื่นได้เห็นเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์และสร้างชื่อเสียงให้กับทางเครื่องบางเครื่องในจังหวัดชลบุรีให้ทุกคนได้รู้จักและได้รับการยกย่องจากสังคมยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยดึงดูดความสนใจให้ผู้คนหันมานิยมฟังเพลงไทยลูกทุ่งได้มากขึ้น

การจัดงานครั้งนี้ได้มีการเชิญผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของเพลงไทยลูกทุ่งทุกแขนงมาในงานครั้งนี้ด้วย ได้แก่ เจนภพ จภกระบวนวรรณ ได้นำคณะทางเครื่องของตนเองเข้าร่วมประกวดกับทางเครื่องบางเครื่องด้วย การจัดงานในครั้งนี้ประสบผลสำเร็จอย่างมากเนื่องจากไม่มีการเก็บค่าผ่านประตู เพราะผู้แทนราษฎรพรรคชาติไทยเล็งเห็นคุณค่าในการจัดงานในครั้งนี้จึงทำการเหมาค่าบัตรผ่านประตูกับทางจังหวัดเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าไปเห็นการแสดงได้อย่างทั่วถึง

มีคณะกรรมการตัดสิน 4 ท่าน โดยมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

1. บทเพลงที่เลือกใช้แสดง (โดยการเปิดเทปบันทึกเสียง)
2. ความพร้อมเพียงของการแสดงและมีทำเต็นที่สอดคล้องกับบทเพลง
3. ความสวยงามของเครื่องแต่งกายของผู้แสดง
4. ปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
5. ความตรงต่อเวลา

5.2 เกณฑ์การเลือกวิเคราะห์การแสดงทางเครื่อง

การแสดงทางเครื่องชุดสี่ภาคเอเชีย เป็นการแสดงชุดที่คิดขึ้นมาเพื่อการประกวด โดยเฉพาะ จึงมีความพิถีพิถันในการคิดประดิษฐ์ทำเด่นเป็นอย่างมาก เพราะผลพลอยได้จากการประกวดในครั้งนี้มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก เช่น ถ้าได้รับรางวัลชนะเลิศ จะทำให้คนนั้นมีชื่อเสียง มีงานว่าจ้างไปแสดงมากขึ้น สามารถเรียกค่าใช้จ่ายได้สูงขึ้นตามชื่อเสียงที่ได้มา จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจการแสดงของทางเครื่องคณะแม่ถนอมในชุด “สี่ภาคเอเชีย” เป็นอย่างมาก โดยใช้เกณฑ์การเลือกวิเคราะห์ดังนี้

5.2.1 รูปแบบการแสดง

การแสดงทางเครื่องชุด “สี่ภาคเอเชีย” เป็นชื่อที่เจ้าของคณะตั้งขึ้นเอง เพราะมีรูปแบบการเต้นหลากหลาย บรรจุไว้ใน 1 บทเพลง ก่อนการเต้นจะขึ้นไปจัดแถวให้พร้อมเพื่อเตรียมที่จะเต้นได้ทันที จะมีเวลาบังคับในการเต้น 1 เพลงไม่เกิน 20 นาที ถ้าเกินกรรมการจะเป่านกหวีดเตือน 2 ครั้งหากเกินเวลาไปมากทางคณะกรรมการจะตัดคะแนนทันที เมื่อแสดงครบทุกคณะแล้ว จะมีการเต้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงปฏิภาณไหวพริบอีกหนึ่งรอบ โดยขึ้นมาเต้นเป็นคณะพร้อม ๆ กัน ครั้งละ 3 คณะ (แล้วแต่ขนาดเวที) ไม่มีคณะใดรู้มาก่อนว่าดนตรีจะบรรเลงเพลงใด กรรมการจะดูความพร้อมเพียง ลีลาท่าทางการเต้น จังหวะในการเต้น การประกวดในขั้นสุดท้ายนี้ทำให้บ่งบอกถึงขั้นตอนการฝึกซ้อมของแต่ละคณะได้เป็นอย่างดี ว่าคณะใดมีทักษะการฝึกซ้อม การเต้นทางเครื่อง หรือมีวิธีการฝึกฝนการเต้นมาอย่างไร คณะที่ได้รับรางวัลชนะเลิศจึงถือว่าเป็นทางเครื่องมืออาชีพ

5.2.2 บทเพลง

บทเพลงของการแสดงชุด “สี่ภาคเอเชีย” มีลักษณะการผสมผสานระหว่างจังหวะแต่ละจังหวะรวมเข้าไว้ด้วยกันใน 1 เพลง ทำนองเพลงส่วนมากจะเป็นเพลงไทยเดินไทยพื้นบ้าน แต่ละภาคตามกฎกติกาทำทางคณะกรรมการได้กำหนดเอาไว้

การวิเคราะห์การแสดงชุดดังกล่าวผู้วิจัยสามารถถ่ายทอดเนื้อเพลงออกมาให้ทราบได้ เนื่องจากผู้วิจัยศึกษามาจากวีดีโอเทป เพราะเป็นการแสดงตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2532 วีดีโอเทปจึงมีการเสื่อมสภาพบางตอนไม่สามารถฟังและดูได้ เพราะเก็บไว้นานมาก ส่วนเจ้าของคณะที่คิดประดิษฐ์ทำเด่น และบทเพลงก็มีการลืมเลือนไป เพราะไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับทางเครื่องชุดที่เข้าประกวดมิได้อยู่แล้ว แยกย้ายกันกลับบ้านไปหมดเพราะมีอายุมากขึ้น จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถหาเนื้อเพลงบางตอนมานำเสนอได้ครบสมบูรณ์ได้ แต่สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงรูปแบบการใช้บทเพลงประกอบการแสดงนี้ได้ด้วยการแบ่งบทเพลงออกเป็น 10 ช่วง ด้วยการให้การติดต่อเทป โดยแต่งเนื้อเพลงขึ้นมาใหม่หรือนำเพลงและจังหวะที่ใช้เต้น

มีปรากฏทั้งหมด 4 จังหวะเก่า มาซ่อมขึ้นใหม่โดยการเปลี่ยนเสียงนักร้อง สลับกันร้องกลับไปกลับมา ในเพลงเดียวกันอาจจะมีการเปลี่ยนจังหวะการบรรเลงดนตรีก็มีปรากฏ บทเพลงที่ใช้ไม่ได้จำกัดผู้ร้องแต่จะกำหนดเฉพาะจังหวะและระยะเวลาในการแสดง ให้อยู่ภายใน 10-15 นาที และมีจังหวะทั้งช้าและเร็ว

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงชุด "สี่ภาคเอเชีย" มีคำร้องและทำนองดังนี้

เพลงประกอบการแสดง "สี่ภาคเอเชีย"

- ช่วงที่ 1 คำร้อง เพลงเอ๋ยเพลงไทยจะหาใครมาเทียมทันท่วงทำนองร้องหวานคนโบราณ
ทำนสร้างมา จากสุขุขทัยมาถึงสมัยอยุธยา ยิ่งคงอยู่และรักษา จึงได้มาถึงสมัย
ปัจจุบัน
เช่นเพลงอีแซวได้ฟังแล้วสนุกจัง ดูขั้นตอนย้อนหลังเพลงนี้ตั้งจากเมืองสุพรรณ
อีกแซวยอดฮิตแม่ขวัญจิต ศรีประจัญ ทานยังอยู่แม่ครูบัวผันไปพบทาน
ยังได้เรียนมา
- ช่วงที่ 2 คำร้อง เอ็ง เอย... ไ้มาเถิดหนากะไรแม่มา (ช้า)
แม่บัวผันทานว่าฉันจะเล่าให้ทานฟัง
- ช่วงที่ 3 คำร้อง... จันทรโครพเปิดผอบมาพบนางโดนคำสาปครอบงำ แปลงพระนามโมรา
- ช่วงที่ 4 คำร้อง ฝ่ายจันทรโครพเปิดผอบ... คำดู... เปิดดูข้างในพบทราวม้วยมิงโมรา
- ช่วงที่ 5 คำร้อง เพลงแหล่งประยุกต์ฟังแล้วถูกใจจัง ต้องไวพจน์เพชรสุพรรณที่ทุกท่านศรัทธา
เคยดั่งกระฉ่อนเมื่อตอนบรรพชาท่านเคยแหล่งอีกแน่นอน ขอตำรงค์ดีดอบลูชคุณ ๆ
- ช่วงที่ 6 คำร้อง ยี่สิบเอ็ดมิถุนาขอลาบวชแน่แทนคุณพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกมา แฟนเพลงทั้งหมด
ไวพจน์ต้องลา ขอโมนทนาถึงกุศลผลบุญ
- ช่วงที่ 7 คำร้อง เพลงไทยเดิมนั้นมาเริ่มพัฒนาสงครามโลกเลิกลา อเมริกา ชนะญี่ปุ่น มีครู
คำรณ เป็นลูกทุ่งรุ่นลุง หวานละมุนดูเข้าที่ หลังครูคำรณ หลังอีกคนครูเบญจมิน
หวังว่าคงได้ยินครูเบญจมินทร์ท่านร้องดีจังหวะราว ฟังแล้วหลงทุกที ครูท่านเก่ง
แต่เพลงแบบนี้ ฟังดี ๆ เป็นที่ถูกใจ
- ช่วงที่ 8 คำร้อง เมขราชิมาล้อแก้ว รามสูรเห็นแล้วขว้างขวานออกไป
ขว้างขวานไปถูกแก้ว...
แก้วเอยคน...
เห็นใจรามสูรแม่คุณก็หนีไป

ช่วงที่ 9 คำร้อง เวลาไม่พอจำต้องขอขมาครุดี ๆ ยังมีมากหน้า...

ครุสุรพลครุผ่องศรี นั้นดีเพียงใด มีอีกหนึ่งที่เพิ่งจากไป ทุกคนอาลัยคือพุ่มพวง

พระเทพรัตนฯ ทรงดำรัสเชยชมเพลงลูกทุ่งสูงส่งน่านิยมแหนหวง ฉันทขอ
เชิดชูบรมครูทั้งปวง บุญของท่านนี้ใหญ่หลวงให้ครูทุกท่านเป็นสุขด้วยเพลง

5.2.3 ทำเดิน

ลักษณะท่าทางการเดินในชุด "สีภาคเอเชีย" นั้น มีลักษณะผสมผสานระหว่างการเดินประกอบจังหวะของเท้าแบบสากล และลักษณะการรำไทย ในส่วนของการใช้มือ ท่ารำไทยที่ปรากฏในการแสดงชุดนี้มีลักษณะของการจีบและตั้งวงเท่านั้น และนำมารวมกันเป็นท่า สามารถเทียบกับท่าทางการรำตามแบบนาฏศิลป์ในเพลงมาตรฐานได้ดังนี้คือ

1. สัญลักษณ์การใช้มือ

1. จีบคว่ำ →

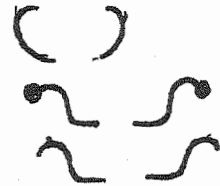
2. จีบหงาย →

3. จีบปรกข้าง ( )

4. ตั้งวง ( )

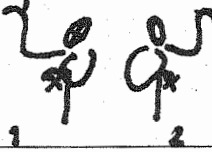

5. ล่อแก้ว

6. หงายมือ

ตารางแสดงการปฏิบัติท่าเดิน (ส่วนมือ)

ลำดับที่	ท่ารำ (ท่าเดิน)	สัญลักษณ์แทน	ลำดับที่	ท่ารำ (ท่าเดิน)	สัญลักษณ์แทน
1	ท่าสอดสูง		9	ท่าจีบซ้อนที่อก	
2	ท่าพรหมสีหน้า		10	ท่าสอดสร้อยมาลา	
3	ท่าบัวชูฝัก		11	ท่าแตะแก้มสลับข้าง	
4	ท่าจีบคว่ำ 2 ข้าง		12	ท่าปาดมือ	
5	ท่ามาลาเพียงไหล่		13	ท่าเชิง	

ลำดับที่	ท่ารำ (ท่าเต้น)	สัญลักษณ์แทน	ลำดับที่	ท่ารำ (ท่าเต้น)	สัญลักษณ์แทน
6	ท่าจีบปรกข้าง 2 ข้าง		14	ท่าตั้งวง 2 ข้าง	
7	กลางอัมพร		15.1	ท่าหงายมือจีบคว่ำ สลับข้าง	
8	ท่ารัก		16	ท่าโหน่	

ตารางที่ 18 : ตารางการใช้สัญลักษณ์แทนการเต้นของหางเครื่อง "ชุดสีภาคเอเชีย" ในส่วนบน
(ส่วนมือ)

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, จำลองภาพมาจากวิดีโอเทปการแสดงจริง

2. สัญลักษณ์แทนคำอธิบาย

1. แตะเท้ากันเข้า
2. แตะเท้าธรรมดา (ไม่กันเข้า)
3. ย่ำเท้า
4. หมุนตัว
5. ขยับเท้า

ตารางแสดงการปฏิบัติท่าเต้นส่วนล่าง (ขาและเท้า)

ลำดับ	คำอธิบาย	สัญลักษณ์แทน
1	แตะเท้ากันเข้าทั้งสะโพก	
2	แตะเท้าธรรมดา (ไม่กันเข้า)	
3	ย่ำเท้าขึ้น-ลง/ซ้าย-ขวา	

ลำดับ	คำอธิบาย	สัญลักษณ์แทน
4	ก้าวเท้าไขว้หมุนตัว	
5	ขยับเท้า	
6	แตะเท้าขาเหยียดตัวหันข้าง	

ตารางที่ 19 : ตารางการแสดงท่าเต้นส่วนล่าง (ขาและเท้า) ชุด "ลีลาเอเชีย"

ที่มา : วราภรณ์ บัวผา, จำลองมาจากวีดิโอเทปการแสดงจริง

5.2.4 นักแสดง

นักแสดงที่เต้นสำหรับการประกวดนี้ส่วนมากจะแม่แต่ผู้ที่เต้นแข็ง (เต้นเก่ง) แล้วทั้งนั้นหรือที่เรียกว่า "พีริส" จะมีทั้งหมด 8 คน แต่ละคนมีประสบการณ์การประกอบอาชีพเต้นรับจ้างมาไม่ต่ำกว่า 5 ปี อายุของนักเต้นที่มีอายุมากที่สุดคืออายุ 30 ปี (ปัจจุบันนักเต้นชุดนี้ได้แยกย้ายออกไปตั้งคณะและกลับบ้านเกิดไปกันหมดแล้ว) การคัดเลือกนักแสดงเพื่อเต้นเข้าประกวดมีเกณฑ์การเลือกพิจารณา ดังนี้

1. สัดส่วน จะเน้นเรื่องส่วนสูง และน้ำหนัก คัดรูปร่างให้มีความใกล้เคียงกัน โดยจะยึดผู้ที่มีความสามารถเป็นหลัก
2. ฝีมือในการเต้น จะต้องเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันทีทันใด

5.2.5 การแต่งกาย

การแต่งกายเจ้าของคณะเป็นผู้ออกแบบ (ภุชณา ผดุงประเสริฐ) โดยจะมีการคิดรูปแบบให้สอดคล้องกับโอกาสในการแสดง จุดประสงค์การจัดงาน บทเพลงที่เลือกมาเต้น และท่าเต้น จึงจะทำการออกแบบชุดเครื่องแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายแบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 เสื้อผ้า

ส่วนที่ 2 เครื่องประดับ

ส่วนที่ 1 เสื้อผ้า

ผ้าที่ใช้เป็นผ้าพื้นบ้านของทางภาคอีสานที่มีราคาถูก ชายผ้าจะมีเชิงผ้าเป็นฝีมือนักปักด้วยเครื่อง มีสีล้นสดใสน่าใช้คือสีม่วง การออกแบบการตัดเย็บจะมุ่งเน้นถึงความรวดเร็วในการสวมใส่ ผู้แสดงสามารถแต่งเองได้และไม่เสียเวลา จะตัดเป็นชุดแต่ก็ติดกัน มีความสั้นเหนือเข่า ส่วนบนจะเป็นเสื้อสายเดี่ยว ยังคงนิยมความวาวหวิดได้บ้างนิดหน่อยเพื่อให้ต่างจากชุดนาฏศิลป์ไทย

ส่วนที่ 2 เครื่องประดับ

เครื่องประดับที่ใช้จะเป็นเครื่องเงินประกอบไปด้วย

1. เข็มขัดเงิน 1 เส้น/คน
2. สร้อยคอสีเงิน 1 แผง/คน
3. สร้อยข้อมือเงิน 1 อัน/คน
4. ต่างหูสีเงิน 1 คู่/คน
5. ปิ่นปักผมเงิน 1 อัน/คน
6. รัตตันแขนสีเงิน 2 อัน/คน

ภาพที่ 46 : ภาพนักแสดงทางเครื่องคนะแม่ถนอม กลุ่มภคชนาเดินซ์ ที่ชนะเลิศการประกวดทางเครื่องโนบทเพลง "สี่ภาคเอเชีย" เมื่อ พ.ศ. 2532 ถ่ายรูปกับคุณสมชาย "คุณปลื้ม" นายกเทศมนตรีตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

ที่มา : ภคชนา ผดุงประเสริฐ วันที่ 21 ตุลาคม 2542.

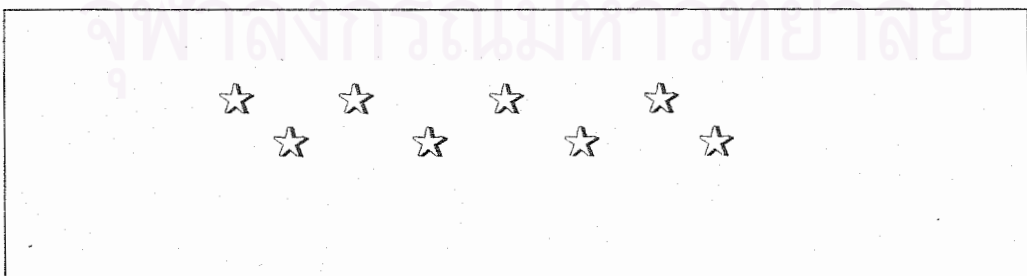

ภาพที่ 47 : ลักษณะการแต่งกายของการเต้นหางเครื่องคณะแม่ถนอม “ชุดสีภาคเข็ย” ที่ชนะเลิศ
การประกวดหางเครื่องเมื่อ พ.ศ. 2532

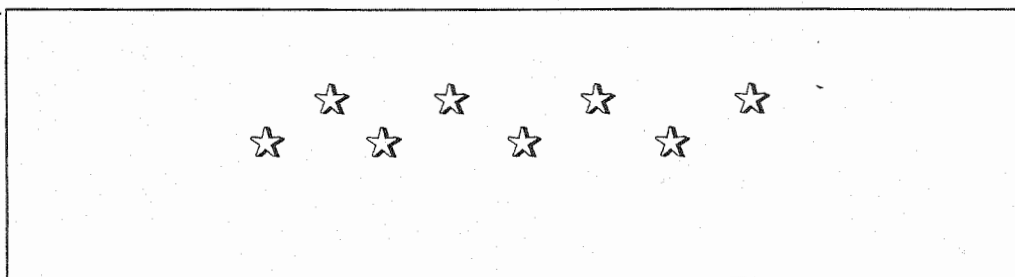
ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ, วันที่ 21 ตุลาคม 2542.

5.2.6 ลักษณะการจัดแถว

รูปแบบของการจัดแถวมีน้อยมาก เพราะเป็นการแสดงที่ใช้บทเพลงมาติดต่อกัน ใน
แต่ละตอนจะสั้น ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานได้ว่ารูปแบบการแปรแถวมีผลมาจากการเลือกให้เพลง จึง
บังคับให้ลักษณะการจัดแถว ในขณะที่แสดงมีปรากฏเพียง 5 แบบ ภายในระยะเวลาการแสดงทั้ง
หมด 10-15 นาที

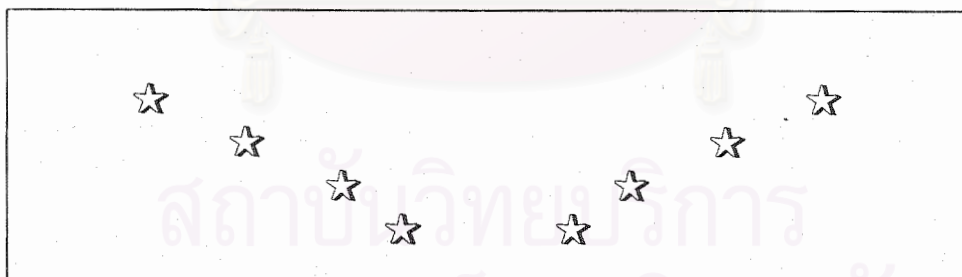
ลักษณะการจัดแถวแบบที่ 1 : เป็นการจัดแถวหน้ากระดานสลับฟันปลา 2 แถว

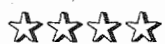
ลักษณะการจัดแถวแบบที่ 2 : เป็นการ จัดแถวหน้ากระดานสลับฟันปลา 2 แถวแต่เปลี่ยนตำแหน่งการยืน

ลักษณะการจัดแถวแบบที่ 3 : เป็นการ จัดแถวแบบหน้ากระดานแถวตรง แถวเดียว

ลักษณะการจัดแถวแบบที่ 4 : เป็นการ จัดแถวแบบตัววี (ตัววีคว่ำ)

ลักษณะการจัดแถวแบบที่ 5 : เป็นการจัดแถวหน้ากระดาน 2 กลุ่ม

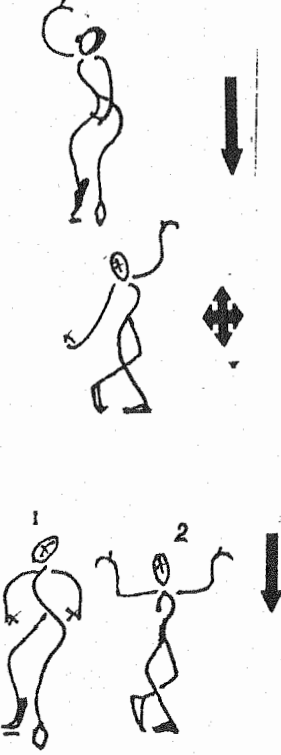
การวิเคราะห์การแสดงทางเครื่องดนตรีแม่ถนอม ในชุดสีภาคเสีย มีความสัมพันธ์กันทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะรูปแบบการแสดงบนเวที ผู้วิจัยจะสรุปให้เห็นในรูปแบบวิธีการแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนด้วยการนำเสนอในรูปแบบของตารางดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

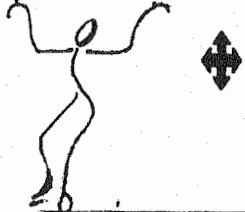
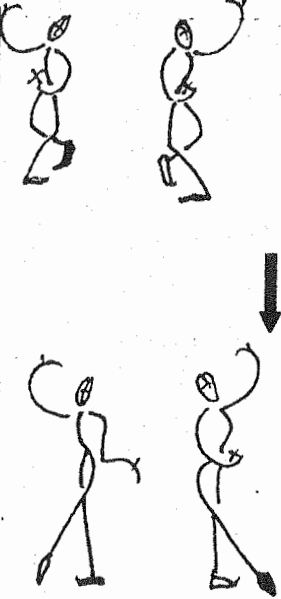
ตารางวิเคราะห์การแสดงทางเครื่องบางสระ "คณะแม่ถนอม" ชุดสีภาคเอเชีย

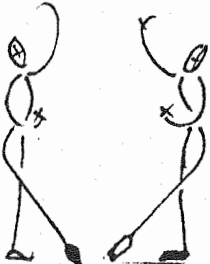
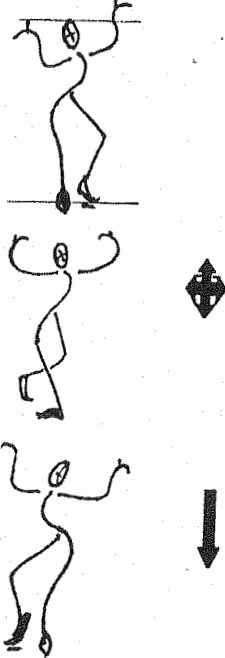
ขั้นตอนการเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	
1	เพลงเอ๋ยเพลงไทยจะหาใครมา เทียมทันท่วงทำนองร้องหวาน คนโบราณ ท่านสร้างมา	แหล่	<p>ท่าที่ 1 (ท่าพรหมสี่หน้า) มือทั้งสอง แบหงายอยู่ระดับศรีษะ เท้าแตะเท้าซ้าย ยกสันเท้าขึ้นทิ้งกัน ไปด้านหลังข้างที่วางเต็มเท้า</p> <p>ท่าที่ 2 (ท่ารัก) มือทั้ง 2 ข้างซ้อนกัน ที่หน้าอก เท้าก้าวเท้าขวาไขว้ข้างหน้า หมุนตัว</p> <p>ท่าที่ 3 (ท่าพรหมสี่หน้า) มือทั้งสอง แบหงายอยู่ระดับศรีษะ เท้าปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1</p>		<p>☆☆☆☆ ☆☆☆☆ แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับพื้นปลา</p>

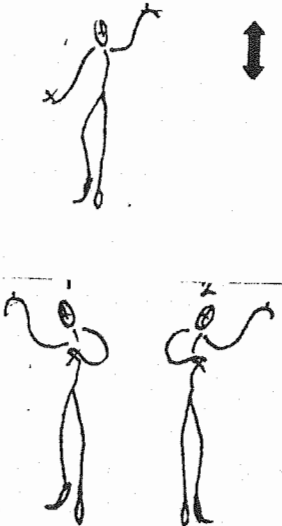
ขั้นตอนการเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
	<p>จากสุขโขทัยมาถึงสมัยอยุธยา</p> <p>ยังคงอยู่และรักษาจึงได้มาถึงสมัยปัจจุบัน</p> <p>เช่นเพลงอีแซวได้ฟังแล้วสนุกจึงดูขั้นตอนย้อนหลังเพลงนี้ตั้งจากเมืองสุพรรณ</p>	<p>แหล่</p>	<p>ท่าที่ 4 มือขวาดั้งรวงบน เท้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1</p> <p>ท่าที่ 5 มือซ้ายแบหงายระดับศรีษะ มือขวาจับส่งหลังตั้งแล้วหมุนตัว เท้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 2</p> <p>ท่าที่ 6 จับทั้งสองจับคว่ำแล้วเลื่อน ขึ้นปล่อยหงายแบมือระดับศรีษะ (ท่า พรหมลีหน้า)</p> <p>เท้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 1 ก้าว เท้าขวาไขว้หน้าหมุนตัว 1 รอบ หัน หน้าตรง</p>		<p>☆☆☆☆ ☆☆☆☆ แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับฟันปลา</p>

ขั้นตอน การเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
		แหล่	<p>ท่าที่ 7 มือซ้ายหงายมือแบสูงระดับ ศรีษะ มือขวาจับส่งหลังจึง แล้วหมุน ตัวด้านซ้ายมือ</p> <p>เท้า ก้าวเท้าไขว้หน้าแล้วหมุนรอบตัว 1 รอบ</p> <p>ท่าที่ 8 พรหมสี่หน้าโกยมือขึ้นพร้อม เข็ดปลายคางขึ้น</p> <p>เท้า ตะเท้าขวาขึ้นด้วยปลายเท้ายก ส้นขึ้นเหนือพื้น (เหมือนท่าที่ 1)</p> <p>ท่าที่ 9 ทำตั้งมือจับส่งหลัง</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวาด้วยปลายเท้ายกส้น เท้าขึ้นเหนือพื้น (เหมือนท่าที่ 1)</p>		<p>☆☆☆☆ ☆☆☆☆</p> <p>แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับฟันปลา</p>

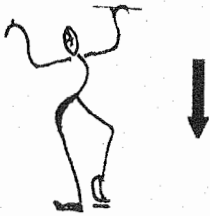

ขั้นตอนการเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
			<p>ทำที่ 10 ทำพรหมสี่หน้า</p> <p>เท้าแตะเท้าปลายเท้าขวา ยกส้นขึ้น</p>		<p>☆☆☆☆</p> <p>☆☆☆☆</p> <p>แถวหน้ากระดาน 2 แถว</p> <p>สลับฟันปลา</p>
2.	<p>เอ็งเอย...ใ้มาเถิดหนากระไร</p> <p>แม่มา... นียม...แม่บัวผันท่าน</p> <p>ว่าฉันจะเล่าให้ท่านฟัง</p>	<p>แหล่ - จำวง</p>	<p>ทำที่ 2.1 ทำสอดสร้อยหันหน้ายืนอยู่กับที่ 3 ครั้งสลับข้าง ขวา-ซ้าย-ขวา-นิ่ง</p> <p>เท้า กางเท้าไขว้หน้า</p> <p>ทำที่ 2.2 ทำผาลาเพียงไหล่หัวขวา-ซ้ายสลับกัน</p> <p>เท้า ย่ำเท้าขวา-ซ้าย-ขวา-แตะด้วยปลายเท้าขวาหมุนตัวมาด้านซ้ายของหน้าตรง ปฏิบัติสลับกัน จนจบท่อนเพลง</p>		<p>☆☆☆☆</p> <p>☆☆☆☆</p> <p>แถวหน้ากระดาน 2 แถว</p> <p>สลับฟันปลา</p>

ขั้นตอนการเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
		ແຫລ່ຽວ	<p>ท่าที่ 2.3 ทำสอดสร้อยหันขวา-ซ้าย สลับกัน</p> <p>เท้า ย่ำเท้าขวา-ซ้าย-ขวา ตะตะด้วยปลายเท้าขวาหมุนตัวมาด้านซ้ายของหน้าตรง สลับกันจนจบท่อนเพลง</p>		<p>☆☆☆☆</p> <p>☆☆☆☆</p> <p>แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับพื้นปลา</p>
3.	<p>จันทร์โคจรเปิดผอบมาพบนาง</p> <p>เปิดพระผอบพบนางโดนคำสาป</p>	ແຫລ່	<p>ท่าที่ 3.1 (ท่าพรหมสีหน้า)</p> <p>เท้า ตะตะด้วยปลายเท้าขวาเท้าซ้ายวาง</p> <p>ท่าที่ 3.2 (ท่าตั้งวงสูงสองข้าง)</p> <p>เท้า ก้าวเท้าไขว้หน้า หมุนรอบตัว</p> <p>ท่าที่ 3.3 (โกยมือท่าพรหมสีหน้า)</p> <p>มือทั้งสองแบบหงายอแขนอยู่ข้างศรีษะ</p> <p>เท้า เท้าขวาตะตะด้วยปลายเท้าซ้ายวางเต็มเท้าทั้งกันไปด้านซ้ายทั้งหมด</p>		

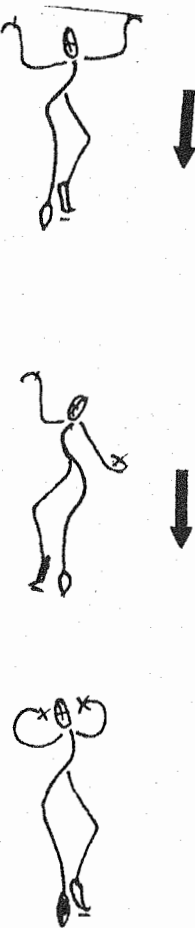
ขั้นตอนการเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
	ครอบงำ แปลงพระนาม โมรา		<p>ท่าที่ 3.4 (ท่าจับปรกข้าง 2 มือ)</p> <p>มือทั้งสองจับเข้าหาศรีษะระดับแกงศรีษะ</p> <p>เท้า ก้าวเท้าไขว้หน้า หมุนรอบตัวไปด้านซ้าย</p>		
4.	ฝ่ายจันทรโครพเปิดผอบ...	ชะชะซ่า	<p>ท่าที่ 4.1 (ท่าสอดสูงจับส่งหลัง) มือซ้ายหงายงอแขนสูงระดับศรีษะมือขวาจับส่งหลังแขนตึง</p> <p>เท้า (เดินเท้าในจังหวะสามช่า) ก้าวเท้า ขวา-ซ้าย—ขวา-เตะด้วยปลายเท้าซ้ายและปฏิบัติสลับด้วยการเดินถอยหลังอีก 1 ชุด</p> <p>ท่าที่ 4.2 (ท่าหางมือจับคว่ำระดับอกสลับข้าง)</p> <p>เท้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 4.1</p>		<p>↑☆↑☆↑☆↑☆</p> <p>☆↓☆↓☆↓☆↓</p>

ขั้นตอนการเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
5.	เพลงแหล่ประยุกต์ฟังแล้วถูกใจ จ๊ะ	แหล่	<p>ท่าที่ 5.1 (ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 4.2) เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนตัว</p> <p>ท่าที่ 5.2 (ท่ารัก) มือทั้ง 2 ข้างทาบอกซ้อนกัน เท้า เท้าขวายืนเต็มเท้า และเท้าซ้ายแตะด้วยปลายเท้า กันเข่า ทั้งกันไปด้านซ้าย</p> <p>ท่าที่ 5.3 (ท่ารัก) ปฏิบัติเหมือนท่า 5.2 เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนตัว</p>		<p>☆☆☆☆ ☆☆☆☆ แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับฟันปลา</p>

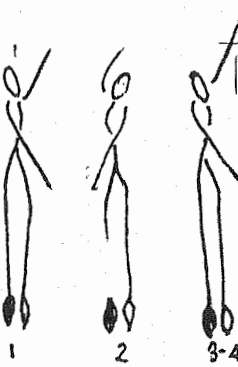

ขั้นตอนการเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
	ตั้งเมื่อตอนบรรพชาท่านเคยແທ່ อีกแนะนำ ขอดำรงศตบสุข คุณๆ	ແທ່	ท่าที่ 5.4 (โกยมือขึ้นท่าพรหมสี่หน้า) มือทั้งสองข้าง แขนงอ คอกสูง ระดับศีรษะ เท้า เท้าขวายืนเต็มเท้า เท้าซ้ายแตะ ด้วยปลายเท้า ทิ้งสะโพกไปด้านซ้าย ท่าที่ 5.5 (ท่ารักจีบหงายข้อนิ้ว) เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้า หมุนตัว	 	☆☆☆☆ ☆☆☆☆ แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับฟันปลา
6.	โอ้โอ้ย โอ้โอ้ยโอ้ย โอ้โอ้ย โอ้ โอ้ โอ้ โอ้ย	ชะชะซ่า	ท่าที่ 6.1 (ทำตั้งมือหงาย จีบคว่ำ) ปฏิบัติ 2 ชุด เท้า ก้าวเท้า ขวา-ซ้าย-ขวา-แตะเท้า ซ้ายด้วยปลายเท้า (สลับขึ้น-ลง 4 จังหวะ เป็น 1 ชุด)		

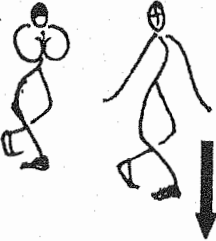
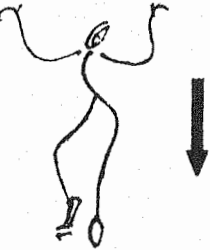

ขั้นตอน การเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
	ยี่สิบเอ็ดมิถุนาขอลาบวชแม่แทน คุณพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกมาแฟนเพลง ทั้งหมดไวพจน์ต้องลา	ชะชะซ่า	<p>ท่าที่ 6.2 (ท่าแตะแก้ม) มือขวาแตะ แก้ม มือซ้ายหงายมือ แขนจึงยื่นไป ด้านหน้า (สลับกัน 2 ชุด) เท้า ปฏิบัติเช่นเดิมต่อเนื่องกับท่าที่ 6.1</p> <p>ท่าที่ 6.1 (ท่าตั้งมือหงายจับคว่ำ) ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่า 6.1 แต่ลดมือ ลงมาระดับชายพก (เอว) เท้า ปฏิบัติเช่นเดิมต่อเนื่องมาจากท่า ที่ 6.1 เช่นเดียวกัน</p>	 	<p>☆☆☆☆ ☆☆☆☆</p> <p>แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับพื้นปลา</p>
7.	เพลงไทยเดิมนั้นมาเริ่มพัฒนา สงครามโลกเล็กลา	ชะชะซ่า	<p>ท่าที่ 7.1 (ท่าสอดสูงจับส่งหลัง) ปฏิบัติสลับข้าง ขวา-ซ้าย ข้างละ 4 จังหวะ เท้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับ 6.3 (4 จังหวะ)</p>		

ขั้นตอน การเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
	<p>อเมริกาขณะญี่ปุ่นมีครุฑำรณ</p> <p>เป็นลูกทุ่งรุ่นลูวงหวานละมุดดูเข้า ที่</p> <p>หลังครุฑำรณหลังอีกคนครุเบญจ มินทร์เชื่อว่าใครหวังว่าใครคงได้ ยีน</p>	ชะชะซ่า	<p>ท่าที่ 7.2 (ท่าพรหมสี่หน้า) เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้ข้างหน้าหมุนรอบ ตัว 1 รอบ</p> <p>ท่าที่ 7.3 (ท่าพรหมสี่หน้า) เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนรอบตัว 1 รอบ มาหน้าตรง</p> <p>ท่าที่ 7.4 (ท่าศรีวิชัย) ตั้งมือขวาขึ้น ระดับศีรษะ มือซ้ายแตะหน้าขาซ้าย เท้า แตะปลายเท้าขวายกขึ้นขึ้นเหนือ พื้นวางเท้าซ้ายเต็มเท้า ทิ้งน้ำหนักลง ข้างซ้ายทิ้งกันไปด้านหลัง</p> <p>ท่าที่ 7.5 (ท่าบัวชูฝัก) พลิกมือขวา หงายมือซ้ายตั้งอยู่ระดับชายพก เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนตัว 1 รอบ</p>		

ขั้นตอนการเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
8	<p>ครูเบญจมินทร์ท่านร้องดีจังหวะ รำวง ฟังแล้วหลงทุกที</p> <p>เพลงแบบนี้ที่ครูท่านเก่งแต่</p> <p>ฟังดีดีเป็นที่ถูกใจ</p>	ແລ່	<p>ท่าที่ 8.1 (ท่าพรหมสี่หน้า) แขน่มือ หงายงอแขนทั้งสองข้างระดับศีรษะ เท้า เท้าซ้ายแตะพื้นด้วยปลายเท้ายก ส้นเท้าขึ้นเหนือพื้น วางเท้าซ้ายเต็ม เท้า</p> <p>ท่าที่ 8.2 (ท่าสอดสูงจีบส่งหลัง) มือ ขวาหงายงอแขนสูงระดับศีรษะ มือ ซ้ายจีบส่งหลังตั้ง เท้า เท้าขวาแตะด้วยปลายเท้ายกส้น เท้าขวาขึ้นเหนือพื้น</p> <p>ท่าที่ 8.3 (จีบปากข้าง 2 ข้าง) มือทั้ง สองจีบเข้าหาศีรษะ เท้า เท้าซ้ายแตะพื้นด้วยปลายเท้ายก ส้นเท้าขึ้นเหนือพื้น</p>		<p>☆☆☆☆ ☆☆☆☆ แถวหน้ากระดาน 2 แถว สลับพื้นปลา</p>

ขั้นตอน การเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
		ชะชะซ่า	<p>ท่าที่ 8.4 ปฏิบัติเช่น 8.2</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนรอบตัว 1 รอบ</p>		
9.	<p>เมขลาชิมาล้อแก้วรามสูร เห็น แล้วขว้างออกไปเมขลาไม่ฟัง ขว้างออกไปถูกแก้วแก้วเอย คน... เห็นใจรามสูรแม่คุณก็หนีไป...</p>	ตลุง	<p>ท่าที่ 9.1 เหยียดมือขวาไปด้านหน้า เบียดมือซ้ายไปด้านหลัง (นับ 1) เปลี่ยนมือสลับข้าง (นับ 2) กลับ เปลี่ยนมือสลับข้างปฏิบัติเหมือน 9.1 (นับ 3, ..)</p> <p>เท้า ย่ำเท้าซ้าย-ขวา-ซ้าย ลากเท้า ขวามาชิด-ก้าวเท้าซ้ายไปด้านข้าง (นับ 5 จังหวะ)</p>		<p>☆☆☆☆☆☆☆☆</p>
10.	<p>เวลาไม่พอจำต้องขอขมาครุฑี ๆ ยังมีมากหน้า</p>	แหล่	<p>ท่าที่ 10.1 (ตั้งวงสูงสองข้าง) ระดับ ศีรษะ</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนตัว 1 รอบ</p>		

ขั้นตอน การเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
			<p>ท่าที่ 10.2 มือทั้งสองไหวระดับหน้าอกก้มศีรษะลงแล้วผายมือออก</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวามาด้านหน้ากับเข่าย่อเข่าลง</p>		
	<p>ครูสุรพลครูผ่องศรี นั้นดีเพียงใด มีอีกท่านหนึ่งจากไปทุกคนอาลัย คือพุ่มพวง</p>		<p>ท่าที่ 10.3 (มือทั้ง 2 ทำท่าพรหมลีหน้า)</p> <p>เท้า เท้าข้างขวาเตะด้วยปลายเท้ายกส้นเท้าขึ้นเหนือพื้น วางเท้าซ้ายเต็มเท้า</p> <p>ท่าที่ 10.4 มือทั้งสองตั้งวงบนสองข้าง</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนรอบตัว 1 รอบ</p>	 	

ขั้นตอนการเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
	<p>พระเทพรัตนทรงดำรัสเชยชม</p> <p>เพลงลูกทุ่งสูงสมานานิยมแหวนหวง</p> <p>ฉันขอเชิดชูบรมครูทั้งปวง</p>		<p>ท่าที่ 10.5 (ท่าพระพรหมสี่หน้า) มือทั้งสองแบงหางอแขนระดับศีรษะ เท้าแตะด้วยปลายเท้าด้านขวา ยกเท้าขึ้นเหนือพื้น วางเท้าซ้ายเต็มเท้า</p> <p>ท่าที่ 10.6 (ท่าสอดสูงจับส่งหลัง) มือซ้ายหางมืออแขนระดับศีรษะมือขวาจับส่งหลังตั้ง เท้าวางเท้าขวาเต็มเท้าแตะด้วยปลายเท้าด้านซ้ายยกขึ้นเหนือพื้น</p> <p>ท่าที่ 10.7 (ท่าพรหมสี่หน้า) มือทั้งสองแบงหางอแขนระดับศีรษะ เท้าเท้าขวาแตะด้วยปลายเท้ายกขึ้นเท้าขึ้นเหนือพื้นเท้าซ้ายวางเต็มเท้า</p>		

ขั้นตอน การเต้น	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเต้น	ลักษณะการเต้น	ลักษณะแถว
	<p>บุญของท่านมีใหญ่หลวง ทุกท่า ทั้งปวง</p> <p>เป็นสุขด้วยเพลง</p>		<p>ท่าที่ 10.8 (ท่าตั้งวงสูง 2 ข้าง) มือทั้งสองตั้งวงสูงระดับศีรษะ</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนรอบตัว 1 รอบ</p> <p>ท่าที่ 10.9 (ท่าสอดสูงมือจับส่งหลัง) มือซ้ายหงายตั้งระดับศีรษะมือขวาจับส่งหลัง</p> <p>เท้า ตะตะด้วยปลายเท้าซ้ายเท้าขวาวางเต็มเท้า</p> <p>ท่าที่ 10.10 (ท่ากลางอัมพร) มือซ้ายหงายมือสูงระดับศีรษะมือขวาตั้งวงระดับไหล่</p> <p>เท้า ก้าวเท้าขวาไขว้หน้าหมุนตัว 1 รอบ</p>		

ขั้นตอนการเดิน	บทเพลง (คำร้อง)	ทำนองจังหวะ	อธิบายท่าเดิน	ลักษณะการเดิน	ลักษณะแถว
10.	ดนตรีบรรเลง		1. เดินรวมแถวใกล้กันเป็น 2 กลุ่ม ทำท่าสวัสดิ์ ด้วยการไขว่เท้าขวาไปด้านหน้า แล้วพนมมือระดับอกก้มศีรษะลง ล้อย่อลงเล็กน้อยทำท่านี้ 3 วินาที แล้วเดินเข้าโดยใช้การเดินในท่าธรรมดา (ท่าไหว้)		☆☆☆☆ ☆☆☆☆

ลักษณะท่าเต้นการแสดงทางเครื่องชุด “สีภาคเอเชีย” มีความสอดคล้องกันในเรื่องของจังหวะการย่อเท้ากับบทเพลง แต่การใช้ท่ารำ (ส่วนมือ) ไม่เกิดความสอดคล้องกับเนื้อเพลง ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเหตุที่ไม่มีความสัมพันธ์กับเนื้อมาจากผู้ที่คิดประดิษฐ์ท่าเต้นไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาเพียงแต่ใส่ท่าทางให้มีความเป็นไทยเข้าไป ลักษณะท่ารำที่ปรากฏมีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 16 ท่า ลักษณะการใช้เท้ามีอยู่ 6 ลักษณะ การย่อเท้าจะย่อตามจังหวะสากลเป็นหลัก

ลักษณะการใช้บทเพลงจะใช้เพลงซ้ำสลับกับเพลงเร็ว เพลงช้าจะปรากฏอยู่เพียง 1 เพลง คือ การนำทำนองเพลงแหล่เข้ามาสลับกับจังหวะเพลงเร็ว ซึ่งได้แก่ จังหวะรำวง จังหวะตลุง และจังหวะชะชะซ่า ทิศทางการหันหน้า จะนิยมหันหน้าตรง มีการหมุนตัวทุกครั้งที่มีทำนองเพลงแหล่ (เป็นสัญลักษณ์ในการเปลี่ยนจังหวะใหม่)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

บทสรุป

จากการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของหางเครื่องในบางเสร์ และศึกษาการแสดงหางเครื่อง “คณะแม่ถนอม” ตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ในด้านประวัติ วิธีการฝึกหัด และวิเคราะห์รูปแบบการแสดงที่มีทำรำไทยปรากฏอยู่ในการเดินของหางเครื่องบางเสร์ ประเภทเป็นสำคัญ ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 จนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้แสดง เจ้าของคณะหางเครื่องในยุคแรกปัจจุบันและผู้ที่เคยชมการแสดงหางเครื่องตลอดจนการฝึกหัดของผู้วิจัยกับหางเครื่องบางเสร์ด้วยตนเอง

ผลการวิจัยพบว่า “หางเครื่องบางเสร์” เป็นการแสดงที่เกิดขึ้นในตำบลบางเสร์ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรีตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2511 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นจากชุมชนชาวบ้าน ทำหน้าที่แสดงเพื่อสร้างความบันเทิง ดึงดูดความสนใจให้งานที่ไปแสดงมีคนอยู่ร่วมงานจำนวนเพราะหางเครื่องมีการแต่งกายที่นุ่งน้อยห่มน้อย เป็นเพราะว่าสังคมในแต่ละยุคสมัยบังคับรูปแบบการแสดง การแต่งกาย ให้หางเครื่องได้มีภาพลักษณ์ออกมาเช่นนั้น ถึงแม้การประกอบอาชีพการเดินหางเครื่องรับจ้างจะมีการพัฒนาเพื่อสนองความต้องการให้กับผู้ว่าจ้างอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ยังถูกดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นอาชีพที่ต่ำต้อยอยู่ดี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าอาชีพการเดินหางเครื่องรับจ้างของชาวบางเสร์ เป็นศิลปะการแสดงที่เกิดจากชุมชนชาวบ้านที่มีการศึกษาน้อย และเป็นการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดกันต่อ ๆ มาไม่ได้ไปเรียนในโรงเรียนที่มีใบประกาศรับรองความสามารถ จึงทำให้เป็นอาชีพที่ขาดการยอมรับและยกย่องจากผู้คนส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาสูง จึงถูกมองข้าม แต่พวกเขาเหล่านี้ ไม่สนใจเพราะถือว่าเป็นอาชีพที่ทุจริต และสามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี

อาชีพการเดินหางเครื่องบางเสร์ที่เป็นการแสดงที่เกิดขึ้นมาเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับผู้คนทั่วไป เริ่มจากการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ของหน่วยงานราชการ หางเครื่องบางเสร์ เติบโตได้ในเวลาอันรวดเร็วเพราะมีสภาพแวดล้อมที่เจริญ เป็นแหล่งที่มีสถานเจริญมณเฑาะพมากเช่นพหยาและอยู่ติดชายฝั่งทะเลเป็นเมืองเศรษฐกิจ มีความเจริญทางเทคโนโลยี ใกล้สังคมเมืองหลวง (กรุงเทพฯ) ศิลปะการแสดงของสังคมเมืองเดินทางได้รวดเร็วจึงทำให้หางเครื่องบางเสร์พัฒนาได้ใกล้เคียงกับหางเครื่องของนักร้องที่มีชื่อเสียงในแต่ละยุคสมัย

การแสดงทางเครื่องบางสำรับมีขั้นตอนการฝึกซ้อมอย่างเป็นระบบ จะฝึกซ้อมเป็นจังหวะ เพราะจะต้องเดินเข้ากับวงดนตรีทุกวงได้ เนื่องจากเป็นทางเครื่องที่รับจ้างเดินโดยเฉพาะ มีรูปแบบการเดินมาจากแหล่งเดียวกับเดินมาจากแหล่งเดียวกันนั้น คือ คณะป๊อของแถม เริ่มทำมาเมื่อ พ.ศ. 2511 แต่ยังไม่ได้ตั้งเป็นคณะป๊อของแถม เริ่มทำมาเมื่อ พ.ศ. 2511 แต่ยังไม่ได้ตั้งเป็นคณะ และยังไม่เรียกการแสดงนี้ว่าทางเครื่อง เรียกว่าการเดินประกอบจังหวะดนตรี เดินอยู่ตามเวทีลิเกบ้าง เดินเปิดวงดนตรีบ้าง แต่มีผู้เดินเพียง 2 คน

ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ป๊อของแถมเริ่มตั้งคณะพร้อมประกอบเป็นอาชีพ เดินรับจ้างครั้งแรกให้กับค่ายทหารเรือฐานทัพเกล็ดแก้ว เพื่อแสดงต้อนรับทหารใหม่ งานเลี้ยงสังสรรค์ แสดงสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทำเป็นธุรกิจตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ความนิยมเริ่มมีมากขึ้นจึงทำให้ชาวบางสำรับตั้งคณะทางเครื่องขึ้นมากมาย มีทั้งคณะเล็กคณะใหญ่ มีมากถึง 20 คณะ จนทำให้ศิลปะการแสดง "ริ้ววงอาชีพ" สูญหายไปในที่สุด เพราะผู้คนหันมานิยมการแสดงทางเครื่องแทนเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาจากสังคมเมืองหลวง (กรุงเทพฯ)

และกระจายมาสู่สังคมชนบททั่วไป ปัจจุบันเริ่มเหลือน้อยและมีรูปแบบการเดินที่เปลี่ยนไป แต่มีอยู่แห่งเดียวที่มีคณะทางเครื่องมากที่สุดเพราะมีการฝึกซ้อมการเดินรับจ้างโดยเฉพาะสามารถเก็บได้กับวงดนตรีทุกวงโดยมีต้องฝึกซ้อมมาด้วยกัน ซึ่งเป็นการแสดงที่ต้องใช้ทักษะการฝึกซ้อมอย่างมาก ซึ่งจะซ้อมเป็นจังหวะและจะต้องมีผู้นำที่เรียกว่า "เฟิร์ส" เดินอยู่ด้านหน้าเสมอเวลาขึ้นแสดงจริง เพื่อเป็นผู้นำในการเปลี่ยนท่าทางการเดิน ลักษณะการแต่งกายจะเน้นโชว์สัดส่วนหุ่นงอเล็กน้อยเป็นที่พอใจแก่บรรดาผู้ชาย เสียเป็นส่วนมาก หากแต่ได้เพียงแค่มองเท่านั้น ไม่มีสิทธิ์ขึ้นไปเป็นคู่เต้น และพูดคุยดังเช่น ริ้ววง จึงไม่มีปัญหาเรื่องชู้สาว ดังที่ผู้คนต่างเข้าใจผิดกัน เป็นแค่เพียงภาพลวงเท่านั้น เป็นเพราะว่าการตลาดเข้ามามีบทบาทบังคับให้การแสดงทางเครื่องออกมาในรูปแบบของการเป็เปลือย เพราะถ้าไม่ทำเช่นนี้ งานก็จะไม่มี ทำให้รายได้ลดลง แต่จิตใจของผู้แสดงเหล่านี้มิได้ไผ่ไปในทางที่ผิดศีลธรรมแต่อย่างใด เพราะถือเป็นการแสดงประเภทหนึ่ง ที่ทำให้เขาเลี้ยงดูครอบครัวและตนเองได้ ด้วยความไม่ลำบาก

นักแสดงทางเครื่องในบางสำรับ ส่วนมากมิใช่เป็นคนที่อยู่ในบางสำรับหรือในจังหวัดชลบุรี หรือจังหวัดใกล้เคียง ส่วนใหญ่รับมาจากภาคเหนือ และภาคอีสานเสียส่วนมาก เกือบทุกคนะ แต่ละคณะอยู่กินกันแบบครอบครัว

การแสดงทางเครื่องของตำบลบางสร้อย จังหวัดชลบุรี มีการแข่งขันกันสูงมากขึ้น สามารถแบ่งรูปแบบการแสดงให้เห็นได้ถึง 4 ระยะ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2511-2544 (ปัจจุบัน) รวมทั้ง 33 ปี เดิมที่มีอยู่เพียงคณะเดียวคือ คณะป่าทองแจ่ม ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้วเพราะมีการแข่งขันกันสูงต้องใช้เงินทุนมาก

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ พ.ศ. 2519-2528 ระยะนี้ มีการจัดตั้งคณะทางเครื่องขึ้นมาก ซึ่งเจ้าของคณะส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เป็นทางเครื่องมาก่อนและแยกย้ายกันตั้งคณะของตน มีเพิ่มมาอีก 6 คณะ คือ คณะเสริมไข่มุก, คณะแสงบุญเสริม, คณะแม่ถนอม, คณะจีแทน, คณะพรศิริ, และคณะรุ่งโรจน์ จึงรวมได้เป็น 7 คณะ

ระยะที่ 3 ตั้งแต่ พ.ศ. 2528-2533 เป็นระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงและขยายกิจการ ทำให้คณะที่ตั้งขึ้นใหม่มีการพัฒนาไปในรูปแบบของการแสดงตะวันตก จะสังเกตได้จากคณะทางเครื่องในยุคนี้ จะตั้งชื่อที่ลงท้ายด้วย แดนซ์ เสียเป็นส่วนใหญ่ ขนาดคณะเดิมที่เกิดขึ้นมานาน ยังเปลี่ยนแปลงชื่อเรียก เพราะจะได้ทำให้ผู้ว่าจ้างรู้ว่า เป็นคณะที่ทันสมัย ไม่ล้าหลัง ระยะนี้มีการขยายคณะเพิ่มขึ้น แยกออกมาจากคณะแม่ถนอม มีปรากฏขึ้นอีก 5 คณะ คือ กลุ่มทางเครื่องจินตนาแดนซ์, กลุ่มทางเครื่องสถิตแดนซ์, กลุ่มทางเครื่องสุทินแดนซ์, กลุ่มทางเครื่องสุเทพแดนซ์, กลุ่มทางเครื่องกฤษณาแดนซ์ และคณะทางเครื่องแสงบุญเสริม เปลี่ยนมาใช้แดนเซอร์ลุ่มเสริม แต่ปัจจุบันนี้ทางเครื่องคณะของแม่ถนอม เหลืออยู่เพียง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มจินตนาแดนซ์ และกลุ่มกฤษณาแดนซ์ ซึ่งได้รับความนิยมมากที่สุด มีการแสดงหลายรูปแบบ

ระยะที่ 4 ตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2544 เป็นยุคแห่งการแข่งขัน ทำให้หลายคณะต้องยุบคณะไป เพราะสู้กับการเปลี่ยนแปลงไม่ไหว เพราะต้องใช้เงินทุนสูง ในการพัฒนารูปแบบการเต้นรูปแบบการแต่งกาย และค่าครองชีพที่สูงขึ้นระยะนี้เหลือคณะทางเครื่องที่มีชื่อเสียงและเป็นคณะใหญ่ อยู่เพียงแค่ 6 คณะ คือ คณะแม่ถนอม กลุ่มจินตนาแดนซ์ คณะแม่ถนอมลุ่มกฤษณาแดนซ์, คณะแสงบุญเสริม, คณะจีแทน, คณะพรศิริ, คณะรุ่งโรจน์ ส่วนคณะเล็ก ๆ ที่มีทางเครื่องอยู่ประมาณ 4-6 คน จะมีไม่กี่คณะรวม ๆ แล้วเหลืออยู่ประมาณ 10 คณะ เห็นจะได้แต่คณะใหญ่ ๆ จะมีทางเครื่องมาก 1 วันสามารถรับงานได้ถึง 4 งาน งานละ 6-10 คน

งานที่แสดงส่วนมากเป็นงานเลี้ยงสังสรรค์ งานบุญ งานวัด และถ่ายทอดทีวี เพลงไทยลูกทุ่ง และถ่ายมิวสิควิดีโอให้กับนักร้องที่มีชื่อเสียง

การแสดงการเต้นของทางเครื่องบางสร้อย เป็นอาชีพที่ฝึกหัดการเต้นเพื่อรับจ้างเต้นประกอบวงดนตรีสากลที่บรรเลงเพลงลูกทุ่ง เพลงไทยสากล หรือเพลงลูกทุ่งประยุกต์ โดยยึดจังหวะสากลที่ใช้เต้นลีลาเป็นพื้นฐานการฝึกหัดการเต้นจึงสามารถเต้นได้กับวงดนตรีทุกวง โดยมี

ต้องมีข้อหมกกับวงดนตรีทำให้สามารถรับงานได้ทั่วประเทศ นอกจากการแสดงเพื่อถ่ายทอดโทรทัศน์หรือถ่ายมิวสิกวิดีโอเท่านั้นที่จะต้องหาเพลงของนักร้องมาฝึกซ้อมก่อนไปแสดงจริง

การแสดงทางเครื่องจะนิยมแสดงตั้ง เวลา 20.00-24.00 น. มีหัวหน้าคณะหรือพนักงานขับรถเป็นผู้ควบคุม นักแสดงทางเครื่อง โดยรับงานจากผู้ว่าจ้างซึ่งเป็นเจ้าของงาน หรือจากการติดต่อจากเจ้าของคณะวงดนตรี นักแสดงเป็นหญิงอายุ ประมาณ 13-30 ปี การแสดงแบ่งลักษณะของการแต่งกายออกเป็น 3 แบบ คือ

1. การเดินประกอบเพลงช้า
2. การเดินประกอบเพลงปานกลาง
3. การเดินประกอบเพลงเร็ว

การจัดเครื่องแต่งกายในแต่ละครั้งต้องคำนึงถึงลักษณะของงาน และจังหวะเพลงที่จะไปเดินประกอบ ก่อนการแสดงจะยกมือไหว้ถึงครูอาจารย์ที่ส่งสอนมา และเมื่อแสดงเสร็จในแต่ละชุดหรือในแต่ละช่วงก็จะยกมือไหว้ที่ทำให้การแสดงสำเร็จลุล่วงไป และขอขมาถ้าหากการกระทำการแสดงผิดพลาดไป

การคัดเลือกผู้แสดง จะไม่พิถีพิถันมากนัก เพราะถือว่าเสริมความงามได้ แต่ขอให้มีความสวยครบ 32 ประการ เป็นใช้ได้ ค่าจ้างนักแสดงจะให้เป็นงานไป ซึ่งหัวหน้าคณะจะเป็นผู้กำหนดว่าใครควรจะได้เท่าใด จะเริ่มด้วยราคา 150-1000 บาท ต่อ 1 งาน แล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน ผู้ที่เป็นเฟิร์สจะได้มากกว่านักแสดงคนอื่น ๆ 50-80 บาทต่อ 1 งาน ส่วนค่าจ้างที่เจ้าของคณะรับจะดีเป็นหัวถั่วระยะใกล้ 1,000 บาท ถ้างานไกลก็จะบวกค่าเดินทางเพิ่มขึ้น และจะขึ้นอยู่กับชุดการแต่งกายด้วยว่าจะใช้ชุดใหม่ หรือชุดเก่ามีค่าจ้างตั้งแต่ 2,500 บาท ขึ้นไป จนกระทั่งถึงสองหมื่นห้าพันบาท (โดยประมาณ) มีผู้เดินไม่เกิน 10 คน

เวทีที่ใช้แสดงเป็นความรับผิดชอบของผู้ว่าจ้างคณะทางเครื่องมีหน้าที่สำรวจเวทีเพื่อเตรียมการแสดงก่อนขึ้นแสดงจริงเท่านั้น สัดส่วนการใช้เวทีทางเครื่องจะใช้ส่วนกลาง (ชั้นที่ 1 กับที่ 2 ในกรณีที่มีเวที 2-3 ชั้น) ส่วนแรก และส่วนหลังจะเป็นเรื่องของนักร้อง และนักดนตรี การแสดงของทางเครื่องมีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ คือ

1. การแสดงทางเครื่องประกอบดนตรีสากล บนเวที
2. การแสดงทางเครื่องประกอบคณะกลองยาวผสมวงดนตรีสากล
3. การแสดงทางเครื่องเพื่อการประกวด

กลุ่มผู้ชมหรือลูกค้า ไม่จำกัดเพศ วัย อายุ โดยส่วนใหญ่มักจะเป็นลูกค้าผู้ชาย

รูปแบบการแสดงนั้นขึ้นอยู่กับโอกาสและลักษณะของงานที่ถือว่าจ้างไปแสดงการแสดงทางเครื่องเป็นการเดินประกอบจังหวะเพลงแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การเดินประกอบจังหวะเพลงสากล (จังหวะลีลาศ)
2. การเดินประกอบจังหวะเพลงที่มีทำนองเพลงไทยเดิมหรือทำนองเพลงไทยพื้นบ้านภาคต่าง ๆ (ประกอบเพลงลูกทุ่งประยุกต์)

การเดินประกอบจังหวะเพลงสากลมีทั้งหมด 10 จังหวะ คือ จังหวะสามช่า, จังหวะชะชะช่า, จังหวะบีกิน, จังหวะกลซ่า, จังหวะรุมบ้า, จังหวะรีอค, จังหวะวอลซ์, จังหวะสโลว์, จังหวะฮาวาย, จังหวะโซล

การเดินประกอบจังหวะเพลงที่มีทำนองเพลงไทยเดิม หรือทำนองเพลงไทยพื้นบ้านภาคต่าง ๆ (เพลงลูกทุ่งประยุกต์) มีทั้งหมด 7 จังหวะ คือ จังหวะรำวง, จังหวะฟ้อน, จังหวะเซ็ง, จังหวะลิเก (แหล่), จังหวะลำตัด, จังหวะตลุง, จังหวะอินเดีย การแสดงทางเครื่องประกอบเพลงลูกทุ่งประยุกต์นี้จะมีท่าทางการเดินที่นำท่ารำไทยมาผสมผสานกับการเดินของทางเครื่องมากกว่าการเดินประกอบเพลงประเภทอื่น ๆ

การแสดงทางเครื่องได้รับความนิยมมากในการว่าจ้างไปแสดงในงานรื่นเริงทุกงาน โดยเฉพาะงานเลี้ยงสังสรรค์ของหน่วยงานทุกหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งชุมชนเมืองและชนบท งานประจำปี นับได้ว่ามีวงดนตรีเล่นที่ใดจะต้องมีทางเครื่องที่นั่น

คณะทางเครื่องบางสำรับ โดยเฉพาะคณะแม่ถนอมที่ตั้งอยู่ในตำบลบางสำรับ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ยังคงรักษามาตรฐานการเดินโดยเฉพาะขั้นตอนและวิธีการฝึกหัดไว้ได้เป็นอย่างดี การฝึกหัดเป็นไปในแบบการประกอบธุรกิจ จึงไม่มีผู้ใดเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีการพัฒนาไปอยู่ตลอดเวลาตามยุคตามสมัยนิยม แต่ความพัฒนาก็ไม่เคยหนีความเป็นไทยไปได้ โดยเฉพาะการนำท่ารำไทยมาใช้ผสมผสานกับการเดินทางเครื่อง มีเพียงคณะเดียวเท่านั้น ที่ยังคงมีแนวคิดสร้างสรรค์ผลงานการแสดงทางเครื่องแนวนี้มีอยู่เพียงคณะเดียว และเรียกทางเครื่องประเภทนี้ว่า "ทางเครื่องประยุกต์" จะนิยมมากในการประกวดในงานประจำปีของจังหวัดของทุกปี และได้รับรางวัลชนะเลิศทุก ๆ ปี จึงถือได้ว่า การแสดงทางเครื่องเป็นศิลปวัฒนธรรมของไทยประเภทหนึ่งที่เกิดจากชุมชนชาวบ้าน ประเภทหนึ่งที่เกิดจากชุมชนชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มเล็กเผยแพร่ออกอย่างกว้างขวางมากขึ้น

ท่ารำไทยที่ปรากฏอยู่ในท่าทางการเดินเป็นท่ารำขั้นพื้นฐาน ท่าง่าย ๆ อาจจะไม่เหมือนเลยทีเดียว แต่ความคล้ายคลึงมีมากเพราะพื้นฐานของคนไทยทุกคนจะต้องรำวงเป็น (รำกลองยาว) จึงดัดแปลงมาจากการรำวงชาวบ้านก็มี จะเห็นได้จากเจ้าของคณะแต่ละคนที่ได้รับ

ความนิยมดัง เช่น คณะแม่ถนอม ก็เช่นกัน พ่อมีคณะกลองยาว ตนจึงมีใจรักและมีความชอบและเคยคลุกคลีกับการรำกลองยาว หรือการเต้น มาตั้งแต่เด็ก จึงเก็บเกี่ยวประสบการณ์ที่พบเห็นนำมาประยุกต์ใช้กับการเต้นหางเครื่องอย่างลงตัว และมีประสิทธิภาพมีมาตรฐาน

คณะแม่ถนอมเป็นคณะที่ได้รับความนิยมมากเป็นเพราะมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ดังนี้

1. มีทุนสูง สามารถตัดชุด จัดซื้ออุปกรณ์ใหม่อยู่เสมอ รู้จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขชุดเก่าให้เป็นชุดใหม่ โดยการประดิษฐ์ตกแต่งด้วยเลื่อม เพราะเจ้าของคณะเป็นผู้ออกแบบตัดเย็บเอง ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายส่วนนี้ไป
2. มีความกว้างขวางในสังคม (ลูกเขยเป็นน้องชายผู้ที่มีชื่อเสียงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดี)
3. มีการจัดองค์กรที่ดี เป็นที่พอใจต่อผู้ว่าจ้าง ตรงต่อเวลา ทุ่มเท กับการแสดงด้วยจิตวิญญาณ พบข้อผิดพลาดน้อย
4. หางเครื่องเป็นเด็กที่รับมาจากทางภาคเหนือ ผิวพรรณ หน้าตาดี ความประพฤติเรียบร้อย มีระเบียบ
5. รูปแบบการเต้นประกอบเพลงมีหลายแนว และมีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายตามจังหวะ ที่เต้นอย่างสอดคล้อง
6. มีนักเต้นอยู่ในคณะจำนวนมากสามารถรับงานได้มาก 4-5 งานต่อ 1 วัน
7. มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลาทันต่อความนิยมในแต่ละยุคสมัย
8. มีหลักประกันความเป็นเลิศด้วยการชนะการประกวดการแข่งขันการแสดงหางเครื่องในงานประจำปีของจังหวัดทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. 2532 เป็นต้นมา ด้วยการใช้นวัตกรรมความคิดที่นิยมไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

กฤษณา ผดุงประเสริฐ. หัวหน้าคณะทางเครื่องคณะแม่ถนอมกลุ่มกฤษณาแดนซ์.

สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2542.

จินตนา ดำรงค์เลิศ. วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

เจนภพ จบกระบวนวรรณ. บทเพลงประวัติศาสตร์ของสมัยศ ทศนพันธุ. สยามรัฐ, 2530.

เดือนใจ บุญเจือ. หัวหน้าคณะรำวงอาชีพ สังวาลย์น้อย. สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2542.

ทองแถม อินทรวิจิตร. หัวหน้าคณะทางเครื่องบางเสร์คณะป่าทองแถม. สัมภาษณ์, 23 ตุลาคม 2542.

ประกอบ ยิ่งรักษา. หัวหน้าคณะรำวงประกอบศิลป์. สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2542.

ปราณี วงษ์เทศ. พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2525.

ปิ่นเกศ วัชรปาน. รำวงอาชีพ : กรณีศึกษารำวงอาชีพ ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

รัชมาศ (นามแฝง). "ไปดูดนตรีลูกทุ่ง" ข่าวกรุง 22 (สิงหาคม 2516) : 54-61.

"รำวงรอบละบาทถึงทางเครื่อง". มติชน สี่กกลาง.ปีที่ 1 ฉบับที่ 12, (พฤษภาคม 2535): 11-12.

ลักขณา สุขสุวรรณ. วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.

วิภารัตน์ ประวัง. หัวหน้าคณะกลุ่มทางเครื่องสุเทพแดนซ์ คณะแม่ถนอม. สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2541.

ศรีศักร วัลลิโภดม. "การสลายตัวของศิลปพื้นบ้านไทยในปัจจุบัน" วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร 2 (มกราคม - มีนาคม, 2521) : 176-189.

สมิท ปิ่นบัว. หัวหน้าคณะทางเครื่อง คณะแสงบุญเสริม. สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2445.

สุนทรী โกมิน : สนิท สัมครการ. รายการการวิจัย คำนิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2522.

สุวรรณ เพชรนิล. ศาสนาและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

เสฐียรโกเศศ. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2505.

เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเนื่องในเทศกาล. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516.

แสงเทียน ศรีสมพงษ์. นักแสดงหางเครื่องบางเสร์. สัมภาษณ์, 29 มีนาคม 2545.

อเนก นาวิกมูล. เพลงนอกศตวรรษ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์การเวก, 2521.

“จากวันนั้นถึงวันนี้” ไทยรัฐ (19 พฤษภาคม 2530) : 4

เอมอร พิมพ์มาลา. เจ้าหน้าที่ธุรการสำนักงานปลัดเทศบาลตำบลบางเสร์. สัมภาษณ์,
21 ตุลาคม 2542.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน ๑ : ๒๐,๐๐๐

๐ ๕๐๐ ๑๐๐๐ ๑๕๐๐ ๒๐๐๐ ๒๕๐๐ ๓,๐๐๐ เมตร

อ่าวบางเล่า

สถานีวิทยุประมงจังหวัดชลบุรี

วัดชัยมงคล

โรงเรียนสุภาพสตรี

โรงเรียนสุภาพสตรี

โรงเรียนชุมชนบ้านบางเล่า

โรงเรียนชุมชนบ้านบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ตำบลบางเล่า

ภาคผนวก ข.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติตำบลบางเสร์

*****

บางเสร์เป็นตำบลที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2523 เดิมเป็นหมู่บ้านที่ขึ้นอยู่กับตำบลนาจอมเทียนเมื่อหมู่บ้านขยายตัวเพิ่มมากขึ้น นายประสม ศรีสำอางค์ นายอำเภอในขณะนั้น จึงได้ขอแยกหมู่บ้านบางเสร์ออกจากตำบลนาจอมเทียน ตั้งใหม่เป็นตำบลบางเสร์ มีนายใหญ่ อินอนงค์ เป็นกำนันปกครองตำบลคนแรก

ประวัติของบางเสร์ เดิมมีชื่อเรียกกันว่า สำเหร่ ยังไม่มีหมู่บ้าน พวกโจรสลัดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าสลัดน้ำ จะอาศัยบริเวณนี้ปล้นเรือที่ผ่านไปมา เมื่อปล้นได้ก็นำเรือเข้าฝั่งสำเหร่ ทำการฆ่าคน ยึดทรัพย์สินสมบัติ แล้วเผาเรือทิ้ง บางครั้งเมื่อปล้นเอาทรัพย์สินและเรือ จะปล่อยคนทิ้งไว้พวกที่ถูกปล่อยอยู่ที่นี้ต่อมาได้ตั้งบ้านเรือนทำมาหากิน อยู่ที่สำเหร่นั้นเอง ครั้งหนึ่ง พระยาจันทบูร เดิมอยู่ที่เกาะเสม็ด ตำบลบ้านเพ จังหวัดระยอง มีบุตร ภรรยา และบริวารมากมาย เมื่อพระยาจันทบูรตาย พวกบริวารอันมี นายเรือง นายแหลม นายจันทร์ได้พานบุตร และภรรยาพร้อมด้วยบริวารของพระยาจันทบูร ออกจากเกาะเสม็ดเดินทางมาทางเรือประมาณ 5-6 ลำ แล่นมาจนถึงอ่าวบางสำเหร่ เห็นว่าที่นี่มีทำเลดี เพราะมีแผ่นดินติดต่อกับชายทะเล มีทรัพยากรมากมาย ที่สำคัญคือมีดินยางได้มากพอที่จะเจาะเอาน้ำมันได้เป็นอาชีพได้ จึงได้เข้ามาปลูกที่พักอาศัยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผู้คนของบางสำเหร่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ มีทั้งชาวจีน ชาวญวน อพยพมาทำการค้าขาย เมื่อมีหมู่บ้านมากขึ้นทางการจึงให้บางสำเหร่ไปขึ้นอยู่กับตำบลนาจอมเทียน ซึ่งขณะนั้นตำบลนาจอมเทียนมีอยู่ถึง 10 หมู่บ้าน ขึ้นอยู่กับอำเภอบางละมุงจังหวัดชลบุรี มีชื่อดังนี้

หมู่ที่ 1	เรียกว่า	หมู่บ้านนาจอมเทียน
หมู่ที่ 2	เรียกว่า	หมู่บ้านนาเมา
หมู่ที่ 3	เรียกว่า	หมู่บ้านหินวง
หมู่ที่ 4	เรียกว่า	หมู่บ้านอำเภอ
หมู่ที่ 5	ไม่มีชื่อเรียก	
หมู่ที่ 6	ไม่มีชื่อเรียก	
หมู่ที่ 7	เรียกว่า	หมู่บ้านหนองจับเต่า
หมู่ที่ 8	ไม่มีชื่อเรียก	
หมู่ที่ 9	เรียกว่า	ไม่บ้านบางสำเหร่หรือบางสำเหร่
หมู่ที่ 10	เรียกว่า	ไม่ทราบชื่อ

อาณาเขตของบางเสร์ในสมัยนั้น	ทางทิศเหนือ	ติดต่ออำเภอบางละมุง
	ทางทิศใต้	ติดต่อตำบลลัดทึบ
	ทางทิศตะวันออก	ติดต่อตำบลห้วยใหญ่
	ทางทิศตะวันตก	ติดต่ออำเภอไทย

โดยมีนายแจ่ม เป็นกำนันของตำบลนาจอมเทียน เมื่อนายแจ่มตายได้มีการแต่งตั้ง
คนในหมู่บ้านบางเสร์ เป็นกำนัน ชื่อ นายโพธิ์ บุญศิริ มีนายก๊ก คงชาน เป็นหมวดช่วยกันปกครอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 1 : ผู้ที่ออกมาเขย่าหางเครื่องประกอบวงดนตรีลูกทุ่ง

ที่มาของภาพ : ดร.จินตนา ดำรงค์เลิศ, วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง, หน้า 47, 53

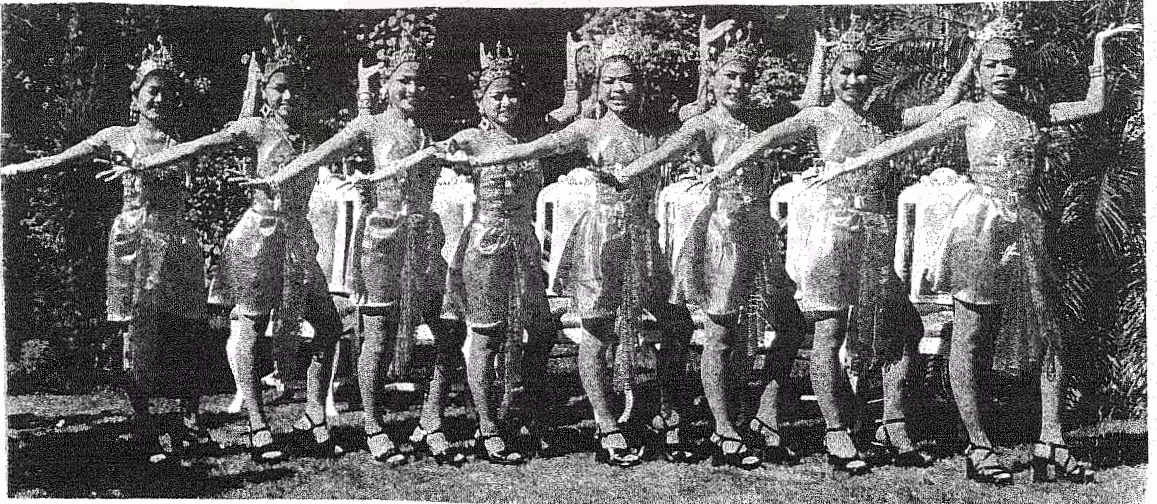
ภาพที่ 2 : ภาพการแสดงทางเครื่องประกอบการแสดงคอนเสิร์ตเพลงไทยลูกทุ่ง
ที่มา : หนังสือการจัดงานศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทยครั้งที่ 1 พ.ศ. 2532

ชาย เมืองสิงห์ ร้องเพลงลูกสาวโครหนอ พร้อมประกอบจินตลีลา

ภาพที่ 3 : ภาพการแสดงของหางเครื่องในยุคฟื้นฟู ที่เรียกว่า "จินตลีลา"

ที่มา : หนังสือการจัดงานกึ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทย ภาคที่ 1 พ.ศ. 2532

ภาพที่ 4 : หางเครื่องคณะแม่ถนอมที่มงานกฤษณาเดินซี

การแต่งกายประกอบการเดินประกอบเพลงลูกทุ่งไทยประยุกต์โดยการใช้ท่ารำ
ผสมผสานระหว่าง การจีบ กับการตั้งวงหางมือ

ที่มาของภาพ : ประวัติหางเครื่องบางสร้ คณะแม่ถนอมโดยนางสาว วราภรณ์ บัวผา

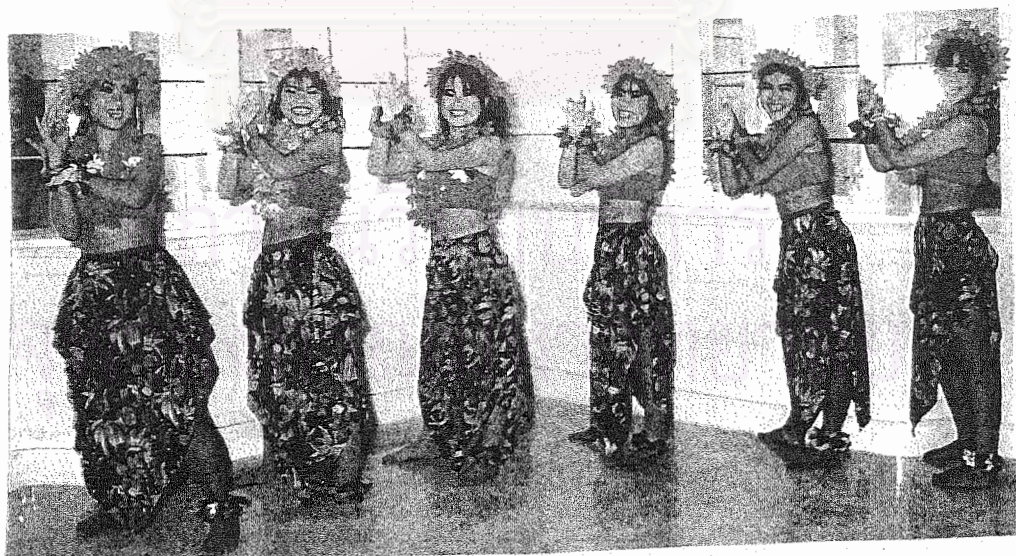
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 5 : ภาพการแต่งกายของนักดนตรี ที่บรรเลงให้หัวหน้าคณะแม่ถนอม และป่าทองแถมหางเครื่อง ที่มีชื่อเสียงในอดีตและปัจจุบันได้ทำการเต้นประกอบเพลง เพื่อโซวี่ลีลาการเต้นที่มีการเต้นที่เหมือนกับให้เด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้านได้เห็นในงานปีใหม่ พ.ศ. 2540

ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ 2542.

ภาพที่ 6 : ภาพการแต่งกายประกอบเพลงระบำสาววย
ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ

ภาพที่ 7 : ภาพการแต่งกายประกอบระบำสาววย
ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ

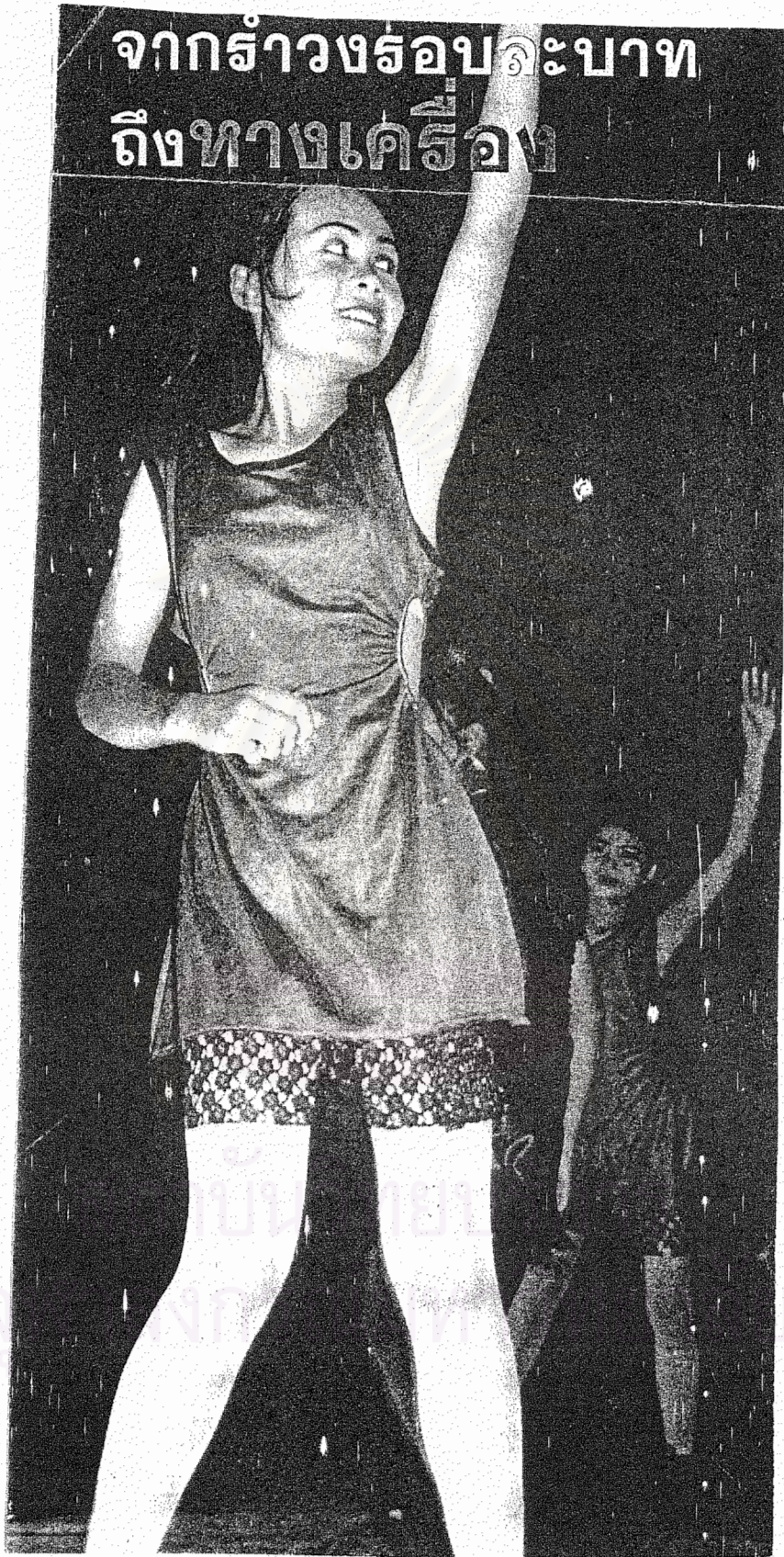
ภาพที่ 8 : การแต่งกายของหางเครื่องสมัยยุคพัฒนา เปลี่ยนจากเซย่าหางเครื่อง
ที่มาของภาพ : ดร.จินตนา ดำรงค์เลิศ, วรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง, หน้า 49.

ภาพที่ 9 : การแต่งกายประกอบการเต้นหางเครื่องในจังหวะเพลงช้า ที่เรียกว่า "รีวิว"
ที่มา : ไพรัช เปลี่ยนวิจารณ์

สถาบันวิทยบริการ
ภาพที่ 10 : อดีตสาวรำวงเมื่อ 20 ปี ก่อน "คณะส่งเสริมศิลป์" มีความเรียบง่ายกว่าการแต่งกาย
ของทางเครื่อง
ที่มา : หนังสือสื่อกลางมติชน ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 เดือนพฤษภาคม 2539, หน้า 12.

ภาพที่ 11 : หางเคีรื่องบางสร้คณะแม่ถนนอมกำลังแสดงอยู่บนเวที

ที่มา : มติชนสั่อกกลางปีที่ 1 ฉบับที่ 12 ปีกรั้แรก พุศัจิกายน 2539, หน้า 1.

ภาพที่ 12 : หางเครื่องบางส์คณะแม่ถนอมกำลังแสดงอยู่บนเวทีงานบวช
ที่มา : มติชนสื่อกลางปีที่ 1 ฉบับที่ 12 พฤศจิกายน 2539, หน้า 1.

ภาพที่ 13 : หางเครื่องบางส์ คณะแม่ถนอม ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2530
ที่มา : วิภารณ์ ประวัง อดีตหางเครื่องคณะแม่ถนอม วันที่ 7 พฤศจิกายน 2541

สถาบันศรีนครินทร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 14 : หางเครื่องบางสรค์ณะแม่ถนอม ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2530

ที่มา : วิภารณ์ ประวัง อดีตหางเครื่องคณะแม่ถนอม วันที่ 7 พฤศจิกายน 2541

ภาพที่ 15 : ห้องตัดชุดทางเครื่องบางสร "คณะแม่ถนอม"

ที่มา : ปิ่นเกศ วัชรปาด 21 ตุลาคม 2542.

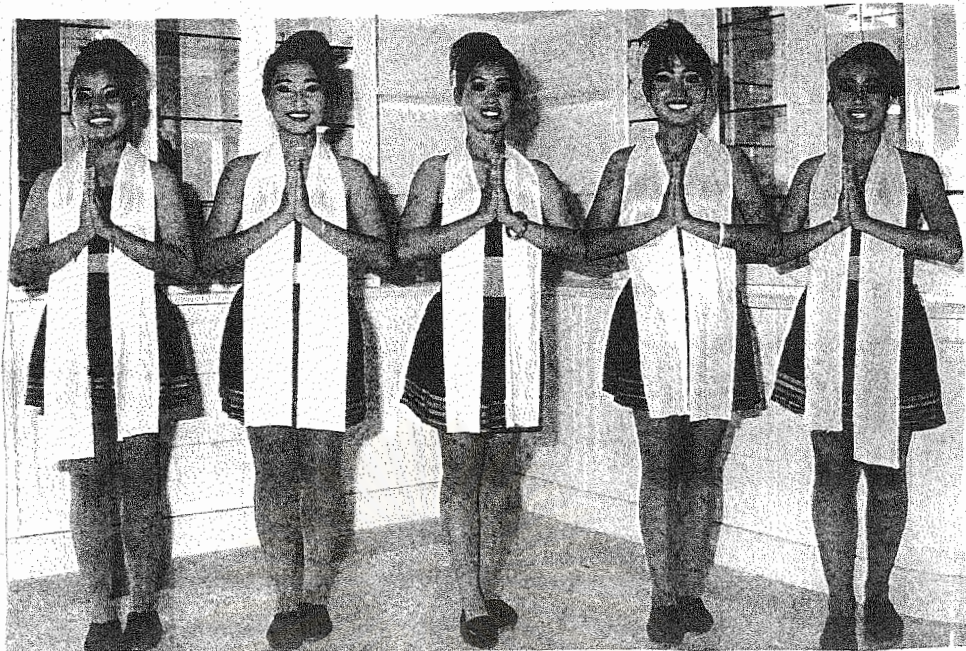

ภาพที่ 16 : การแต่งกายหางเครื่องเพลงที่มีทำนองแขก (อินเดีย) แม่ถนนม ตัดเย็บด้วยฝีมือตนเอง
ทั้งหมด จะนิยมใส่สีสด และจะถ่ายภาพเก็บไว้ให้ผู้ที่ว่าจ้างดูแบบการแต่งกาย เพื่อเสนอราคาการ
ว่าจ้างและเป็นการประชาสัมพันธ์อีกวิธีหนึ่ง
ที่มา : ถนนม ผดุงประเสริฐ, 2542.

ภาพที่ 17 : เบื้องหลังการแสดงของหางเครื่อง
ที่มา : หนังสือมติชนสัปดาห์ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 เดือนพฤษภาคม 2539, หน้า 13.

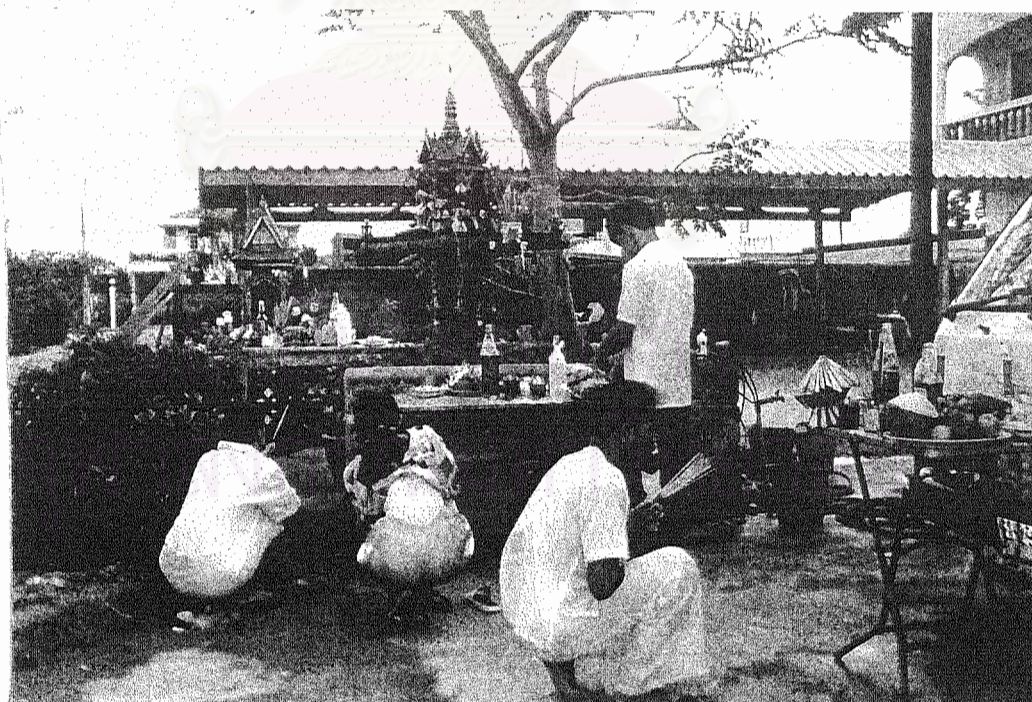
ภาพที่ 18 : ภาพการแต่งกายศตวรรษแสดงการเดินประกอบเพลงในจังหวัดราชบุรีอีกรูปแบบหนึ่ง
ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ, 2542

ภาพที่ 19 : การแสดงการเดินของทางเครื่องประกอบการร้องเพลงลูกทุ่งที่มีลักษณะการเดินและการแต่งกาย แบบไทยแท้แบบง่าย ๆ แต่งแบบไทยอีสาน
ที่มา : หนังสือที่ระลึกงานกิ่งศตวรรษเพลงลูกทุ่งไทยครั้งที่ 2 พ.ศ. 2534

วันที่	ชื่อ	สถานที่	รายละเอียด
1	31-21 185		
2	วัดใหม่ 10 ม. เขตเมืองเก่า		
3	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
4	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
5	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
6	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
7	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
8	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
9	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
10	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
11	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
12	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
13	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
14	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
15	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
16	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
17	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
18	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
19	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
20	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
21	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
22	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
23	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
24	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
25	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
26	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
27	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
28	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
29	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
30	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		
31	วัดใหม่ 5 ม. เขตเมืองเก่า		

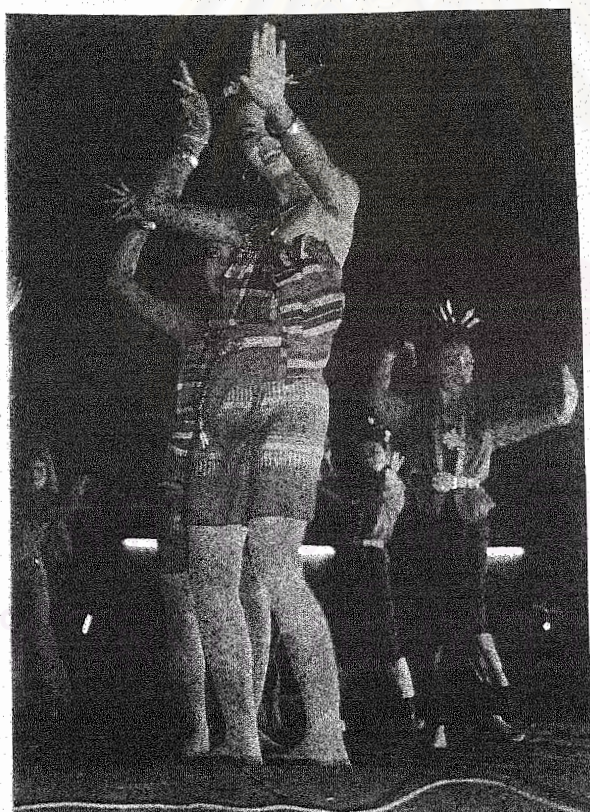
ภาพที่ 20 : กระดานการจดยกรายการงานที่จำไปแสดง
ที่มา : สัตตญา บัวผา

ภาพที่ 21 : การไหว้คุณประจำปี จัดขึ้นทุกปีเพื่อทำให้ธุรกิจเจริญรุ่งขึ้น
ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ 2542.

ภาพที่ 22 : คุณพยอม มิ่งชื่น อดีตสาวรำวงและเป็นหัวหน้ารำวง
อาชีพอคณะสังข์วัลย์ น้อยที่ ตำบลห้วยใหญ่ จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขาย
ที่มา : หนังสือสื่อกลาง ปีที่ 1 ฉบับที่ 12 ปี ปักษ์แรกเดือนพฤษภาคม 2539 หน้า 11.

ภาพที่ 23 : การแสดงการเต้นประกอบเพลงที่มีทำนองเพลงไทยพื้นบ้าน นิยมนำทางรำไทย มา
ผสมผสานกับการเต้นของหางเครื่อง
ที่มา : ถนนม ผดุงประเสริฐ, 2532

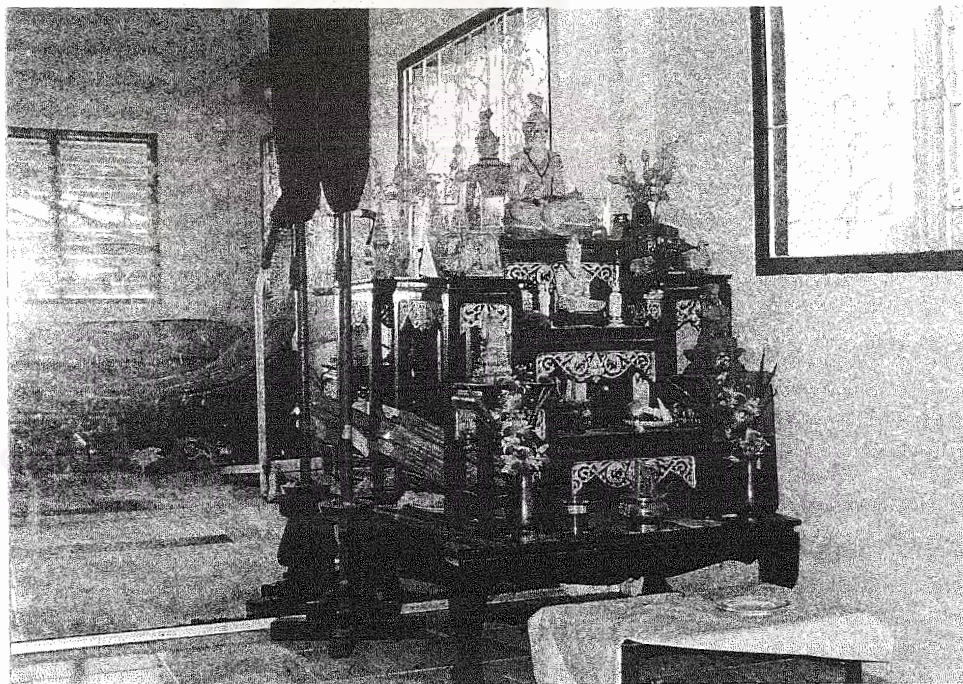

ภาพที่ 24 : การแต่งกายของนางเครื่องที่นิยมใส่ในงานประจำปี งานบุญ จะเป็นแนวไทย ๆ และจะมุ่งเน้นถึงการเปลี่ยนชุดที่รวดเร็ว ดังจะสังเกตได้จาก สวมใส่ชุดซ้อนกันไว้ข้างในอีก 1 ชุด หากแสดงชุดนี้เสร็จ ก็ถอดชุดข้างนอกออก แต่บังคับใช้เครื่องประดับชิ้นเดิม เพื่อความสะดวกรวดเร็วให้ทันกับเวลาที่แสดง

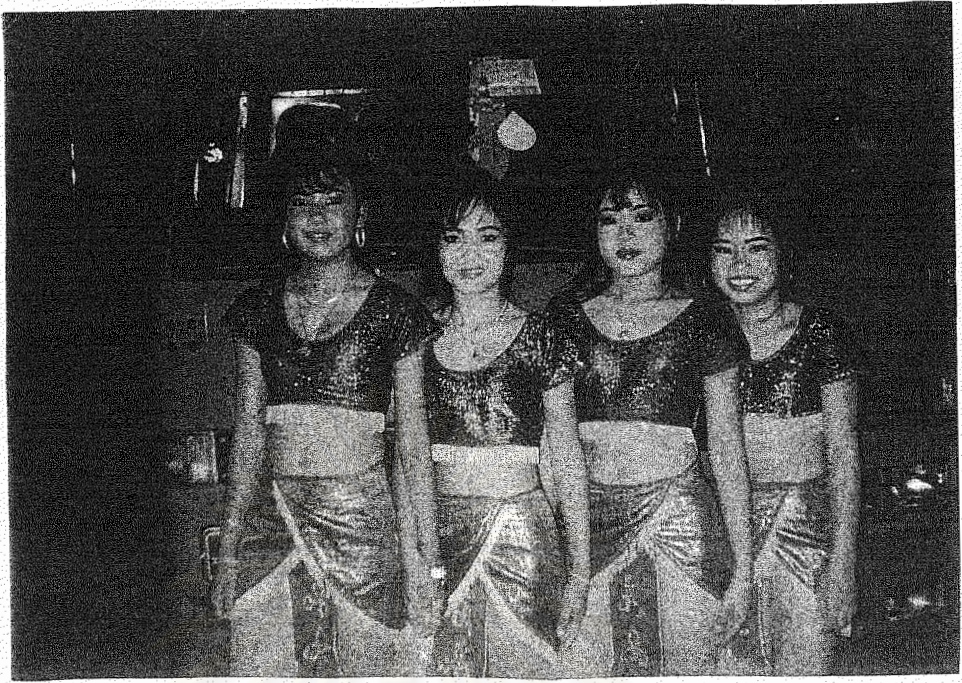
ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ

ภาพที่ 25 : ทางเครื่องคณะแม่ถนอมกลุ่มทางเครื่องกฤษณาแดนซ์
 เดินประกอบเพลงให้กับกึ่ง สิริธรราช เมืองงาฉิ่นไหลชายหาดขาวแสน ปี พ.ศ. 2541
 ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ

ภาพที่ 26 : ครูฐิษี ที่ชาวคณะทางเครื่องนับถือก่อนการแสดงทุกครั้ง จะต้องทำความเคารพ 1 ปี
 จะมีการไหว้ครูใหญ่ 1 ครั้ง
 ที่มา : สัตยญา บัวผา

ภาพที่ 27 : การออกแบบเครื่องแต่งกายสมัยเมื่อปี พ.ศ. 2535

ที่มา : วิภารัตน์ ประวัง 7 พฤศจิกายน 2541

ภาพที่ 28 : หางเครื่องคณะแม่ถนนอม ทีมงานของกฤษณาเดนซ์ เดินขบวนงานทอดกฐิน ถ่ายภาพ
กับแม่ถนนอม เมื่อปี พ.ศ. 2540

ภาพที่ 29 : ทางเครื่องคณะแม่ถนอม ทีมงานของกฤษณาแดนซ์ ถ่ายภาพกับคุณกฤษณา ผดุงประเสริฐ เจ้าของคณะ

ที่มา : กฤษณา ผดุงประเสริฐ วันที่ 14 ตุลาคม 2541

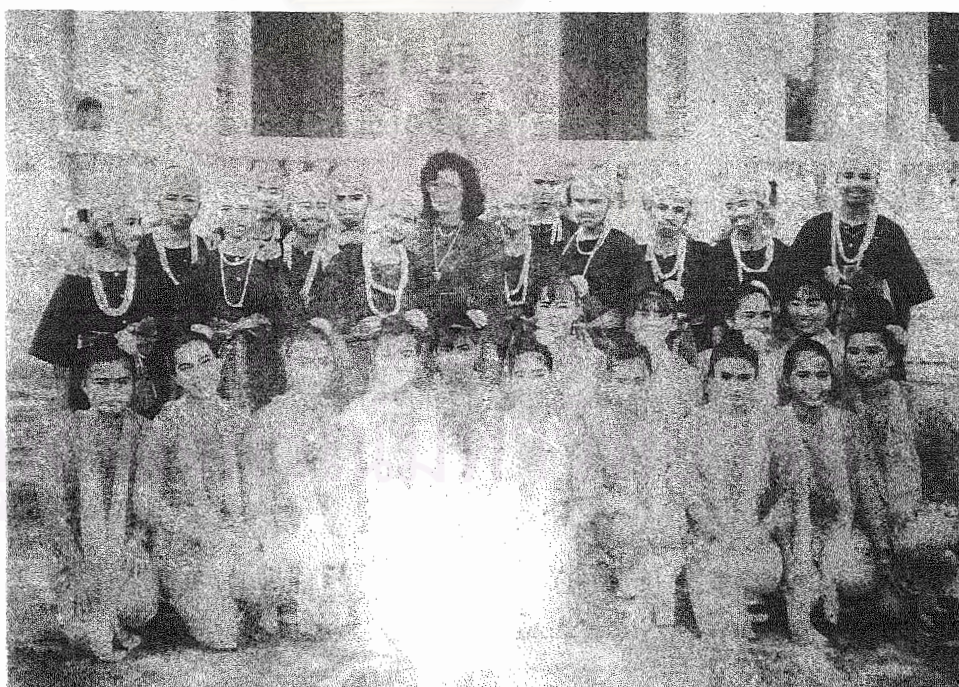
ภาพที่ 30 : การแสดงทางเครื่องบนเวทีลิเก ในชุดออกแขก โดยรำทำรำไทยและการแต่งกายแบบไทย ผสมผสานกับการเต้นในจังหวะแขก

ที่มา : ถนอม ผดุงประเสริฐ

ภาพที่ 31 : ภาพการแสดงการรำกลองยาวประกอบขบวนแห่ โดยทางเครื่องคณะแสงบุญเสริม

ภาพที่ 32 : ภาพการแสดงการรำกลองยาว งานทอดกฐิน โดยคณะแสงบุญเสริม ใช้นักแสดงหญิง แต่งตัวเป็นผู้ชาย

ภาพที่ 33 ภาพแสดงการทำผมและใช้อุปกรณ์ประดับศีรษะได้แก่ ขนไก่ อุปกรณ์กอบการเดิน ได้
แก่ ขนนกใช้สำหรับคล้องคอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ประวัติส่วนตัว

นางสาววราภรณ์ บัวผา

เกิดวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2513 ปีจอ

อายุ 32 ปี มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัด กำแพงเพชร

ประวัติการศึกษา

จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนท่าเสากระโดง ตำบลอ่างทอง
อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร

จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาถึงอนุปริญญา จากวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย

จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สาขาวิชานาฏศิลป์
ไทย เมื่อ พ.ศ. 2536

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2536 เริ่มทำงานครั้งแรกที่วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย เป็นอาจารย์สอนละคร
(ตัวนาง) ตำแหน่งอัตราจ้างชั่วคราว

12 ต.ค. 2536 บรรจุข้าราชการเป็นอาจารย์สอนนาฏศิลป์ไทย

ประจำอยู่โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา คณะศึกษาศาสตร์
จังหวัดชลบุรี จนถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย